

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Rizika (ne)sociální práce ve vězeních

Risks of (no)social work in prisons

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Mgr. Aleš Jaluška

Autor:

Bc. Iva Paulusová

Praha 2016

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala panu Mgr. Aleši Jaluškovi, že mi byl nejen vedoucím práce, ale také učitelem a oporou, a pomohl mi sepsat tuto práci, díky níž jsem se dověděla mnoho nového. Velké díky patří též respondentům za jejich čas a ochotu zúčastnit se výzkumu k této práci.

Také chci poděkovat mé rodině, přátelům a blízkým za podporu, rady a velkou trpělivost.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci „Rizika (ne)sociální práce ve vězeních“ vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Bakově nad Jizerou dne

Bc. Iva Paulusová

.....

Abstrakt

PAULUSOVÁ, Iva. *Rizika (ne)sociální práce ve vězeních*. Praha: 2016, 102 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Husitská teologická fakulta. Vedoucí práce: Mgr. Aleš Jaluška.

Diplomová práce se zabývá riziky, která se mohou objevit při výkonu sociální práce ve vězeních, nebo také riziky, která vyplývají z její absence. Práce má dvě oblasti. První část je ryze teoretická, sepsaná z odborných zdrojů, obecných faktů a zaměřuje se na propojení sociální práce s dílčí částí penologie, a to vězeňstvím. Na konci této části se práce věnuje rizikům, která vyplývají z jejich propojení. Druhá část je praktická, zaměřená na výzkum provedený kvalitativní formou pomocí dotazníkového šetření.

Celá práce je členěná na kapitoly, které jsou logicky provázané. Jednotným cílem je zjistit jak sociální práce determinuje výkon trestu odnětí svobody, a kde se nalézají rizika jejího výkonu. Výzkumná část podporuje, potvrzuje a rozšiřuje část teoretickou.

Klíčová slova:

Sociální práce – Penologie – Vězeňství – Trest odnětí svobody - Rizika

Abstract

PAULUSOVÁ, Iva. *Risks of (no)social work in prisons*. Prague: 2016, 102 s. Diploma thesis. Charles University in Prague, Hussite theological faculty. Supervisor: Mgr. Aleš Jaluška.

The Diploma thesis deals with risks that can appear while doing social work in prisons or also risks that follow from its absence. The thesis has two parts. The first part is theoretical, written from expert resources, general facts and concerned on connection of social work with penology - prison service. At the end of this part the thesis is dedicated to risks that follow from the connection. The second part is practical, concerned on a research which was done by qualitative form via questionnaire survey.

The whole thesis is divided into chapters which are logically connected. The aim is to find out how the social work determines imprisonment of custodial sentence and where are the risks of doing social work. The practical part supports, confirms and extends the theoretical part.

Key words:

Social work – Penology – Prison service – Custodial sentence – Risks

Obsah

SEZNAM ZKRATEK	8
ÚVOD	9
1 SOCIÁLNÍ PRÁCE.....	11
1.1 Vývoj sociální práce.....	11
1.1.1 Významné osobnosti a události v dějinách sociální práce	12
1.2 Základní definice a cíle soudobé sociální práce	13
1.3 Legislativa, vyhlášky, standardy a etické kodexy	15
1.4 Sociální pracovník.....	16
1.4.1 Činnosti sociálního pracovníka	17
1.5 Vztah sociální práce k jiným oborům	18
2 PENOLOGIE	19
2.1 Základní definice a cíle soudobé penologie	19
2.2 Vztah penologie k jiným oborům	20
3 VĚZEŇSTVÍ, JAKO SPECIFICKÁ OBLAST PENOLOGIE.....	22
3.1 Historie trestu a vězeňství.....	22
3.2 Proces odsouzení	24
3.3 Trest odnětí svobody.....	26
3.3.1 Umísťování odsouzených do věznic	27
3.3.2 Zacházení s vězni, práva a povinnosti vězňů	28
3.3.3 Výstupní oddělení a propuštění	30
3.4 Osoby přicházející do styku s lidmi ve výkonu trestu odnětí svobody.....	31
4 PROPOJENÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE A VĚZEŇSTVÍ	32
4.1 Činnost sociálního pracovníka.....	32
4.1.1 Spolupráce s personálem a jinými odborníky	33
4.1.2 Práce s vězni a jejich rodinami	34
5 RIZIKA SOCIÁLNÍ PRÁCE VE VĚZENÍCH	36
5.1 Osobnost sociálního pracovníka	36

5.1.1	Angažovanost sociálního pracovníka	37
5.1.2	Komplexy, stereotypy a předsudky sociálních pracovníků.....	38
5.1.3	Psychický a duševní stav sociálního pracovníka	39
5.1.4	Syndrom vyhoření	40
5.1.5	Gender a jeho vliv na výkon sociální práce	40
5.1.6	Unáhlená nebo zdlouhavá rozhodnutí, plané sliby a lži	41
5.2	Vězni a vězeňské prostředí.....	41
5.2.1	Vězeň jako neangažovaný a uzavřený klient	42
5.2.2	Vězeň jako klient agresivní nebo manipulující	42
5.2.3	Vězeňská komunita jako zpětný tah.....	43
5.2.4	Přístup vězeňského personálu k výkonu sociální práce	44
5.2.5	Nespolupráce rodiny vězně	44
6	RIZIKA NESOCIÁLNÍ PRÁCE VE VĚZENÍCH	45
6.1	Dopad uvěznění na osobnost vězně	46
6.1.1	Narušení psychické a duševní rovnováhy.....	46
6.1.2	Posttraumatická stresová porucha.....	47
6.1.3	Záchvaty vzteku a agrese.....	48
6.1.4	Ztráta smyslu	49
6.1.5	Autoagrese	49
6.2	Rizikové prostředí.....	51
6.2.1	Nepřijetí řádu a výchovných opatření	51
6.2.2	Nezvládnutí hierarchie vězňů	52
6.2.3	Učení se zločineckých praktik od ostatních vězňů	53
6.2.4	Ztráta sociálních kontaktů	53
6.2.5	Nedokonalá resocializace a rizika po propuštění	54
7	VÝZKUM DETERMINACE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY VÝKONEM SOCIÁLNÍ PRÁCE A V ČEM SPOČÍVAJÍ JEJÍ RIZIKA	55
7.1	Motivace šetření	57

7.2 Cíl výzkumu	58
7.3 Metodika výzkumu	63
7.4 Účastníci výzkumu	64
7.4.1 Sociální pracovník	64
7.4.2 Osoby z výkonu trestu odnětí svobody	65
7.5 Průběh výzkumu	65
7.5.1 Kontaktování respondentů	66
7.5.2 Překážky ve výzkumu	66
7.6 Získaná data a jejich interpretace	67
7.6.1 Výzkumná část A: Zmapování vlivu sociální práce na výkon trestu odnětí svobody, a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků	67
7.6.2 Výzkumná část B: Zmapování vlivu sociální práce na výkon trestu odnětí svobody, a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody	78
7.7 Závěry výzkumu	87
ZÁVĚR PRÁCE A VYHODNOCENÍ	90
SEZNAM ZDROJŮ	96
SEZNAM TABULEK	100
SEZNAM PŘÍLOH	101
SUMMARY	102

SEZNAM ZKRATEK

Zkratky použité v textu

DVO	–	dílčí výzkumná otázka
MON	–	možné oběti násilí
OSN	–	Organizace spojených národů
TBC	–	Tuberculum / Tuberkulóza
USA	–	United States of America / Spojené státy Americké
VT	–	výkon trestu
VV	–	výkon vazby
YMCA	–	Young Men's Christian Association / Křesťanské sdružení mladých mužů
YWCA	–	Young Women's Christian Association / Křesťanské sdružení mladých žen

Zkratky použitých zdrojů v textu

Edice ÚZ	–	Edice Úplné Znění
SOŠ OOM	–	Střední odborná škola Ochrany osob a majetku (Malé Svatoňovice)

Zkratky čistě grafické

cca	–	cirka, přibližně
č.	–	číslo
kol.	–	kolektiv
př.	–	příklad
Sb.	–	sbírky (Sbírky zákonů)
str. / s.	–	strana
tzv.	–	takzvané, takzvaně
sv.	–	svazek

ÚVOD

Diplomovou práci s názvem „Rizika (ne)sociální práce ve vězeních“ rozdělíme na teoretickou a výzkumnou část. Celkově se budeme zabývat propojením sociální práce a vězeňství, abychom mohli zapsat rizika vyplývající z jejich oborového vztahu a jejich individuálních cílů. K tomu se podíváme také na rizika, která naopak vyplývají z absence sociální práce ve vězeních. Tuto problematiku jsme se rozhodli zpracovat z důvodu, že dle našeho názoru sociální práce s delikventy – pro tuto práci přesněji s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody – není při vzdělávání sociálních pracovníků tolik důkladná, jako zaměření na jiné cílové skupiny, pro příklad práci se seniory. I přes tento fakt se domníváme, že právě oblast delikvence a vězeňství ve spojitosti se sociální prací začíná být aktuálnější z důvodu přeplnění věznic a vysoké recidivě zaznamenané po poslední velké amnestii Prezidenta České republiky.

Cíl celé práce budeme směřovat k tomu, abychom zjistili skrze působení sociální práce ve vězení, kde se nalézají jaká rizika vyplývající z její existence ve výkonu trestu odnětí svobody. Práce bude sestavena podle logické posloupnosti, aby jednotlivé kroky směřovaly k naplnění cíle.

V teoretické části práce rozebereme jednotlivé kapitoly, které budou zahrnovat co je sociální práce, jaký je její úkol, na jakém poli se vyvíjela. K tomu si uvedeme legislativní rámec sociální práce, kdo je sociální pracovník a co dělá, a též si řekneme, s kým sociální práce spolupracuje. Jelikož vězeňství spadá pod širší oblast – penologii, krátce nahlédneme nejdříve do této zastřešující disciplíny a pak se důkladněji zaměříme na samostatnou oblast vězeňství. Zpočátku pohlédneme do historie trestu a posléze si rozebereme trestní řízení současnosti jako proces, skrze který se jedinec dostává po rozhodnutí soudu do vězení. V neposlední řadě si vysvětlíme pojem trest odnětí svobody a jiné související body, jako je například zacházení s vězni nebo výstupní oddělení.

Po definování jednotlivých oblastí – sociální práce a vězeňství – se zaměříme na okamžik, kdy se tyto disciplíny prolínají a naplňují své úkoly. Charakterizujeme si činnost sociálního pracovníka ve vězeních a dále se přesuneme k výše zmíněným rizikům, která si rozdělíme do dvou segmentů. V prvním oddíle se budeme zabývat situací, kdy sociální práce ve vězení funguje. Tam se podíváme na možná rizika, která vyplývají z osobnosti sociálního pracovníka, a také na překážky, které se vynořují ze strany vězňů a vězeňského prostředí. V druhém oddíle si rozebereme některá rizika, která mohou nastat v případě, kdyby nebylo

sociálního pracovníka ve vězení. Zde se zaměříme na přímý vliv uvěznění na osobnost vězně a na rizika vyplývající z vězeňského prostředí.

Jelikož předpokládáme, že výčet rizik nebude stoprocentní a v některých bodech se teorie o sociální práci ve vězeňství mohla postupem času změnit, oproti informacím uvedeným v odborných publikacích, bude proveden výzkum. Výzkumná část bude zaměřena na zjištění determinace výkonu trestu odnětí svobody výkonem sociální práce a zároveň se budeme ptát, jaká rizika se mohou objevit při její realizaci ve vězení. K výzkumnému cíli se hodláme dopracovat přes kvalitativní metodu zkoumání a pro sběr dat využít techniku strukturovaného rozhovoru. Aby byl pohled na výkon sociální práce ve vězeňství a její rizika komplexní, budeme výzkum směřovat jak na sociální pracovníky, tak i na osoby, které si výkonem trestu prošly.

Respondenty budeme kontaktovat osobně skrze vedoucího práce, případně e-mailem, se žádostí o anonymní účast ve výzkumu. Pokud na výzkum přistoupí, započnou rozhovory. Po získání veškerých dat bude přistoupeno k jejich shrnutí a zhodnocení, zda díky nim bude zjištěn cíl výzkumu, který zní: Zmapovat vliv sociální práce na výkon trestu odnětí svobody a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků a odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody.

1 SOCIÁLNÍ PRÁCE

Na úvod této kapitoly bude dobré, když si vysvětlíme samotný pojem *sociální*. Slovo sociální zahrnuje vše, co se týká společnosti, tudíž pojem je to opravdu široký. Spadají do něho různé jevy, vědy, přístupy nebo postupy. Když se tento termín připojí k jiným užívaným výrazům, posouvá a konkretizuje jejich význam. (Schimmerlingová a Novotná, 1992) Například *patologie* se zabývá chybnými jevy a procesy v živých organismech. Když se patologie spojí se slovem sociální, specifikuje se patologie – tedy *sociální patologie* – na jevy a chování, které neodpovídají stanoveným nebo obecně uznávaným normám v té které společnosti.

Slovo *práce* označuje činnost, která vyžaduje jisté úsilí. Při spojení *sociální práce* se tedy můžeme bavit o jakémsi úsilí, které je vázáno ke společnosti. Sociální práce není však činností, kterou by mohl vykonávat kdokoli a jakkoliv. Ve svých kořenech byla původně vykonávána laiky, ale postupem času se z běžné dobrovolné činnosti stala profesionální záležitostí a výkon sociální práce je v současnosti podmíněn vzděláním, určitými standardy služeb a také zákonem.

1.1 Vývoj sociální práce

Sociální práce jako taková, tedy jako uznávaná profese, je velice mladou disciplínou. Uznávání odbornosti a uzákonění činnosti je tu přibližně dvě století, což je ve vztahu k délce lidských dějin opravdu krátký úsek. Kořeny dnešní moderní sociální práce však sahají až do dávnověku, kdy pomoc a věnování se druhým nebylo klasifikováno jako odborná pomoc, ale jako něco běžného, něco přirozeného. Lidé se vzájemně podporovali například v rámci rodu, rodiny, kmene nebo pracovního uplatnění. Dělo se tak už od počátku existence lidstva.

Postupem času se přirozená podpora proměňovala ve specifickou činnost, kterou se začala zabývat i veřejnost. O největší rozvoj péče o druhé se v historii zasadilo náboženství, kdy pomoc jiným byla brána jako povinnost nebo úkol svěřený do lidských rukou samotným Bohem. Dále se pomocí začali zabývat i výše postavení jedinci (vládci, knížata, později měšťanstvo), ale to neznamenovalo, že do organizace charity a sociální podpory se nemohl zapojit kdokoli. S rapidním rozvojem světa a modernizací se začalo objevovat více společenských problémů, a tak bylo zapotřebí se těmito fenomény intenzivněji zabývat. Nežádoucí společenské jevy začali zkoumat odborníci a vznikaly specifické vědní obory. Ve výsledku dochází k uzákonění a profesionalizaci sociální práce.

1.1.1 Významné osobnosti a události v dějinách sociální práce

Za tisíce let vývoje lidstva bylo mnoho jedinců, kteří se (ať více či méně) nějak zasadili o rozvoj pomoci druhým, a proto není možné se věnovat všem. Například v Antice bylo pro vývoj sociální práce významné, když se ve velkých městech začaly budovat první kanalizace, které přispěly k hygieně, byla věnována péče otrokům, kteří zajišťovali obživu pro své pány, stavěla se útočištná města pro obviněné, aby měli možnost se hájit, a spousty dalších prvků, které se děly v období před naším letopočtem.

Co se týče doby, která je označována jako období po Kristu nebo období našeho letopočtu, tak je příhodné začít osobností Ježíše z Nazaretu, který se stal předlohou pro službu druhým. Své konání činil všem bez rozdílu a k pomoci nepotřeboval uznání od druhých. Dalšími osobnostmi jsou František z Assisi, svatá Anežka Česká, svatá Zdislava z Lemberka a také významní papeži jako svatý Symmachus, Pelágius II., Bonifác V., Hadrián I. nebo také Inocenc III. a jiní. Nelze zde opomenout činnost bratrstev a různých řádů: Řád svatého Benedikta, Cisterciácký řád, Maltézský řád, Trinitáři, Dominikáni nebo Fantiškáni a jejich různé odnože. Ti také svůj život zasvětili péči o druhé a to převážně tím, že zakládali řády, kláštery a špitály, nechávali vystavět vodovody, byl založen první babybox, reorganizovali církve nebo přenechávali svůj majetek ku prospěchu chudým. Řády se staraly o bezpečnost poutníků, vykupovaly otroky, pohřbívaly mrtvé a nakažené morem a také vzdělávaly. (Chadima, 2007; Messina, 2005)

Odbornost sociální práce se rozvíjí od přelomu 18. století, kdy stát uznává některé jevy (nezaměstnanost) za celospolečenský problém, kterým je nutno se zabývat. Významné v té době jsou právní změny, u kterých figuruje císařovna Marie Terezie a pak její syn Josef II. jako Císař Svaté říše římské. Marie Terezie se kromě trestních reforem zasadila o významnou reformu školství, kdy sjednotila vzdělávací školní řád a zavedla povinné vzdělávání pro chlapce a dívky. Josef II. vydal zákony, které stanovily, jaké ústavy sociální povahy se budou zřizovat, za jakých okolností budou zakládány, jaké činnosti a služby v nich budou realizovány a také nařídil zdravotní prohlídky všech přijímaných osob i personálu, aby zamezil šíření nemocí. Pro ty, kteří z ústavů po nějaké době odcházeli, byla zřízena určitá finanční podpora, kterou můžeme považovat za předchůdce životního minima. (Řezáč, 1995)

V 19. století nastal velký rozvoj organizací a uskupení, které se staraly o ohrožené jedince. V Anglii se objevila YMCA (Young Men's Christian Association), kterou založil George Williams pro mladé chlapce, jako životní podporu. Její následovnicí je YWCA určená pro ženy. Henry Dunant se stal spoluzakladatelem Mezinárodního Červeného kříže a zavedl inspiraci pro vznik Ženevských konvencí. Octavia Hillová byla průkopnicí skupinové a

komunitní sociální práce a zabývala se převážně chudobou ve velkých městech. Zasadila se především o rozvoj sociálního bydlení a vzdělávání. V USA¹ byla významnou průkopnicí sociální práce Jane Addamsová, která se zabývala problematikou přistěhovalců, prostitucí a také bojovala proti šíření TBC². Organizovala sbírky pro nemocné a chudé a také se angažovala v zákonodárství. Podílela se na založení sociálního zařízení Hull House a Chicagské školy občanské výchovy a filantropie. (Shimmerlingová a Novotná, 1992; Matoušek, 2001)

Na přelomu 19. a 20. století se na českém území kopírují prvky převzaté ze zahraničí a za velkou osobnost na poli sociální práce je považována Alice Masaryková, která se stala zakladatelkou Československého červeného kříže. Spolupodílela se na otevření Sociologického semináře na České univerzitě a vedla jeho praktickou sekci. S Annou Berkovcovou založily Vyšší sociální školu v Praze pro sociální pracovníky. I když rozvoj sociální práce na našem území počínal v pozdějších dobách než v zahraničí, dosáhla česká sociální práce za krátkou dobu vysoké úrovně. Avšak od roku 1914, kdy vypukla první světová válka, byla sociální práce odsunuta do ústraní, a dokonce po roce 1948 byl rozvoj sociální práce zcela utlumen, její výkon převeden na státní úroveň a vzdělávání zakázáno. Až teprve po roce 1989 byly školy znovu otevřeny a sociální práce přestala být pouze státní záležitostí. (Matoušek, 2001)

1.2 Základní definice a cíle soudobé sociální práce

Kdykoliv postavíme jednu věc před deset různých lidí, může se nám dostat až deset různých popisů pozorovaného předmětu a stejně tak je to s pohledy na sociální práci. Některé názory na ni jsou velice rozličné, jiné si jsou podobné a liší se jen v některých detailech. Jedna strana se dívá pozitivně, druhá negativně. Jeden pohled je světský a druhý mocenský. Vnímání sociální práce se neliší jen podle jednotlivých názorů, různí se také i ve vztahu k jiným společnostem, kulturám, a také se definice a cíle sociální práce proměňují v historickém kontextu.

Na sociální práci lze nahlížet jako na koncept sociálního fungování, což ve své podstatě znamená, že sociální práce pracuje s tím, jaké jsou vzájemné nároky prostředí a jednotlivce, jaké existují možnosti tyto nároky zvládat, jak vypadá realita a jak s ní lze pracovat, aby nároky a schopnosti jejich plnění byly co nejvíce v rovnováze. Navrátil uvádí například definici: „*Cílem sociální práce je podpora sociálního fungování klienta v situaci, kde je taková potřeba bud'*

¹ USA = United States of America / Spojené státy Americké

² TBC = Tuberculum / Tuberkulóza

skupinově, nebo individuálně vnímána a vyjádřena. Sociální práce se profesionálně zabývá lidskými vztahy v souvislosti s výkonem rolí (sociální fungování).“ (Navrátil, 2001, s. 11-12)

V konceptu sociálního fungování a nápravy interakcí v prostředí je také strukturována definice sociální práce, která je dohledatelná v pracovním dokumentu k tvorbě tzv. Profesního zákona. „*Sociální práce je činnost, která je součástí systémů sociální ochrany osob. Jejím předmětem je podpora zvládání obtížných životních situací klientů zprostředkováním změny problémových interakcí mezi klienty a subjekty v jejich sociálním prostředí působením na klienty, působením na subjekty v jejich sociálním prostředí a působením na průběh interakce mezi nimi.*“ (Pracovní dokument odborného kolegia pro tvorbu věcného záměru zákona o sociálních pracovnících a profesní komoře (profesní zákon), s. 3. [on-line]. [2016-03-02].)

Další definici sociální práce můžeme najít v Mezinárodním etickém kodexu sociální práce, který sociální činnost koncipuje spíše jako koncept změny prostředí: „*Profese sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v lidských vztazích a také zmocnění a osvobození lidí v zájmu zvýšení blaha. Sociální práce zasahuje v oblastech, kde dochází k interakci lidí a jejich prostředí a využívá k tomu teorie lidského chování a sociálních systémů. Základem sociální práce jsou principy lidských práv a sociální spravedlnosti.*“ (Mezinárodní federace sociálních pracovníků: *Mezinárodní etický kodex sociální práce*, s. 5. [on-line]. [2016-03-02].) Návrh této definice byl přijat Mezinárodní federací sociálních pracovníků v roce 2004.

Jednu z na první pohled jednodušších charakteristik disciplíny uvedli Hanvey a Philpot: Vše, co dělá sociální pracovník, je vlastně sociální práce. Později také uvedli jiné vysvětlení: Co nedělají jiné pomáhající profese, je sociální práce. (Navrátil, 2001) Definovat přesně sociální práci není zjevně tak jednoduché. Je to způsobeno možná tím, že sociální práce je velice multidisciplinární obor a v teoriích i praxi jsou často využívány poznatky jiných oborů (psychologie, pedagogika, patologie, právo, ...) a aplikovány do sociálního prostředí jedince. Sociální práce tedy zaujímá široké pole působnosti a neustále se vyvíjí.

Její obecným cílem je pomáhat a kontrolovat. (Navrátil, 2001) Nejde však jen o pomoc, kdy se za člověka něco udělá nebo se mu předá nějaký hmotný prostředek, který by přispěl k řešení klientovi situace. Velkou pomocí je také rada nebo vyslechnutí. Pokud se jedná o kontrolu, není tím míněno, že pracovník organizuje klientův život, aby se nedostal do nepříznivé situace. Pod slovem kontrola se může jevit i monitoring jevů ve společnosti, získávání informací nebo tvorba postupů při řešení nejrůznějších situací a sledování výsledků. Cíle sociální práce jsou rozmanitého charakteru. Může mezi ně patřit stabilizace nebo změna sociální situace klienta, zamezení ohrožení klienta nebo celé společnosti, zvyšování blaha společnosti, posilování kompetence a autonomie jedinců, pomoci udržet kvalitu života, snižování výskytu patologických

jevů, vzdělanost, rozvoj, snižování bariér jak společenských, tak i technických, ochrana před diskriminací nebo rovnost pohlaví a jiné. Čím menší a konkrétnější cíle si pracovníci zvolí, tím snazší bude plánování a definice kroků, které by je měly dovést až k relativně zdárnému konci a viditelným výsledkům.

1.3 Legislativa, vyhlášky, standardy a etické kodexy

Za krátkou éru své existence jako profesionální činnosti se kolem sociální práce objevilo hned několik dokumentů, které upravují její výkon. Patří mezi ně regulativy, které vznikly právě z konceptu fungování sociální práce, a také sem patří zdroje, které se výslovně nevztahují k jejímu výkonu, ale mají širší, obecnější charakter. Pak tu jsou listiny, které ve svém původu k sociální práci neměly vztahový kontext, ale postupem času a při různých novelizacích se zapojily do úpravy její činnosti.

V samotném základě sociální práce vychází z Desatera přikázání, které tvořilo pravidla žití přijatá od Boha. Nejdůležitějším „zákonem“ pro pomoc druhým v té době byl, zde zjednodušený, výrok: *Miluj bližního svého*. Když se přehoupneme do období moderní sociální práce, tak si můžeme jmenovat některé mezinárodní kodexy, jako je například Charta OSN³ z roku 1945 nebo Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948, které hájí život, zdraví a svobodu. (Matoušek, 2001) Od nich se pak odvíjejí postupně další pakty jako je Mezinárodní pakt sociálních, kulturních a hospodářských práv, Evropská úmluva o lidských právech, Úmluva o právech dítěte, Úmluva o otroctví, Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení a trestání a jiné. Tyto jmenované mezinárodní smlouvy jsou závazné i pro Českou republiku.

Vnitrostátní hlavní zákony jsou Listina základních práv a svobod a Ústava České republiky, na něž navazují další zákony. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách upravuje podmínky poskytování sociálních služeb osobám v nepříznivé životní situaci a také poskytování příspěvku na péči. Tento zákon upravuje péči pro osoby s českým občanstvím i kontakt s cizinci. Zákon o sociálních službách také říká, kdo může být sociálním pracovníkem nebo pracovníkem v sociálních službách, jaké jsou druhy a formy sociálních služeb, povinnosti zřizovatele sociálních služeb, povinnost mlčenlivosti, jak probíhá inspekce a také seznamuje s financováním

³ Organizace spojených národů (OSN) založená v San Franciscu v roce 1945 jako poválečná mezinárodní organizace s cílem udržení celosvětového míru a bezpečí, přijala v tentýž rok Chartu Spojených národů, jako zakládající dokument. Členské státy OSN se podpisem zavázaly k ochraně míru a bezpečnosti. Charta obsahuje cíle a zásady organizace, stanovuje podmínky členství a charakterizuje orgány Spojených národů.

sociálních služeb a správními delikty. S tímto zákonem přímo souvisí vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.

Jelikož rozsah činnosti sociálních pracovníků je rozmanitý, je rozmanitý i výčet souvisejících zákonů. Patří mezi ně zákon č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník; zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí; zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě; zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže; zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník; a jiné zákony. A ne jen zákony řídí výkon sociální práce. Jsou tu také různé standardy kvality, které v co nejvíce bodech sjednocují náplň služeb. Etický kodex, který vedle právní stránky zabezpečuje společensky vhodné chování pracovníků jak ke klientům, tak ke společnosti, kolegům, domovské organizaci, k profesi, a také se zabývá některými problémovými okruhy, avšak ne každé dilema v sociální práci jím může být pokryto. Existuje základní Etický kodex sociálních pracovníků České republiky, od kterého se odvíjejí další individuální kodexy služeb.

1.4 Sociální pracovník

Už jsme si řekli, že sociální práce je široká oblast působení, kterou se zákon snaží krajně vymezit, a tak i na sociálního pracovníka jsou kladené specifické požadavky. Tyto požadavky a předpoklady pro výkon sociální práce specifikuje zákon o sociálních službách. Hned první paragraf osmé části zákona popisuje rozsáhlou činnost: „*Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.*“ (Edice ÚZ: Sociální zabezpečení – Sociální služby, 2014, § 109, s. 137.)

Vzdělávání sociálního pracovníka lze označit jako celoživotní. Je to z důvodu, že společnost se neustále mění, a tak se mění i sociální práce. Přibývají jevy ve společnosti, druhy sociálních služeb, nové činnosti pracovníků a znalost nových veličin je potřebná k práci. Vzdělávání začíná u vysokých a vyšších odborných škol a pokračuje v účastech na kurzech s akreditovaným programem, v odborných stážích a školicích akcích. Vedle profesních znalostí je požadována také bezúhonnost, způsobilost k právním úkonům a zdravotní způsobilost. (Edice ÚZ: Sociální zabezpečení – Sociální služby, 2014)

1.4.1 Činnosti sociálního pracovníka

Všechny činnosti sociálního pracovníka musí být v souladu se zákony, vnitřními předpisy organizace, etickými kodexy a popřípadě stanovenými postupy práce. Sociální činnost je postavená na určitých principech vycházejících právě ze zákonů a jiných předpisů. Pro příklad si uvedeme zákonnost, úctu k osobnosti klienta, ke své i ostatních, respekt k svobodnému rozhodování, rovnost, podpora aktivity klienta, partnerství a anonymita, nestrannost a také nezávislost.

Mezi základní činnosti patří sociální poradenství, které zákon o sociálních službách rozděluje na základní a odborné a ve své podstatě může stát samostatně nebo se vyskytuje ve všech sociálních službách⁴. Sociální služby zahrnují zmíněné sociální poradenství a také služby sociální péče a sociální prevence, které jsou buď poskytovány formou pobytových, ambulantních nebo terénních služeb. Pro přiblížení specifických úkonů pracovníků si uvedeme některé příklady: sociálně terapeutická činnost, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí, podpora vytváření a zdokonalování základních pracovních návyků nebo pomoc při zajištění chodu domácnosti. (Edice ÚZ: Sociální zabezpečení – Sociální služby, 2014) Každá z činností je specifická pro určité druhy poskytovaných sociálních služeb.

Sociální pracovník nemusí nutně pobývat jen v zařízeních sociálních služeb. Může také docházet externě do jiných výchovných zařízení, která spadají například pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, nebo může být ustanoven jako stálý zaměstnanec. Další pole působnosti se objevují v lékařských zařízeních, jako jsou například psychiatrické léčebny. V neposlední řadě se sociální pracovník nalézá ve vězeních nebo jiných detenčních ústavech.

Pro výkon své činnosti využívají sociální pracovníci různé metody, techniky a nástroje, které mohou podle potřeb aplikovat při práci s jednotlivcem, skupinou, rodinou nebo komunitou. Hlavním nástrojem je rozhovor a pak také využívá pozorování nebo sociální šetření. (Úlehla, 2005) Důležité je, jaký přístup pro práci s klientem si pracovník zvolí. Některé přístupy jsou založené na spolupráci a partnerství s klientem (Přístup orientovaný na úkoly, Kognitivně behaviorální teorie) a jiné přístupy nepotřebují dobrovolnost klienta jako podstatu pro práci (Psychodynamické přístupy), i když o to je pak práce těžší.

⁴ Zařízení sociálních služeb podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách: centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem, chráněné bydlení, azylové domy, domy na půl cesty, zařízení pro krizovou pomoc, nízkoprahová denní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, noclehárny, terapeutické komunity, sociální poradny, sociálně terapeutické dílny, centra sociálně rehabilitačních služeb, pracoviště rané péče, intervenční centra, zařízení následné péče.

1.5 Vztah sociální práce k jiným oborům

Mnoho poznatků a faktů z jiných disciplín využívá sociální práce pro výkon své činnosti, a možná že právě proto má tak rozsáhle kompetence. Například z pedagogiky a speciální pedagogiky jsou přejímána fakta výchovy a vzdělávání a aplikována do sociální činnosti, jako může být zvyšování kompetencí u mladých a nezkušených rodičů při výchově jejich dětí nebo rozšiřování schopností pro výkon nějaké profese, kdy se informace předávají právě formou učení znalostí nebo i formou nácviku dovedností. Dále je vhodným příkladem pro multisférovou dimenzi sociální práce obor kulturní antropologie, ze které je podstatné zjištění, jak která kultura žije a jaké má zásadní prvky soudržnosti. Tato fakta jsou primární u sociální práce s menšinami, které, i když žijí na našem území, mají ve svých uskupeních odlišné prvky chování (zvyky a tradice), které je třeba tolerovat a ne potlačovat. Je tedy mnoho faktů, které sociální práce integruje do své činnosti, ale také má vlastní zjištění, kterých nabývá postupem času svého vývoje a díky získaným zkušenostem sociálních pracovníků. Například přístup orientovaný na úkoly vzniká na poli sociální práce a specifikuje se přímo na úkolování klienta v rámci komunikace se sociálním pracovníkem.

Sociální práce svou činnost nevykonává jen sama o sobě. Při řešení různých situací spolupracuje i s jinými obory a složkami společnosti. Už jen to, že jsme si přiblížili, kde sociální pracovník může působit, napovídá, že spolupráce je velmi rozmanitá. Patří sem oblast pedagogiky, psychologie i psychiatrie, sociologie, kulturní i sociální antropologie, teologická a filozofická sféra, také spolupráce s různými složkami policie (cizinecká policie, útvary kriminálního vyšetřování, oblast vězeňství...), úřady práce, městskými úřady, komunikace Ministerstva práce a sociálních věcí s jinými ministerstvy a podobně.

2 PENOLOGIE

Pojem penologie, který měl mnoho předchůdců jako je například Věda trestního práva nebo Vězeňství, je mladý. Termín vězeňství nemohl být nadále používán, protože sám o sobě zahrnoval jen úzké pole působnosti, do kterého například patří systém věznic a jejich koncepce z hlediska strategického vystavění, zabývá se strukturami zaměstnanců, systémem výkonu trestu odnětí svobody a legislativou, která toto vymezuje. Věda vězeňství se dále rozvíjela a začínala se zajímat o zásady trestů, výkonem trestů, jejich vlivem na osobu trestaného a zda má vůbec trest smysl. Kvůli tomuto rozmachu se začal užívat termín penologie. (Fábry a Novák, 1995) Penologie se tedy nezabývá jen jevy ohledně výkonu trestu ve věznicích, ale také například alternativními tresty (viz Příloha 1), které se vykonávají „na svobodě“.

Slovo penologie se dá rozdělit na dvě části. První část PENO je odvozena z latiny, ze slova poena, které se dá přeložit jako určitá náhrada, odplata nebo pokuta za spáchaný zločin a znamená tedy uložený trest. (Mařádek, 2003) Druhá část LOGIE, která se přikládá jako koncovka k jiným disciplínám (psychologie, kriminologie, sociologie, ...) se odvozuje z řeckého logos, které má mnoho významů. Může se překládat jako řeč, význam, slovo, myšlenka a ve vztahu k oborům se překládá jako věda. Ve spojení těchto dvou slov vznikne zjednodušeně řečeno věda o uloženém trestu. (Ottův naučný slovník: Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, 1900. 16. sv.)

2.1 Základní definice a cíle soudobé penologie

Penologie jako věda je starší než soudobá sociální práce, ale stejně jako jiné obory je dynamická, neustále se rozvíjí, zkoumá nové poznatky a vytváří nové teorie, které jsou poté zaváděny do praxe. I když se ocitáme v 21. století, penologové stále staví na historii a stále je historie v penologii zkoumána, abychom se mohli přiučit zapomenutému nebo poučit z chyb našich předků.

V základě se jedná o zkoumání trestu, procesu trestání, výkonu a účinků trestů, které mají vliv na jedince i na celou společnost. V užším pojetí se pod penologií skrývá věda o ochranných opatřeních, o výkonu trestu a účincích trestání. V širším slova smyslu se penologie zabývá všemi možnými uloženými sankcemi, které se řadí mezi ochranná opatření, výkon trestu jako takového, ale také alternativní řešení trestání (viz Příloha 1) a jejich účinky. (Fábry a Novák, 1995)

Jako hlavní cíl penologie můžeme uvést snahu zkoumat systém trestání a veškeré prvky kolem něj, a tím zjišťovat, co funguje a co nefunguje, a nadále vylepšovat tento systém, aby byl přínosný společnosti a také jedincům, kteří si systémem trestů sami projdou. Jde tedy o ochranu společnosti a efektivitu práce s nežádoucími jevy. Zkoumání (jako dílčí cíle) zahrnuje sociálně-psychologické procesy, které vznikají jako důsledek trestu, a také se zabývá pachateli z hlediska fyzické a psychosociální perspektivy. Dále se penologie věnuje institucionálnímu zkoumání efektivitu účelu trestu – jaké je vybavení, výchovné a ochranné prostředky, zabezpečení, zacházení s odsouzenými a jiné. V neposlední řadě se penologie zabývá zkoumáním alternativních trestů (viz Příloha 1), které již existují, ale také hledá nové, které mají za cíl udržet odsouzeného ve společnosti, aby nedošlo k jeho vyloučení, a zároveň aby docházelo k jeho potrestání a ochraně společnosti. (Černíková a Sedláček, 2002)

2.2 Vztah penologie k jiným oborům

Vztah penologie a jiných vědních oborů můžeme rozčlenit do dvou segmentů. Na jedné straně se jedná o společenskovědní obory a na straně druhé to jsou trestně právní vědy. Oba tyto okruhy se nadále vzájemně prolínají a poznatky z nich se kombinují.

Do první oblasti, tedy společenskovědních oborů, které jsou vztaženy k penologii, patří například kriminologie. Penologie zde využívá výzkumy ohledně příčin kriminálního chování pro individuální systematický rámec práce s odsouzenými ve výkonu trestu i po něm, jako prvky preventivních opatření. Dalším oborem je psychologie, z které penologie čerpá prvky osobnostního profilování kvůli individuálním zvláštnostem například v chování nebo kvůli způsobu, jak pracovat s mladistvými, mladými dospělými, dospělými nebo recidivisty, ale také na způsoby práce na základě odlišností v etnickém původu, náboženském vyznání nebo specifika práce s drogově závislými. Psychologie také pomáhá identifikovat možné oběti násilí (užívá se zkratka MON) ve vězeňském prostředí, kdy vězeň napadne jiného vězně například z důvodu sexuální orientace, náboženského vyznání nebo že se jedná o pachatele určitých trestných činů, jako jsou například násilníci páchající trestné činy na dětech nebo na těhotných ženách⁵. Obor psychiatrie také úzce souvisí s ukládáním trestů a ochranných opatření, a to z důvodu, že odsouzení s poruchami osobnosti a psychiatrickými diagnózami nemohou být uvězněni v běžných věznicích, ale jsou umísťováni do speciálních zařízení psychiatrických léčeben, kde je

⁵ Mezi lidmi se traduje například, že lidé, kteří sexuálně zneužívají děti, to mají ve vězení těžké (fyzicky i psychicky), protože ostatní vězni tyto činy netolerují. Může dojít i k usmrcení pachatele odsouzeného za zneužívání dětí.

nastaven určitý systém práce. Pedagogika dává penologii podklady pro výchovu, převýchovu a vzdělávání ve vězeňství i pro rekvalifikační programy určené propuštěným z výkonu trestu. Sociologie předkládá informace ohledně uspořádání a organizační struktury institucí, ve kterých jsou uloženy tresty vykonávané, a také se zabývá vztahovou stránkou mezi odsouzenými a různými vězeňskými a nevězeňskými profesemi. Sociologie nadále studuje vývoj dynamiky vztahů mezi vězni a zdroje jejich konfliktů. Sociální práce se zabývá péčí o člověka na profesionální úrovni. Sama sociální práce vychází z širokého rámce jiných vědních disciplín, které pak aplikuje na práci s jednotlivcem, skupinou, rodinou nebo komunitou. Vězni s odnětím svobody, propuštění i v alternativních trestech a ochranných léčení tvoří také komunity, a poznatky sociální práce při péči o ně jsou nezbytné. (Černíková a Sedláček, 2002)

Mezi trestně právní vědy se řadí především trestní právo hmotné a procesní. Trestní právo hmotné se zabývá tím, co je trestný čin a jaké jsou za něj sankce a také jaké jsou zásady trestání. Trestní právo procesní se zabývá zásadami procesního řízení a upravuje veškeré procedurální postupy a také výkon trestu. Díky právním vědám je vyčleněn rámec, ve kterém se odehrává peniterní zacházení a naplnění výkonu trestu vedoucí k resocializaci a opětovné integraci do společnosti. Do této oblasti řadíme také kriminologii z hlediska účinnosti trestu na pachatele a vztahu trestného činu a trestu. (Černíková a kol., 2002)

3 VĚZEŇSTVÍ, JAKO SPECIFICKÁ OBLAST PENOLOGIE

Jelikož oblast penologie je velice široká, není pro účely této práce nutné se zabývat vším, co je v její kompetenci. Zaměříme se proto na část, která je hlavním tématem této práce, což je oblast vězeňství, a to přímo výkon trestu odnětí svobody, který se odehrává ve věznicích. Důvodem, proč se zaměříme na uvěznění odsouzených je, že na rozdíl od odsouzených k alternativním trestům, jsou vězni vytrženi ze svého přirozeného prostředí, aby si lidově řečeno *odseděli trest*. Po té se mají navrátit do běžného života, což nemusí být jednoduché, když jsou několik let mimo „normálního“ fungování světa. Souzeni mohou být mladiství, ženy, těhotné ženy nebo kojící matky, duševně nemocní, muži nebo cizinci. Každá z těchto skupin má svá specifika zacházení a věnovat se každé z nich by bylo velice rozsáhlé. Pro tuto práci se budeme zabývat odsouzenými příčetnými osobami starší osmnáct let, ale nejedná se o těhotné ženy nebo kojící matky.

Po celou dobu, kdy se jedinec dostane do kola právních předpisů, a to především trestních předpisů, a než jej opět opustí, projde mnohými změnami na všech úrovních lidské existence. Jedná se o oblast biologickou, psychickou, sociální i spirituální. V případě, kdy se jedinec dostane do vězení, může to mít na jeho osobnost až zdrcující dopad. Celý systém je proto obehnan různými zásadami a formami zacházení, jak s jedincem jednat, aby právní systém a vězení neměly větší patologické následky, než předchozí život člověka, který ho dovedl až k protiprávnímu jednání.

Účel vězeňství neznamena potrestat tak, že člověk po opuštění vězení bude toužit po odplatě systému. Jedná se o trest s převýchovnými a vzdělávacími prvky, které mají člověku pomoci vrátit se do společnosti s dovednostmi a schopnostmi, které mu pomohou jednat v mezích zákona. Funkce vězení je ochranná, výchovná a preventivní. Chrání společnost před nebezpečnými jednotlivci tím, že je izoluje, a zároveň chrání je samotné, aby nepropadli hlouběji do kriminálních sfér. V rámci izolace se jedinci vychovávají, kdy pedagogické a výchovné (resocializační) působení mají zabránit recidivě po ukončení trestu. (Mařádek, 2003)

3.1 Historie trestu a vězeňství

V dobách, kdy ještě neexistovalo písmo, aby se mohly psát zákoníky a bylo jasné, co je trestné a co ne, existovala společenská (kmenová) pravidla, která se předávala skrze vzorce chování a poté i verbálně z generace na generaci. Prvotními tresty byla krevní msta nebo vyhnání

z kmene, což většinou znamenalo smrt. Jedním z nejstarších dochovaných písemných zákonů je Chammurapiho zákoník (cca 15 000 př. n. l.) z období Babylonské říše – jinak známý též jako Chammurapiho stéla – vytesaný do obelisku, z něhož pochází zlidovělé rčení *Oko za oko, zub za zub*. Chammurapiho zákoník dal základ dalším právním normám, které později vznikaly. Z počátku byly tresty velice tvrdé, téměř cokoliv se trestalo smrtí nebo se ukládaly tresty, které později ke smrti vedly nebo měly za následek zmrzačení. V systému souzení a trestání se také objevila nemilosrdná tortura, která mučením měla přivést provinilce k doznání, a nevinným měl pomoci bůh překonat utrpení. Za krutého mučení docházelo k přiznání velice často, i když souzený byl nevinný. Popravy byly po dlouhou dobu veřejnou událostí a měly reprezentovat sílu trestu, jako odstrašující příklad. Pokud byl člověk uvězněn, stávalo se, že se nedostal ani před soud. Podmínky ve vězení byly takové, že se v nich velkou rychlostí šířily nemoci, vězni umírali na hlad a dehydraci, umučili je žaláři nebo se pozabíjeli mezi sebou. Tyto praktiky trestání se držely až do konce období středověku. (Řezáč, 1995)

Na přelomu 18. a 19. století začaly války a s nimi (i po nich) přišly nové zločiny, nové pohledy na ně a humánnější pohledy na zacházení s lidským životem. Roku 1764 vydává Cesare Beccaria (1738 – 1794) dílo s názvem *O zločinech a trestech*, ve kterých pojednává o preventivních opatřeních, aby k trestnému činu nedocházelo, a také uvažuje nad přiměřenými sazbami vzhledem k závažnosti spáchanému zločinu. Beccaria se také zabývá smyslem trestu, jenž má zachovat společnost takovou, jakou jsme si ji vytvořili. Trest má mít funkci zastrašující, udržovací a také preventivní. Tím, že se stanový trest přiměřený spáchanému činu, se ukazuje společnost jako spravedlivá. (Beccaria, 1893) Začalo se upouštět od trestu smrti, ale tvrdé tresty však přetrvávaly.

Humánnější pohled na vězeňství v českých zemích uvedl František Josef Řezáč (1819-1879) v textu *Vězenství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnější trestání a polepšování zločinců*. V obsahu rozebírá aktuální stav ve vězeňství, jaký je účel trestu odnětí svobody a co by se mělo změnit. Neopomněl zmínit hlavní revoluční změny v 18. století za vlády Josefa II. a Marie Terezie. Marie Terezie zastávala názor, že práce a vzdělání zušlechťuje člověka, proto by tyto dva segmenty neměly ve věznicích chybět. Také tvrdila, že vězeňství potřebu určité uspořádání a stanovené zásady činnosti, aby instituce splňovala potřeby společnosti, čímž došlo k sjednocení trestního práva v českých zemích. Josef II. navázal na Tereziánské reformy a vydal roku 1787 takzvaný *Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně*, který byl ovlivněn již zmíněným spisem Beccarii, že tresty mají být úměrné trestnému činu a tyto činy jsou v zákoně rozděleny na činy hrdelní a politické. Zákoník poprvé uplatňuje zásady *Není zločinu bez zákona* a *Není trestu bez zákona*. Řezáč sám pak poukazuje, že věznice by měly

být v lepším stavu, že je třeba vytvořit nové soustavy a úplně nové budovy, a hlavně je zapotřebí změnit přístup k vězňům, aby nepomýšleli na mstu. Navrhl, že vězni by se neměli rozdělovat do skupin podle mravnosti, a ne podle spáchaných činů, a také že systém práce s nimi by měl být komplexnější, protože odsouzení z věznic vycházejí v horším stavu, než když do něho vešli. Vedle dosavadní občansko-právní náplně věznice přidává princip nábožensko-mravní a výchovatelský. (Tinková, 2004)

3.2 Proces odsouzení

Umístit člověka do věznice má určité procesní zásady. Jedinec v tomto procesu prochází několika postaveními – podezřelý, obviněný, obžalovaný, odsouzený. U statusů se objevuje pojem *presumpce nevin*, který znamená, že dokud podezřelému, obviněnému nebo obžalovanému není prokázána vina před soudem, je stále brán za nevinného. Vinen je člověk odsouzený soudem a následně je podle trestu případně umístěn do věznice. Celý proces odsuzování zahrnuje v počáteční fázi zaevidovaný spáchaný čin u policie nebo státního zastupitelství a uvede se do chodu vyšetřování. Poté následuje přípravné řízení, kdy je účelem zjistit provinění, určit pachatele, provést neodkladné a neopakovatelné úkony a zajistit důkazy. Při zjištění provinění a možného pachatele se zahájí trestní stíhání. U předběžného projednání obžaloby se zkoumá, zda byla dodržena zákonnost při předchozích jednáních. Pokud neexistují skutečnosti, které vedou k ukončení nebo odstoupení od trestního stíhání, přistupuje se k hlavnímu líčení, kde za provádění a hodnocení důkazů rozhoduje o vině a trestu soud. Poslední částí trestního řízení je řízení o opravných prostředcích. (Hradil, 2009)

Co se týče zásad procesu odsuzování – trestního řízení, tak hlavní zásadou je *zákonnost*, kdy celkový průběh musí odpovídat zákonům, mezi něž patří například zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky; zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod; zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním; zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník; zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů; zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů nebo zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky a jiné. Podle stejných zákonů se nadále řídí proces umístování odsouzeného do trestnice a dále se k nim připojuje zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. Se zákonností také souvisí, že lze *stíhat jen ze zákonných důvodů*, které stanovují právní předpisy. Další zásadou je *obhajoba*, kdy má každý právo hájit se sám nebo si

zvolit obhájce. *Rychlost a zdrženlivost orgánů*, které jsou činné v trestním řízení, aby se neobjevovaly různé průtahy nebo naopak nedošlo k zanedbání. *Presumpce nevin*y, jak už jsme si řekli, tedy znamená, že dokud není vyřčen soudem rozsudek o přímé vině, je podezřelý, obviněný a obžalovaný brán za nevinného a všechny pochybnosti v řízení jsou v jeho prospěch. *Bezprostřednost a ústnost* udává, že všechny důkazy musí být u soudu předloženy a ústně ohodnoceny. *Princip akusační* neboli obžalovací určuje, že řízení je možné jen na základě podané žaloby a podle jejího obsahu. *Legalita a oficialita* znamenají pro orgány činné v trestním řízení, že mají povinnost jednat z úřední povinnosti a stíhat všechny trestné činy, o kterých se dozvědí, pokud jejich stíhání je účelné. Dalšími zásadami jsou, že *důkazy musí být hodnoceny jednotlivě, zároveň v souvislostech a pravdivě a také vyhledávány v souladu se zákonem*. *Přítomnost veřejnosti* (např. u mladistvých nebo při státních tajemstvích je veřejnost vyloučena) je také jednou ze zásad procesu odsuzování, kdy rozsudek se vyhlašuje vždy veřejně a zásada *objektivní a materiální pravdy* určuje, že je povinnost zjistit pravý skutkový stav věci⁶, aby o něm nemohlo být pochybnosti. (Edice ÚZ: Trestní předpisy – Trestní řád, 2014)

Poté, kdy je rozhodnuto soudem o vině a celé trestní řízení není „napadeno“ řádnými opravnými prostředky (odvoláním, stížností nebo odporem), dochází k vykonatelnosti rozhodnutí soudu. V současnosti zahrnuje výčet jednotlivých trestů v České republice zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v Hlavě V. – Trestní sankce, který také udává zásady jejich ukládání – vše podle zákonů, nelze ukládat nepřiměřené nebo kruté tresty, dbát na lidskou důstojnost, přihlídnutí k závažnosti spáchaného činu, k povaze pachatele a také k jeho poměrům a také se přihlídnout k právem chráněným zájmům osob, které byly činem poškozeny. Některé tresty je možno uložit společně. O výkonu jednotlivých trestních sankcí dále pojednává zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním v Hlavě XXI. – Vykonávací řízení. (Edice ÚZ: Trestní předpisy, 2014)

Vyhoštění se týká lidí, kteří nejsou občany České republiky a nemají status uprchlíka. Trest může trvat od jednoho roku až do deseti let. *Ztráta vojenské hodnosti* degraduje na hodnost vojína, odnětí svobody musí být vyšší než dva roky a čin byl spáchán ze zavrženíhodné pohnutky. *Ztráta čestných titulů* (vyznamenání, vědecká uznání, ...) má stejné náležitosti jako ztráta vojenské hodnosti. *Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce* se může

⁶ **Skutková podstata** je souhrn všech typických znaků určité činnosti. Sledují se veškeré relevantní prvky skutku, aby bylo zjištěno, zda byl naplněn stav, který je předpokládáný. Co se týče skutkové podstaty trestného činu, tak jejím naplněním se ověřuje, zda čin je podle trestního zákona opravdu trestný. Znaky trestného činu zahrnují věk a přičetnost a skutková podstata k tomu přidává objekt (to, co je chráněno zákonem), objektivní stránku (jednání konáním nebo opomenutím, následek a jejich příčinná souvislost), subjekt (pachatel), subjektivní stránka (zavinění úmyslné nebo z nedbalosti) a protiprávnost. Aby mohlo dojít k odsouzení a uložení trestu, musí být naplněny všechny znaky skutkové podstaty. (Hradil, 2009)

uložit až na deset let, kdy trestný čin je spojen s návštěvou nějaké veřejné akce. *Zákaz pobytu* se vztahuje na místa, kde by mohla osoba ohrozit veřejný pořádek, zdraví, mravnost, majetek nebo je chráněna rodina. Trest může být uložen od jednoho roku až na deset let, ale nesmí se vztahovat na trvalý pobyt pachatele, a ukládá se až po výkonu trestu odnětí svobody. *Zákaz činnosti* na jeden rok až deset let se vztahuje na zaměstnání, povolání nebo funkci, kdy v rámci této činnosti byl spáchán trestný čin. Doba odnětí svobody (domácího vězení) se do této doby nezapočítává. *Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty* se týká věcí použitých nebo určených k trestné činnosti nebo věcí, které získal ve vztahu k trestné činnosti a věc je v přímém vlastnictví pachatele. *Peněžitý trest* postihne pachatele, kteří se snažili obohatit trestným činem. Trest se ukládá v denních sazbách 20 – 730 dní v částce 100 – 50 000,- Kč. *Propadnutí majetku* hrozí, když se pachatel snažil získat majetkový prospěch. V tomto případě zaniká společné jmění manželů, kdy dochází k vypořádání a pak k propadnutí majetku státu. *Obecně prospěšné práce* se ukládají v rozsahu 50 – 300 hodin za přečin nebo k trestnému činu a jinému trestu. *Domácí vězení* lze uložit až na dva roky vzhledem k povaze přečinu. *Odnětí svobody* lze uložit podmíněně, podmíněně s dohledem nebo nepodmíněně. Podmíněné odnětí svobody s dohledem i bez dohledu lze uložit jen u trestů, kde horní hranice nepřesahuje tři léta a přihlíží se k dosavadnímu životu a spáchanému činu. Zkušební doba se dá určit na jeden rok až pět let. (Edice ÚZ: Trestní předpisy – Trestní zákoník, 2014)

3.3 Trest odnětí svobody

Trest odnětí svobody definuje zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v Hlavě V. – Trestní sankce, Díl 2 – Tresty a v následujících oddílech a paragrafech. Trest odnětí svobody je jednou z dvanácti sankcí za trestné činy, jejichž výčet udává trestní zákoník. „... (2) *Trestem odnětí svobody se rozumí, nestanoví-li trestní zákon jinak a) nepodmíněný trest odnětí svobody, b) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, c) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. (3) Zvláštním typem trestu odnětí svobody je výjimečný trest (§ 54).*“ (Edice ÚZ: Trestní předpisy – Trestní zákoník, 2014, § 52, s. 24-25)

U trestných činů, u kterých horní hranice trestu odnětí svobody nepřesahuje 5 roky, se může uložit *podmíněný trest odnětí svobody* (nebo jiné trestní sankce), pokud tento trest k nápravě očividně stačí a není zde riziko nebezpečnosti pro společnost. Podmíněný trest odnětí svobody znamená, že výkon trestu odnětí svobody ve věznici je odložen na 1 rok až 5 let. Je to jakási zkušební doba, kdy se jedinec má možnost osvědčit, že stanovené potrestání, většinou už

jen přítomnost u soudu, ho vede k nápravě. Pokud se dotyčný neosvědčí, může mu být přidělen dohled ve zkušební době nebo soud rozhodne, že trest odnětí svobody se vykoná. *Nepodmíněný trest odnětí svobody* smí být soudem uložen maximálně na dobu 20 let. Může však dojít k mimořádnému zvýšení trestu odnětí svobody až o jednu třetinu horní hranice trestu, tudíž odnětí svobody trvá více jak dvacet let. Avšak je-li uložen výjimečný trest odnětí svobody, který trvá dvacet až třicet let, nesmí horní hranice při zvýšení trestu přesáhnout třicet let. U doživotí se jedná o odsouzení do konce života a tito pachatelé mají speciální podmínky uvěznění. Odnětí svobody se vykonává ve specializovaných zařízeních – ve věznicích. (Edice ÚZ: Trestní předpisy – Trestní zákoník, 2014)

3.3.1 Umisťování odsouzených do věznic

Odnětí svobody je zásah do lidských práv, která deklaruje Listina základních práv a svobod přijatá Českou republikou v roce 1993 mezi ústavní zákony. Přesto je trest odnětí svobody zařazen do zákonných trestů za protiprávní činy, které jsou označovány Trestním zákoníkem za trestné. Aby bylo dostáno určitým právům odsouzených, je výkon trestu odnětí svobody popsán zákony a podle nich musí být jeho průběh dodržován.

Trest odnětí svobody je definován v Trestním zákoníku. Na něho navazuje Trestní řád, ve vztahu k vykonávacímu řízení, jehož obsahem je vykonatelnost rozhodnutí soudu o trestu. Tyto zákony dále odkazují na zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který obsahuje zásady výkonu trestu, kde se trest odehrává, jaký je proces umisťování vězňů do věznic, jaká jsou práva a povinnosti odsouzených, jak se s odsouzenými zachází, jaký je rozdíl u výkonu trestu mladistvých a za jaký podmínek probíhá propuštění vězňů. Žádný z uvedených předpisů nesmí odporovat ústavním zákonům.

Hlavními zásadami uvěznění je dbání na důstojnost každého jedince a omezovat negativní účinky odnětí svobody. S odsouzeným se jedná tak, aby bylo zachováno a chráněno jeho zdraví a aby se podporovaly takové znalosti a dovednosti, které pomohou po opuštění výkonu trestu ke snadnější integraci do společnosti. Tresty odnětí svobody se vykonávají ve věznicích určitého typu. Do *věznic s dohledem* se umisťují trestaní za nedbalostní trestné činy nebo prvotně trestaní za úmyslné trestné činy. *Věznice s dozorem* jsou určeny pro recidivisty nedbalostních trestných činů a pro prvotně trestané za závažnější úmyslné trestné činy. Ve *věznicích s ostrahou* jsou vězni za úmyslné trestné činy, kteří jsou recidivisté. *Věznice se zvýšenou ostrahou* jsou určené pro vězně odsouzené k doživotí, pro zvlášť závažné recidivisty, nebo pro ty, kteří spáchali zvlášť nebezpečné trestné činy a mají trest odnětí svobody více jak na 8 let nebo uprchli z vazby a vězení. Vězni podle chování mohou být přeřazeni do jiné věznice

vždy o jeden stupeň z rozhodnutí soudu. Jedna budova věznice může obsahovat oddělení různého typu věznic, pokud tím nebude narušen nebo ohrožen výkon trestu. Vedle výše jmenovaných typů věznic se zřizují věznice pro mladistvé. (Edice ÚZ: Trestní předpisy – Trestní zákoník, 2014)

Během výkonu trestu soud může také rozhodnout o mimořádném zvýšení nebo snížení trestu, o podmíněném propuštění nebo o změně trestu například na domácí vězení. Pro každé rozhodnutí soudu musejí nastat určité okolnosti, které jsou uvedeny v zákoně. Stejně tak pro umístování odsouzených existují jistá pravidla, která rozřazují vězně do jmenovaných typů věznic. Mimo charakteristiku spáchaných činů se odděleně umisťují ženy od mužů, mladiství od dospělých, recidivisté od prvotně trestaných, odsouzení za úmyslné a nedbalostní činy, pracovně nezařaditelní a s duševními poruchami a poruchami chování. Zvlášť se také umisťují jedinci, kteří mají nařízené ochranné léčení nebo zabezpečovací detenci, infekční nebo podezřelí z infekční nákazy a také velmi nebezpeční pachatelé trestných činů. O umístování nebo přearazení rozhoduje opět soud. (Edice ÚZ: Trestní předpisy – Výkon trestu odnětí svobody, 2014)

3.3.2 Zacházení s vězni, práva a povinnosti vězňů

Každá věznice má svůj vnitřní řád (viz Příloha 2), který se vztahuje na všechny osoby, které se ve věznici pohybují. Jedná se o vězně samotné, o stálý personál i externí personál a o návštěvníky. Ve vnitřním řádu musí být definován charakter věznice, a jaká se zde nacházejí oddělení. Dále se například uvádí časový harmonogram pro eskortování, vycházky vězňů, stravování a jiné činnosti dne. Také se ve vnitřním řádu objevují práva a povinnosti vězňů a jak se naplňují. (Vězeňská služba České republiky, Věznice Heřmanice: *Vnitřní řád*. [on-line]. [2016-03-01].) Dalším důležitým dokumentem je takzvaný Program zacházení, který se zpracovává jako individuální dokument pro každého vězně. Jedná o souhrnné posouzení z hlediska sociálního, psychologického, zdravotního, pedagogického nebo z hlediska hodnocení rizik a jiných potřeb. „... (3) Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, případně jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho soběstačný život v souladu se zákonem. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr. (4) V rámci programu zacházení se pro odsouzené nezařazené do výstupního oddělení vytvářejí nejméně 3 měsíce před propuštěním podmínky pro soběstačný život v souladu se zákonem a za tím účelem se aktualizuje

program zacházení. (5) Při vypracování programu zacházení věznice podle potřeby spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení.“ (Edice ÚZ: Trestní předpisy – Výkon trestu odnětí svobody, 2014, § 41, s. 307)

Součástí zacházení s odsouzenými je také výčet případů a podmínek, kdy se odsouzení předávají Policii České republiky, a také jak se k odsouzenému mají chovat (např. ostraha odsouzeného). Dále zákon udává jak, za co a jaké se mohou udávat kázeňské tresty a odměny (viz Příloha 3) a také kdo se může účastnit naplňování účelu výkonu trestu – církve, náboženské společnosti, zájmová sdružení občanů, nevládní organizace a také odsouzení. (Edice ÚZ: Trestní předpisy – Výkon trestu odnětí svobody, 2014)

Všichni vězni mají určitá práva a povinnosti, které jim udává zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Základem tohoto výčtu je, že si jsou všichni vězni ve svých právech rovni. Jejich práva jsou upravená podle toho, v jakém typu věznice se nacházejí. Vězni mají právo na pravidelnou stravu, při čemž ve výstupních odděleních si – pokud to prostory umožňují – vězni připravují stravu sami. Podávání stravy je podle možností přizpůsobeno kulturním a náboženským tradicím a vždy je uzpůsobeno zdravotnímu stavu vězně. Odsouzeným je zajištěn vhodný oděv, čas na spánek, hygienu, úklid, vycházku, osobní volno nebo návštěvu. Odsouzený má právo na korespondenci, která je kontrolována vězeňským personálem a pokud vězeň neumí číst nebo psát je mu poskytnuta pomoc. Užívat telefon mohou vězni jen po vymezenou dobu, ve vymezených prostorách a na určených přístrojích. Návštěvy jsou povoleny v čase určeném ve vnitřním řádu věznice a za určitých podmínek. Například odsouzení na doživotí mají návštěvy přes plexisklo a telefonní spojení za přímého dohledu ostrahy. Vězeň má právo na duchovní oporu v individuálním i kolektivním kontaktu v rámci bohoslužeb. Věznice též povolují účast sociálních pracovníků na naplnění účelu trestu a vězni této nabídky mohou využít. (Edice ÚZ: Trestní předpisy – Výkon trestu odnětí svobody, 2014)

Co se týče povinností vězňů, je jich celá řada. Patří mezi ně například, že vězni umožní kontrolu osobních věcí, korespondence nebo balíčků. Dále jsou povinni dodržovat vnitřní řád věznice, podporovat její chod a upozornit na ohrožení bezpečnosti všech přítomných. Vězni jsou povinni dodržovat hygienu, podrobit se lékařským prohlídkám, ohlásit jméno svého právního zástupce nebo podrobit se kontrole na návykové látky. Vězňům je zakázáno přechovávat či rozšiřovat materiály s rasistickou nebo diskriminační tematikou, hrát hry o peníze, tetovat sebe nebo jinou osobu a jiné povinnosti. Pokud je vězeň zdravotně způsobilý, má povinnost docházet do práce, na kterou byl přidělen, nebo je povinen hradit náklady spojené s výkonem trestu. (Edice ÚZ: Trestní předpisy – Výkon trestu odnětí svobody, 2014)

3.3.3 Výstupní oddělení a propuštění

Princip prizonizace (podrobněji popsán na straně 45), který je ve zkratce charakterizován jako přizpůsobení se životu ve vězení a tím pádem odvykání si od života na svobodě, je rizikový i v případech, kdy uložený trest se zdá běžnému člověku vcelku krátký. Nikdy si nemůžeme být dopředu jisti, jaký vliv bude mít uvěznění na osobnost vězně.

Ve vězeních se zřizují oddělení, která mají vězňům před uplynutím doby trestu pomoci se připravit na návrat do společnosti, aby se o sebe dokázali postarat a mohli vést soběstačný život v mezích zákona. Takovéto oddělení se nazývá výstupní oddělení. Slouží převážně pro osoby, kterým byl uložen trest odnětí svobody déle jak na 3 roky. Zařazení do výstupního oddělení je součástí Programu zacházení, který je individuálně tvořen každému odsouzenému při nástupu do výkonu trestu odnětí svobody a během jeho výkonu se dá upravovat. Na výstupním oddělení jsou zřízeny malé byty, které už nevypadají jako obyčejné cely. Bývají v nich dva pokoje pro až 4 vězně vybavené jako běžné byty. Vězňům zde může být umožněno vařit, jsou oblečeni do normálního oblečení a účastní se různých přednášek, jak se například sepisuje životopis, jak se vyplňují úřední papíry nebo jak hledat na internetu práci. Výstupní oddělení udává prostor pro seznamování se s vnějším světem prostřednictvím delších vycházek s doprovodem. V době umístění na oddělení se s vězňem vyřizují různé papíry, například pro dávky, nebo se hledá vhodný byt pro první dny po propuštění. Vězni ve výstupním oddělení pobývají nejdéle 6 měsíců. (SOŠ OOM Malé Svatoňovice, *Věznice Odolov*, 2010-10-06)

Propuštění z výkonu trestu se odehrává buď po uplynutí stanovené doby trestu odnětí svobody a věznice nepodala doporučení na její prodloužení, nebo po předčasném propuštění na rozhodnutí soudu. O propuštění také může rozhodnout státní zástupce, který dohlíží na výkon trestu, nebo rozhodl prezident republiky v rámci udělování milostí, anebo rozhodl ministr v rámci svých pravomocí. Za druhy propuštění z výkonu odnětí svobody se dá též považovat podmíněné propuštění, kdy žádost o něj podá ředitel věznice, zájmové sdružení občanů nebo vězen s připojeným kladným stanoviskem ředitele věznice a rozhoduje o něm soud. Pokud se vězeň osvědčí, může být propuštěn s dohledem, který se stanoví stejně jako u trestu podmíněného odsouzení, nebo budou vězni nařízena určitá omezení nebo povinnosti. Dalším druhem propuštění z vězení může být možnost, kdy se trest odnětí svobody přemění v trest domácího vězení. Návrh podává státní zástupce, ředitel příslušné věznice nebo odsouzený a ve věci rozhoduje soud. Posledním typem ukončení trestu je smrt vězněného. (Edice ÚZ: Trestní předpisy – Výkon trestu odnětí svobody, Trestní řád, 2014)

3.4 Osoby přicházející do styku s lidmi ve výkonu trestu odnětí svobody

V první řadě se ve vězení pohybují členové vězeňské služby, kterou organizuje zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážích České republiky a spadá pod resort Ministerstva spravedlnosti. Vězeňská služba se zabývá výkonem vazby a výkonem trestu odnětí svobody, kde dbá na ochranu, pořádek a bezpečnost. (Mařádek, 2003) Ve vězenství střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu trestu odnětí svobody takzvaná vězeňská stráž. Významnou osobou ve věznici je též ředitel, který má určité pravomoci, jako je například navrhnout vězni předčasné propuštění z výkonu trestu nebo udělovat kázeňské tresty a odměny (viz Příloha 3). Tato jmenovaná postavení spadají do kategorie příslušníci Vězeňské služby. (Edice ÚZ: Trestní předpisy – Výkon trestu odnětí svobody, 2014)

Za resocializační činnost jsou odpovědní pracovníci, kteří spadají do kolonky občanských pracovníků. Ti se berou za zaměstnance Vězeňské služby, pokud jsou zaměstnanci České republiky, kdy místo určení výkonu práce je věznice. Jedná se o pedagogy a vychovatele, dále psychology a sociální pracovníky, psychiatry, lékaře a jiný zdravotnický personál. Resocializace se účastní i externí pracovníci, kteří s věznicí mají smluvený kontrakt, že budou do věznice docházet (docházet na pracoviště určené pro práci vězňů nebo učilišť) jako specialisté ve svém oboru. Jsou to též pedagogové, vychovatelé, sociální pracovníci, psychologové a psychiatři. Také sem patří duchovní nebo lektoři (náplň specialistů viz Příloha 4). (Mařádek, 2005)

Ať už se jedná o příslušníka vězeňské služby, zaměstnance vězeňské služby nebo o externího odborníka, musí všichni pracovat na profesionální úrovni a ve vzájemně provázaných činnostech. Svou činností podporují účel trestu odnětí svobody a jejich přítomnost by měla mít také partnerských charakter v procesu resocializace než jen čistě mocenský ve vztahu k vězněnému.

4 PROPOJENÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE A VĚZEŇSTVÍ

Při pročtení předchozích kapitol je zřejmé, že sociální práce a oblast vězeňství na stejném poli pracují už dlouho. Tím je myšleno, že i před zrodem novodobých disciplín tu fungovaly větve práce s lidmi, které byly na jisté úrovni provázané, i když ne zcela záměrně. Sociální práce se vyvinula z charitativní práce, jejíž vykonavatelé docházeli do žalářů a konali tak péči o vězně. Děti souzených – často popravených – se staly sirotky, kteří skončili na ulici, a o ně se postupem času začala starat církev nebo byly zakládány sirotčince. Jednotlivé činnosti se doplňovaly nebo na sebe navazovaly.

Dnešní sociální práce a penologie v rámci vězeňství spolupracují na velice úzké úrovni a s předem stanoveným záměrem. Práce už není náhodná, ale cílená. Obě disciplíny se zabývají společenským fungováním a vnitřní stabilitou společenství lidí. Úkolem obou je předcházet nepříznivým situacím nebo je do jisté míry omezovat nebo řešit jejich následky. V celkovém rámci jde o primární, sekundární a terciární prevenci, jimiž je chráněn jedinec, který je nositelem situace, a také je chráněna celá společnost.

Vězení je místem izolujícím a ochranným. Slouží pro potrestání pachatele trestného činu, který je odsouzen k trestu odnětí svobody, ale také pro jeho nápravu, aby se nevrátil po opuštění věznice opět k páčání nezákonných činů. Věznice má pro resocializaci své prostředky, jako je vnitřní řád věznice nebo například program zacházení s vězněm. Právě v těchto programech je zahrnuta činnost nejen personálu věznice, ale také odborných pracovníků účastnících se resocializačního programu. Mezi zmíněné odborníky spadá i sociální pracovník, který svými aktivitami přispívá k resocializaci, i když to není jeho primárním úkolem. Sociální pracovník nepracuje jen s vězněm, ale i s jinými odborníky ve věznici nebo zprostředkovaně s nejbližšími příbuznými odsouzeného, kteří ho mohou podpořit při pobytu ve vězení a poskytnou mu zásadní oporu po propuštění. Cílem obou programů je převýchova a upuštění od kriminálního jednání a opětovná integrace jedince do společnosti.

4.1 Činnost sociálního pracovníka

Hlavním úkolem sociálního pracovníka ve vězení je zabezpečit bezproblémový průchod výkonem trestu odnětí svobody a opětovné navrácení trestaného do společnosti na takové úrovni, aby byl vězeň na svět venku připraven a nebyl okolnostmi (chybějícím zaměstnáním) donucen opětovně páchat trestnou činnost, za kterou byl uvězněn, nebo dopustit se jiného protiprávního

jednání. Tím že sociální pracovník apeluje na budoucnost klienta a na jeho potenciál, přispívá k resocializaci a prevenci recidivy. (Vězeňská služba České republiky, Věznice Znojmo: *Sociální práce ve věznici*. [on-line]. [2016-02-17].)

Sociální pracovník je v kontaktu s vězněm od začátku jeho trestu až do propuštění. „Pracovník se podílí na vytváření koncepce zacházení s odsouzenými, zpracovává sociální posouzení, spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, poskytuje sociálně-právní poradenství, provádí výchovnou a poradenskou činnost pro odsouzené, udržuje přímé pracovní kontakty s orgány státní správy, církvemi, charitativními a zájmovými občanskými sdruženími v místě věznice, ale také v místě trvalého pobytu odsouzeného, navazuje potřebné kontakty s blízkými osobami odsouzených, podílí se na řešení sociálních problémů.“ (Kujevská a Dundrová. Časopis *Sociální práce/Sociálna práca*, 2/2012, s. 13-14)

Ve vězení probíhá pod vedením sociálního pracovníka jak individuální poradenství nebo konzultace, tak i sezení ve skupinové formě. Pracovník též zajišťuje návštěvy jiných odborníků, které vedou pro odsouzené přednášky převážně vzdělávacího charakteru. Tyto přednášky jim mají být prospěšné pro život ve vězení - jak si zajišťovat věci mimo něj – i pro život po odchodu z výkonu trestu odnětí svobody.

Jelikož sociální pracovník nezpracovává žádné propouštěcí posudky a nemá pravomoc udělovat kázeňské tresty nebo odměny (viz Příloha 3), vězni nemají přímý důvod s pracovníkem manipulovat. Spolupráce je na vězních samotných. Jejich přístup může být takový, že sociálního pracovníka ignorují, nebo naopak poznají, že před ním nemají co skrývat a vytvoří s ním důvěrný vztah, který je pro činnost sociálního pracovníka potřebný. Co tento vztah může narušit je, že u pohovoru se sociálním pracovníkem (nebo jiným externistou) musí být přítomen pracovník Vězeňské služby, jako jisté opatření a ochrana pracovníka, což vězni mohou vnímat jako něco nežádoucího, jako překážku pro navázání kontaktu. (Jaluška: *Pastorační práce s delikventy a jejich rodinami I.*, (přednáška) 2014)

4.1.1 Spolupráce s personálem a jinými odborníky

Nejužší spolupráce sociálního pracovníka probíhá s vězeňským psychologem a duchovním. I tyto odborníci participují svou činností na řešení vězňových problémů, i když z jiného hlediska, než sociální pracovník. Člověk není jen bytost se sociálními potřebami, ale má i psychologické a spirituální potřeby mimo základních pudových. Důvodem, proč je nutno v sociální práci spolupracovat s těmito odborníky, je, že sociální problémy mají dopad na lidskou psychiku a víru (sebevražedné tendence, deprese, ztráta smyslu, ...) nebo naopak psycholog a duchovní může podpořit vězně k řešení jeho tíživých situací a dodat mu sílu nebo ukázat nový

pohled na věc. Na rozdíl od sociálního pracovníka mají tyto dvě zmíněné pozice od ředitele věznice nebo generálního ředitele Vězeňské služby výlučné pravomoci kázeňských trestů a odměn, i když ne v takové míře jako ředitel věznice nebo generální ředitel. Jejich rozhodnutí a postoje k vězňům by však neměly ovlivnit práci sociálního pracovníka. (Jaluška: *Pastorační práce s delikventy a jejich rodinami I.*, (přednáška) 2014)

Dalšími, se kterými sociální pracovník přichází do styku, jsou přímí vězeňští zaměstnanci, jako je ředitel věznice nebo dozorující personál. S ředitelem věznice se mohou řešit vstupní podmínky a společně vysvětlují řád věznice a sestavují program zacházení. S dozorci je neustálá spolupráce například při doprovodu vězně na konzultace. Jinými odborníky jsou lékaři, kteří se starají o zdravotní stav klienta, nebo pedagogičtí a externí pracovníci, kteří docházejí na odborné přednášky. Sociální pracovník je též v kontaktu s orgány sociálního zabezpečení, orgány sociálně právní ochrany dětí, s kurátory nebo pracovníky zájmových občanských sdružení a jinými, kteří mohou po propuštění z výkonu trestu bývalého vězně podpořit.

4.1.2 Práce s vězni a jejich rodinami

Sociální práce ve vězení začíná ihned při nástupu vězně do výkonu trestu odnětí svobody. Pracovník přebírá od vězně doklady a zapisuje si informace o něm, jako je například pobyt blízkých nebo sociální anamnéza. Při umisťování je totiž prioritou, aby byl odsouzený umístěn co nejblíže své rodině, aby nástupem do věznice nedošlo k úplnému přetrhání sociálních vazeb. Spolu s vězeňským psychologem sociální pracovník zpracovává posudek, zda vězeň může jakkoliv (i neúmyslně) vyprovokovat agresi ostatních vězňů (MON), a poté, po vypracování programu zacházení, se vězeň umisťuje na příslušné oddělení. (Vězeňská služba České republiky, Věznice Znojmo: Sociální práce ve věznici. [on-line]. [2016-02-17].)

Během výkonu trestu za sociálním pracovníkem docházejí vězni především dobrovolně, aby s ním vyřešili nějaký problém, který zaznamenali v rodinném prostředí nebo který vznikl díky výkonu trestu odnětí svobody. Také přicházejí na vyzvání, pokud je třeba plnit nějaké povinnosti, které vězeň z důvodu izolace ve věznici nemůže patřičně sledovat, jako jsou například rozvodové papíry nebo platnost osobních dokladů, které má sociální pracovník u sebe a je jeho přímou povinností klientovy doklady sledovat. Další důležitou aktivitou pro odsouzené je pořádání besed a přednášek, kde se mohou dozvědět něco o drogových závislostech, o exekucích nebo například o organizacích, které pomáhají odsouzeným po odchodu z výkonu trestu odnětí svobody.

Jelikož hlavním cílem sociální práce ve vězení je zajistit hladký průchod vězením a přechod zpět do civilního prostředí, tak na této zakázce je pracováno ihned od nástupu vězně do

věznice. Nejpodstatnější částí jejich práce a na co je kladen důraz je však předvýstupní poradenství, které se zahajuje přibližně dva měsíce před koncem trestu, a to u každého odsouzeného. Další podstatnou činnost vykonává sociální pracovník na výstupním oddělení, na kterém je vězeň maximálně půl roku při trestu delším jak tři roky. Při této závěrečné práci se sociální pracovník zaměřuje na klientovi pracovní možnosti, na ubytování, na dávky sociálního zabezpečení, sociální zázemí a rodinné vztahy, plánování času, kontakt na různá občanská sdružení a na přechod na spolupráci se sociálním kurátorem, který se stará o postpenitenciární péči. Jde o to, aby byl propuštěný co nejlépe připraven na život venku a snížila se tak rizika recidivního chování nebo izolování se od okolí z důvodu nezačlenění se do společnosti. (Kujevská a Dundrová. Časopis *Sociální práce/Sociálna práca*, 2/2012)

Co se týče práce s rodinou odsouzeného, sociální pracovník s ní přímo nekomunikuje, aby se nejednalo o nedovolený kontakt. Pracovník jedná s klíčovým pracovníkem rodiny. Pokud jsou v rodině děti, jedná se o pracovníka Orgánu sociálně právní ochrany dětí. V případě, že se o děti nejedná, kontaktuje vězeňský sociální pracovník pracovníka, který poskytuje služby pro rodiny odsouzených, a rodina si ho vybrala. Pracovníci se spolu domluví na schůzce a projednají záležitosti, které jsou potřeba řešit, například když manžel/ka podá návrh na rozvod. Tím, že není povolen přímý kontakt vězeňského sociálního pracovníka s rodinou odsouzeného, je ztíženo udržování sociálních vazeb vězně a dochází tak k riziku, že vazby na rodinu časem vymizí a tím pádem se zvyšuje nebezpečí, že osoba ve výkonu trestu odnětí svobody se nebude pozitivně orientovat na budoucnost, a bude tak ohrožen úkol sociálního pracovníka a principy vězení. (Kujevská a Dundrová. Časopis *Sociální práce/Sociálna práca*, 2/2012)

5 RIZIKA SOCIÁLNÍ PRÁCE VE VĚZENÍCH

Objev radioaktivity, náboženství nebo chirurgické zákroky. Společné mají jedno, a to dobrý prvotní účel. Ve svých základech je mnoho věcí a činností dobrých nebo neutrálních. Jde jen o to, k čemu se použijí, kdo je využije, v jaké souhře náhod se objeví nebo jaký budou mít výsledek. Výzkum radioaktivity nejprve využitý ve prospěch medicíny, kdy se radioaktivitou léčila rakovina, se rozvinul až do válečného průmyslu, kdy byla vyvinuta jaderná zbraň a poprvé (hned dvakrát) použita v roce 1945. Snad všechna světová náboženství mají v sobě základ boží lásky a tato láska by měla být šířena i mezi lidmi. Přesto se ve jménu Boha odehrávají válečné spory nebo se slova svatých písem využívají k manipulaci lidí. Chirurgické operace byly v minulosti hodně drsné, ale sloužily k záchraně života. Dnes se lékařské pokroky využívají na černém trhu při obchodování s orgány a tkáněmi.

Někdo může namítnout, že přirovnávat sociální práci k atomové bombě je velice přes čáru. Možná. A co přirovnání náboženství – křesťanství a sociální práce? Sociální práce má kořeny v charitativní činnosti a ta je součástí náboženského poselství, které mimo jiné přineslo i zkázu. Jak už bylo řečeno, tak ani sociální práce nemá zlý původ, ale dá se zneužít, nebo mohou nastat okolnosti, které sociální práci nebo její vykonavatele očerní.

Sociální práce nemusí uškodit jen okolí. Může přinést trápení i sociálním pracovníkům, kteří chodí do míst, kam si ozbrojení policisté někdy netroufnou. Pracovníci se setkávají s lidmi, kteří budí strach, nebo také nahlízejí do situací, které mohou silně otřást lidskou psychikou. Nejen sama sociální práce přináší rizika při práci s vězni. Práci ovlivňuje též druhá strana a to jsou vězni a vězeňské prostředí. Vězni nemusejí chtít spolupracovat a prostředí to těm spolupracujícím může stěžovat. Do vězeňského prostředí spadá vězeň (klient), vězeňská subkultura a také personál. Nebezpečí může přinést také agrese, manipulace nebo náklonnost ze strany vězně, které pro pracovníky představují riziko vyhoření nebo jiné psychické a zdravotní následky – úrazy, vředy, deprese, změny v osobnosti.

5.1 Osobnost sociálního pracovníka

Na pozici sociálního pracovníka jsou kladeny určité požadavky. V první řadě musí pracovník poznat a porozumět sobě samému. Za druhé musí být sociální pracovník profesionál. A za třetí se musí sociální pracovník brát jako součást vícečlenného systému pomoci. Co se týče poznávání sebe sama, tak se jedná o nekonečný proces. Když chceme něco vykonávat, je dobré

znát své silné i slabé stránky a na obou neustále pracovat. Musíme si uvědomit, co v nás může ovlivnit to, co se nachází v našem okolí. Aby sociální práce byla profesionální, je nutné, aby osoba, která ji vykonává, byla vyzrálá, vystupování bylo autentické, transparentní a přirozené. Sociální pracovník by měl být komunikativní a dobře se orientovat jak ve verbální, tak i v neverbální komunikaci. Důležitá je také práce s emocemi – libost a nelibost vůči klientům a jejich chování a jednání. Schopnost navázat kontakt a vztah je velmi cenná dovednost a také je důležité udržet si hranice vztahu na profesionální úrovni. Součástí profesionality je potřebná míra odbornosti a znalostí a také umět pracovat s mocí, která je sociálním pracovníkům svěřena. Poslední částí konceptu je, že sociální pracovník je systémový článek. Je potřeba, aby pracovník uměl jednat sám, ale také pracovat v týmu v rámci oboru i mezirezortně. (Janebová, 2014)

Lidská osobnost není z kamene a není bezchybná. Naše vnímání, prožívání a vnější projevy jsou proměnlivé. Na osobnost sociálního pracovníka mají vliv vnitřní (biologické a psychologické) a vnější (sociální, ekonomické, politické, ...) jevy, které se buď dají, nebo nedají ovlivnit. Jsou změny, kterých si sociální pracovník na sobě všimne a nějak s nimi pracuje, nebo je přehlíží. Pak existují změny, které si nemusí uvědomovat, ale okolí je registruje. Některé změny (výkyvy) mohou být příznivé a jiné nikoliv. K prevenci nežádoucích změn v osobnosti pracovníka (např. syndromu vyhoření, depresí) přispívají supervize⁷, které nejsou vždy dostupné.

5.1.1 Angažovanost sociálního pracovníka

Každá profese má určitý rámec svého působení a není podstatné, jestli to jsou pomáhající profese nebo třeba technické obory. Rozdíl je v tom, jak která profese navazuje vztah se svým klientem nebo zákazníkem. Například podnikatelé nebo bankéři navazují vztah na bázi smlouvy, kdy si stanoví, co která strana požaduje, vzájemně se dohodnou, podepíší smlouvu a závazek splní nebo nesplní. Více kontaktu mimo dojednávání a dotazování není nutností. U pomáhajících profesí, především tedy u sociální práce nebo psychologie, jde o vztah hlubší na bázi důvěry a otevřenosti. Bankéř nepotřebuje znát klientovi pocity z dětství, když byl zneužíván, kdežto u sociální práce nebo u psychologa je to v některých případech potřeba, aby došlo k „léčbě“. Vytvořený vztah by měl být profesionálního charakteru, který má určité hranice, které si

⁷ **Supervize** je forma učení a rozvoje osobnosti nebo profesionálních dovedností a kompetencí, k čemuž dochází skrze aktivaci osobního potenciálu supervidovaných. Supervize také slouží jako proces, při kterém se reflektují případy z praxe – jejich postupy řešení, zda je to legitimní, jaké jsou pocity profesionála a jaká jsou možná řešení. Dalším významným prvkem je, že celý proces supervize slouží jako podpora nebo opora pro supervidované. (Matoušek, 2003)

stanovuje každý individuálně. Hranice by neměly být zcela uzavřené nebo naopak zcela propustné.

V případě, že jsou pracovníkovy hranice uzavřené, ať už z jakéhokoliv důvodu, vztah je velice povrchový a pracovník se jeví ve své profesi neangažovaný. I když je to pro nezájem o své povolání nebo ze strachu, že by pracovník svou angažovaností něco pokazil (lidové heslo „*Kdo nic nedělá, nic nezkazí*“), tak je výkon profese neutrální. Pracovník má od klienta určitý odstup, plní své povinnosti jen z důvodu, že je to práce, kterou si vydělává na život, a nijak nestojí o to, aby byl opěrným bodem pro klienta nebo pomáhal iniciovat změnu. Klient tak zůstává se svou situací sám. Opakem je přehnaná angažovanost, kdy pracovník vnímá svou práci jako ryze smysluplnou a zasvětil jí celý svůj život. Je ochoten vše plnit za klienta, přebírá jeho odpovědnost nebo se dobrovolně obětuje. Klient tak ztrácí svou soběstačnost, zleniví a může se stát závislým na pracovníkovi, přičemž pracovník je závislý na problémech klientů. Kdyby problémy klientů vymizely, vymizel i smysl pracovníkova života. (Kopřiva, 1997)

5.1.2 Komplexy, stereotypy a předsudky sociálních pracovníků

Kdokoliv vstupuje do určitého zaměstnání, má pro to své důvody – ekonomické, rodinné, zdravotní nebo osobní. Neznamená to však, že důvod je vždy jen jeden, vzájemně se prolínají. Pokud máme na výběr z různých typů profesí a uplatnění a netlačí nás rodinná nebo ekonomická situace, abychom vstoupili do prvního zaměstnání, které se namane, hraje velkou roli osobní zájem. Někdy si však neuvědomujeme, co v nás libost a nelibost vyvolává.

U sociálních pracovníků je mnoho osobní důvodů, proč pomáhat druhým, a mezi ně patří i komplexy nebo syndromy. Například *mesiášský komplex* (spasitelský syndrom) má kořeny v přesvědčení sebe sama, že jsme to právě my, kdo může svět změnit a kdo může zdolat každou životní překážku druhých. Tento komplex vede k obětavosti pro druhé a k maximální péči o klienty, která je často nevyžádaná. *Mocenský syndrom* (syndrom hybris) se vyznačuje chorobnou závislostí na moci, která se váže k vykonávané profesi. Sociální pracovník má moc, která může vyústit k manipulování, zavrhování názorů jiných, ignorování, dokonce až k hazardování s životy druhých. Extrémem je, že pracovník nechá klienta v problému „vymáchat“, manipulativně mu pomůže až na samé dno a pak ho zázrakem zachrání, aby ukázal svou moc. *Komplex méněcennosti* vzniká v dětství, kdy jsou děti podporované ve věcech, které jim nejdou a naopak shazované v těch dovednostech, ve kterých prospívají. Sociální pracovník s tímto komplexem se může snažit dokázat sobě i světu, že je prospěšný. Tím, že pomáhá druhým, si snaží získat obdiv a poděkování za svou činnost a tak kompenzovat nestatečnou podporu z dětství. Pracovníkova pozornost je zaměřena na sebe sama a ne na situaci klienta.

Stejně jako různé syndromy a komplexy ovlivňují naše rozhodování a chování, tak i stereotypy a předsudky mají dopad na naši profesi. Předsudky a stereotypy mohou vznikat vůči všemu, co existuje. Stereotyp je ustálený vzorec chování a myšlení, který má většinou základ v nějaké zkušenosti a tato zkušenost je pak aplikována na určitý celek (rasu). Předsudek je iracionální názor nebo postoj. Není nijak podložený zkušeností, ale spíše vychází ze zjednodušování reality. Lidé mají mnoho předsudků a stereotypních názorů vůči určitým skupinám lidí. Pokud tyto postoje a názory nejsou reflektovány nebo jsou potlačovány a nijak se s nimi nepracuje, mohou v sociální práci nadělat mnoho problémů. Stereotypy a předsudky se projeví na komunikaci, názorech a chování, které jsou odmítavé až diskriminační. Nereflektovaný přístup může vést k upřednostňování jednoho klienta před druhým nebo k neangažovanosti na klientově situaci.

5.1.3 Psychický a duševní stav sociálního pracovníka

Sociální pracovníci jsou také lidé a občas na to sami zapomínají. Sociální práce je závislá na stavu pohody sociálního pracovníka. Stav psychické pohody umožňuje člověku myslet, improvizovat, dokáže si udržet objektivní pohled na věc a může se věnovat ostatním. Nejedná se tu však o stavy blažené euforie, které mohou zastínit logické a racionální uvažování stejně jako deprese nebo stres.

Pokud pracovník prožívá například depresi nebo rodinnou krizi, je naprosto normální, že jeho energie směřuje k samouzdravení a udržení vnitřní homeostáze. Věnovat se v takovýchto situacích druhým bývá pak značně obtížné nebo nereálné. Často se stává, že pracovník přes svou rozladěnost jde na konzultaci s klientem, protože to bere jako povinnost, a zapomíná na svůj nepříznivý stav, který může přenést na klienta. Jinou možností je, že pracovník v následku vlastního vyčerpání přehlédne podstatné věci nebo sezení s klientem odbude. Také se může stát, že ze sezení PRO klienta se stane sezení PRO pracovníka. Jiná varianta je, že klient se nějakým drobným způsobem trefí do rozladěných emocí pracovníka a pracovník si na klientovy vybije všechnu zlost a smutky.

Rozladění a proměnlivá nálada nemusí být následkem aktuální krizové situace v životě pracovníka. Může docházet ke změně v jeho psychice nebo k transformaci duševního stavu, jako následek traumatu, onemocnění nebo úrazu, ale příčiny mohou být i neprůkazné, jak tomu bývá u některých duševních onemocnění. Pracovník si změny ve svém zdraví nemusí ani povšimnout a stále vykonává svou profesi, případně se může domnívat, že jde o přechodný stav, nebo dokonce si změnu dobře uvědomuje, ale snaží se ji zakrýt, což může vést k chybám v úsudku nebo až k nevědomému zranění klienta (fyzickému nebo psychickému).

5.1.4 Syndrom vyhoření

Každá práce je určitým způsobem náročná a stresující. U pomáhajících profesí je stres vyvoláván řešenými tíživými situacemi a odpovědností za životy druhých, které ukazují „špínu a zvěrstva“ tohoto světa. Pokud tento stres není řešen a odbouráván, hromadí se a může dojít až k syndromu vyhoření.

Jde o pojem, který má subjektivní význam, protože každý snáší stres jinak. Projevy syndromu vyhoření jsou pozorovatelné hlavně v chování. Někdy jeho vzniku předchází velké pracovní nasazení a posléze se pracovníkův přístup jeví jako neangažovaný, využívá zavedené a osvědčené postupy bez jakékoliv individualizace, práci je přikládáno nutné minimum energie a začíná být věnována větší pozornost administrativě než přímému kontaktu s klienty. Pracovník přemýšlí o smysluplnosti své práce, zda je vůbec účinná, objevují se pocity vyčerpání až deprese, kdy pracovník přestane komunikovat s kolegy a úplně se klientům vyhýbá. (Matoušek, 2003) Pracovník je pak ve své pozici zbytečný a setrvávání na pracovišti ubližuje jemu i okolí. Sám sebe trápí, prohlubuje si deprese, za které nakonec může dávat vinu kolegům i klientům. Negativní postoj ke klientům od nezájmu může vyústit až v agresi nebo využívání klientů samotných.

5.1.5 Gender a jeho vliv na výkon sociální práce

Označení gender se v poslední době objevuje v sociální práci čím dál častěji. Jedná se o cizí výraz pro rod nebo původ. V sociální práci se užívá ve vztahu k připisovaným vlastnostem a předpokládanému chování, které je spojováno s obrazem muže a ženy. Tyto obrazy jsou formovány kulturou a společností. Genderové zkoumání se také zabývá rozdíly v rozhodování, připisování pravomocí nebo k rozdílným potřebám a vyhledávaným životním podmínkám. I když jsou muži a ženy rozdílní v mnoha ohledech, vzájemně se přitahují. (Janošová, 2010)

Ve vězení je převážná většina sociálních pracovníků žen, a to i v mužských věznicích. A takové případy, že se sociální pracovnice zamiluje do vězně nebo naopak, nejsou výjimkou. Pracovnice podléhají kouzlu vězňů například z důvodu, že v jejich osobním životě se jim nedostává poklony od jejich partnera, což vězni umí a rádi ženám polichotí. Vězni se zadívají do sociální pracovnice často z toho hlediska, že se jim nedostává ženského kontaktu. Pracovnice se na ně více usmívá, než jsou zvyklí od běžného personálu, a díky tomu mohou mít představu o vyjádření náklonnosti. Pracovnice mohou mít na druhou stranu problém s tím, že jako ženy nemusejí být uznávány a respektovány. Pracovnice se musí potýkat s emocemi klientů, vlastními emocemi i s názory ostatních mužů z personálu na profesi sociální práce, kteří ji mohou shazovat na úkor toho, že je vykonávána ženami.

5.1.6 Unáhlená nebo zdlouhavá rozhodnutí, plané sliby a lži

Sociální pracovník má z hlediska své pozice určitou moc, kterou může využít ku prospěchu klienta, a to ať z hlediska plnění klientova očekávání (koncept pomoci) nebo na jeho ochranu, i když si to klient sám nevyžádá (koncept kontroly). Co se týče klientových očekávání, musí sociální pracovník zvládnout posoudit, zda je v jeho moci je naplnit nebo zda jsou vůbec reálná. Problém lze spatřit v momentě, kdy pracovník chce klientovi pomoci za každou cenu, něco slíbí, a až v průběhu plnění zjistí, že toho není možné dosáhnout. Samozřejmě je pravděpodobné, že se nějaká neočekávaná překážka objeví i po zvážení úkolu. Důležité je však později umět klientovi vysvětlit, co se stalo. Protipólem toho jsou unáhlená rozhodnutí bez rozmyslu.

I zdlouhavost výkonu práce nebo nerozhodnost pracovníka má svá negativa. Věci se zbytečně prodlužují, klient může ztrácet důvěru v pracovníkovi schopnosti nebo sám přestane mít zájem o řešení své situace. Při odkládání řešení se také někdy stává, že se něco zanedbá a situace se ještě více vyhroťe nebo zanedbání má jiné fatální důsledky. V sociální práci se unáhlená nebo naopak zdlouhavá rozhodnutí dají zařadit do konceptu dilematu *zasáhnout nebo nezasáhnout*. Pracovník je tady vyzýván k tomu, aby svou práci reflektoval a legitimizoval. Při překážkách je pak snadnější klientovi (nebo třetí straně) osvětlit, co se stalo, a pracovník nemusí mít nutkání své postupy nepravdivě obhajovat. Lež narušuje vztah, který je k výkonu sociální práce nutný.

5.2 Vězni a vězeňské prostředí

Sociální pracovník může být rizikem pro výkon sociální práce. Ne každý se na tuto práci hodí a ne všem kategoriím lidí jsme schopni se věnovat. Některé cílové skupiny jsou přijatelnější a jiné mohou být pro pracovníka nepřijemné. Věnovat se vězňům proto nemusí být pro někoho vhodné. Někteří odsouzení okrádali a podváděli – to by se dalo přehlédnout – ale jsou i tací, kteří znásilňovali a vraždili. Pohlédnout do tváře odsouzenému, bez toho aniž bychom v něm neviděli násilníka nebo vraha, a mohli s ním profesionálně pracovat, není vždy lehké. Pokud se tento postoj přemáhá a sociální pracovník do kontaktu jde bez reflexe sebe sama, může způsobit nepříjemnosti klientovi a také sobě.

Nemůžeme však opomenout, že rizikem pro výkon sociální práce je také samotný klient nebo jeho prostředí. Vězení je uspořádaná společnost ve společnosti. Existují zde určitá pravidla, která stanovuje zákon a vnitřní řád věznice, ale také nepsaná pravidla, která určují vězni a jejich

hierarchické uspořádání. Často se tak stává, že i když trest odnětí svobody má odsouzené resocializovat a vychovávat, předávají se zde praktiky, které jedince udrží v kriminálním světě. Pak je tu také osobnost vězně, zda má vůbec zájem o pomoc od sociálního pracovníka, a také je podstatné, jak k výkonu sociální práce přispívají ostatní pracovníci věznice. Vliv osobnosti vězně a vliv prostředí může přinést rizika klientově resocializaci, ale i ohrožení pro sociálního pracovníka, což má opětovný vliv na jeho výkon profese. Rizika tak mají cyklický charakter.

5.2.1 Vězeň jako neangažovaný a uzavřený klient

Sociální pracovník se setkává s mnoha druhy klientů, a i když si jsou v něčem podobní, vždy je k nim třeba přistupovat jako k individualitám. Přesto jsou v základu klienti rozdělováni do dvou skupin. V první řadě se jedná o klienty dobrovolné, kteří sami přicházejí pro pomoc za sociálním pracovníkem. Druhým protipólem jsou klienti, kteří přicházejí nedobrovolně. Buď jim setkání bylo nařízeno, nebo za pracovníkem byli posláni blízkými. Z tohoto základního členění se volí následný postup práce. Jedná se jen o orientační dělení. Klienty lze také dělit podle toho, s čím tam přicházejí (zákazník, stěžovatel, návštěvník, zneuživatel nebo nekompetentní) nebo jak tam přicházejí – například úzkostný klient, mlčící klient nebo klient v odporu.

I když klient přichází se špatnou náladou (pláče), ale chce spolupracovat, je pro pracovníka i klienta potíží překonat aktuální stav. Horší je, když klient nechce spolupracovat nebo si myslí, že nemá problém, na kterém by se podílel, že vidí příčinu problému u někoho jiného nebo je jeho uzavřenost a odmítavost dlouhodobým stavem. Poslední dvě možnosti mohou pramenit ze zklamání nebo z nedůvěry v systém. Pracovníkovo napojení se na klienta, je při odmítání spolupráce velice obtížné a také zdlouhavé, ne-li vyčerpávající. Pokud se klient neotevře a nedospěje ke spolupráci, je možným řešením změnit klíčového pracovníka nebo dokonce odborníka. Bez angažovanosti klienta práce ztrácí postupně smysl a pracovník sám může ztrácet zápal. Odsouzený není schopen přijmout, že má nějaký problém, nebo ho odmítne řešit, nebo ho hází na druhé. Bez přijetí existence obtíže nelze pracovat na řešení.

5.2.2 Vězeň jako klient agresivní nebo manipulující

V předchozí kapitole *Vězeň jako neangažovaný a uzavřený klient* jsme si uvedli, že za sociálním pracovníkem přicházejí lidé v různém rozpoložení nebo s různými osobnostními charakteristikami. K těmto rysům lze také zařadit vlastnosti jako agrese a manipulace. Lidé, kteří mají v chování tyto dominující vlastnosti, ztěžují výkon sociální práce.

V případě, že přijde člověk rozladěný a jedná momentálně agresivně, dá se s touto situací pracovat. Zjistí se důvod agresivního jednání, o kterém se klient spolu s pracovníkem může

pobavit, a emoce se uvolní. Pokud člověk je i tak agresivní, nebo má agresivitu v povaze, je nebezpečný pracovníkovi. Agresivita může být naučena z prostředí vězení jako prvek nutný pro přežití. Klient se může cítit být ohrožen pracovníkem z důvodu jeho přidělené autority, tím pádem agresivně odmítat spolupráci nebo si agresí na pracovníkovi může vylévat zlost z uvěznění. Pracovník se díky tomu nesoustředí na řešení situace, ale neustále zmírňuje klientovy projevy. Dalším problémovým typem klienta je klient, který rád manipuluje svým okolím ve svůj prospěch. Při kombinaci s nadměrně angažovaným pracovníkem může dojít k fatálním následkům, kdy klient snadno zmanipuluje pracovníka. Při takové práci nedochází k žádné spolupráci ani k výkonu sociální práce. Pracovník se stává loutkou klienta, kterému nejde o nic jiného, než vytěžit ze situace co nejvíc.

5.2.3 Vězeňská komunita jako zpětný tah

Vězení je světem samo o sobě. I když má věznice daná pravidla a řád, která vycházejí ze státní legislativy, existuje uvnitř řád, který si vytváří vězni sami mezi sebou. Kdo chce pobyt ve vězení překonat bez větší újmy, musí se řádu přizpůsobit, což může mít vliv na smýšlení jedince. Někdo se podrobí ze strachu, jiní to vezmou jako výzvu a vydobudou si své místo ve vězeňské hierarchii. Podle Netíka a Netíkové (Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky, 1994) existují ve vězení většinou tyto čtyři posty: *neformální vůdce* („king“), který je nadřazený a své okolí ovládá nejčastěji přes násilí a pohrůžky; *role „kmeta“*, který má své postavení díky dlouhodobému pobytu ve vězení a vyzná se ve zdejších pravidlech a ví co kde sehnat; pak je tu *řadový člen skupiny*, který má určené povinnosti vězeňským řádem i neformálním vůdcem; a na samém konci jsou *outsideři* („otroci“), kteří jsou fyzicky slabí, nezkušení nebo mají nižší inteligenci. Ostatní vězni je využívají nebo na nich ukazují svou moc a sílu. Vnitřní světy věznic jsou individuální a neopakovatelné. V některých je řád drsnější a v jiných je více prostoru pro „vlastní život“ bez dozoru šéfa vězňů.

Strach je mocným nástrojem, který svazuje, a jiní ho rádi využívají ve vlastní prospěch. Může se stát, že vězeň chce se sociálním pracovníkem spolupracovat, ale ostatní vězni mu to ztěžují. Mohou mu vyhrožovat nebo ho šikanovat a tím sabotovat práci sociálního pracovníka. Klient se pak může na svou obranu uzavřít pracovníkovi, odmítnou další spolupráci nebo prostě sklouzne zpět ke kriminálnímu smýšlení a je vmanipulován do vnitřních machinací, které řídí hlava vězeňské hierarchie. Podobný účinek má i to, když ostatní vězni znevažují sociálního pracovníka před novým odsouzeným. Mohou takzvaně vsadit brouka do hlavy a nahlodat jeho důvěru v profesionalitu a potřebnost sociálního pracovníka.

5.2.4 Přístup vězeňského personálu k výkonu sociální práce

Pole sociální práce je tak rozsáhlé, že je někdy obtížné definovat jeho hranice a vysvětlit jiným odborníkům, co to sociální práce přesně je. Proto se může stát, že třetím nezasvěceným osobám, nejen odborníkům ale i veřejnosti, připadá sociální práce zbytečná a odsouvají ji na druhou kolej. Ve vězení mohou dozorcí právě tímto nedorozuměním znemožňovat stoprocentní výkon sociální práce. Už jen tím, že dozorcí neodvádí klienty na sezení včas, narušují ozdravný proces. Další variantou narušení práce sociálního pracovníka je nedokonalá spolupráce oborů na profesní úrovni, kdy vězeňský personál vysloveně „podkopává“ výkon sociální práce u odsouzených a u jiných odborníků ve vězení.

Jinou možností, jak vězeňský personál může ohrožovat sociální práci, je, když personál dokazuje svou moc nad odsouzeným a dává vězňům najevo, že jsou méněcenní, protože jsou trestáni soudem. Tím personál narušuje účel trestu odnětí svobody sám o sobě. Vězni pak ztrácejí důvěru v personál a tím pádem i v jiné odborníky, kteří mají nad nimi i sebemenší moc. Mezi tyto odborníky spadají i sociální pracovníci. Klienti jim nedůvěřují a berou je jako další osoby, kteří si na nich dokazují svou nadřazenost. Výkon práce je extrémně ztížen nebo i znemožněn.

5.2.5 Nespolupráce rodiny vězně

Součástí sociální práce ve vězení je také spolupráce s rodinou uvězněného, kdy rodina bývá poslední pojítkem s vnějším světem mimo věznici nebo je motivací pro změnu a spolupráci s vězeňskými odborníky. S každou rodinou se pracuje individuálně stejně s jako každým klientem. U některých lehkých případů, kdy se jedná o ublížení z nedbalosti (dopravní nehody) a člověk je odsouzen například jen na dvě léta, rodina často podporuje uvězněného člena bez většího nabádání odborníkem. U závažných a úmyslných trestných činů se rodiny mohou od svého člena distancovat a dokonce ho vnímat jako mrtvého.

Když se rodina svého člena „zřekne“, pracovníkovo úsilí o spolupráci stoupá. Nejprve je důležité rozklíčovat, proč rodina přerušila kontakty s odsouzeným – zloba, znechucení, ztráta důvěry, strach z reakce okolí... Jedná se tedy ze začátku o (zprostředkovanou) práci se samotnou rodinou, která však nemusí být ihned nebo zcela úspěšná. Odsouzený pak ztrácí sociální kontakty a tím ztrácí i zájem o resocializaci. Dokonce vězeň může dávat systému za vinu, že ho rodina opustila a celý význam trestu bojkotuje. Představa, že po odsezení trestu na vězně nikdo nečeká, přináší pocit prázdnoty, existenční vakuum, což může vést k psychickým změnám, až k pokusům o sebevraždu. Největším problémem je, že sociální pracovník nejedná se členy rodiny osobně, ale pouze zprostředkovaně přes jiného sociálního pracovníka.

6 RIZIKA NESOCIÁLNÍ PRÁCE VE VĚZENÍCH

Když jsme si ve čtvrté kapitole popsali, jaká je úloha sociální práce ve vězení, vyplývá z toho, že je důležitou součástí trestu odnětí svobody. Je podporou pro vězně, pomáhá řešit jeho problémy, zařizuje osobní záležitosti z hlediska dokladů nebo rodinných situací. Sociální pracovník je nedílnou součástí nástupního i výstupního oddělení, aby proběhl plynulý přechod z jednoho prostředí do druhého.

Pokud sociální pracovník ve vězení chybí, chybí s ním i jeden z pilířů podpory vězně a také nemůže být naplněna zakázka společnosti pro bezproblémový návrat do běžného života. Vězeň se může začít ze své situace hroutit, nedokáže naplnit požadavky vězeňského prostředí nebo se připravit na návrat do společnosti. Ve vězení nejsou výjimkou sebevraždy anebo potyčky mezi vězni nebo vězňů s dozorcí kvůli frustraci, která se může zrodit ze ztráty sociálních kontaktů, ze ztráty budoucí perspektivy nebo ze strachu z návratu do života za zdí. Rizika znamenají pro vězně, že z vězení v takovém případě vyjdou v horším psychickém a sociálním stavu, než když do vězení přišli (pokud vězení opustí živí), a tím pádem je ohrožena i společnost, že u propuštěného dojde k nástupu recidivy nebo ke stupňování kriminálního jednání, z hlediska psychické nestability propuštěného a ztráty předchozího života. Rizikem je také to, že člověk se po opuštění vězení uzavře sám do sebe.

S těmito zmíněnými riziky se pojí termín prizonizace, který je protipólem resocializace, která by měla ve vězení probíhat. Prizonizace zahrnuje negativní jevy, které působí uvěznění samo o sobě při delších trestech – odříznutí od okolního světa, nucení předem daného řádu dne, způsob zacházení a jiné. Pobyt ve vězení pak vede k přizpůsobení se chodu věznice se vším všudy a stěžuje návrat do svobodného světa. Součástí prizonizace je institucionalizace, čímž je myšleno, že vnitřní řád instituce (věznice) zjednodušuje život vězně natolik, že ztrácí svou samostatnost a individualitu. Dalším pojmem je ideologizace, která vede k přijímání hodnot, postojů a názorů, které se učí vězni mezi sebou, nebo je přijímají od vězeňského personálu (vězni je vštěpováno, že je odpad společnosti). (Mařádek, 2003) Na prvotně trestané mají tyto prvky velký psychologický, sociální, biologický i spirituální dopad. Následky jsou již zmíněné poruchy psychiky, sebevražedné tendence, zvyšování agrese, ztráta důvěry v systém nebo ztráta sociálních kontaktů a jiné. Pro recidivisty je prizonizace následkem toho, že vězeňský svět se pro ně stává světem normálním, ve kterém umí žít, protože do světa venku se nedokážou již integrovat. Cílem recidivy je spáchat trestný čin, nechat se dopadnout a odsoudit, aby se vězeň mohl opět vrátit do prostředí, které je pro něj následkem absolutní prizonizace přirozenější.

6.1 Dopad uvěznění na osobnost vězně

Vše, co se děje v našich životech, zanechává vždy stopu. Některé události v nás nechají pouhý otisk a jiné způsobí obrovský kráter, který nás otočí naruby, jakoby z nás byl někdo jiný. Jsou situace, které neovlivníme, a jsou takové, na které vliv máme, ale výsledek může být nepředvídatelný.

Tíživé nebo stresující události, které považujeme v životech za stěžejní, často označujeme jako krize. Krize nemusí být špatná, záleží však na tom, jak ji zpracujeme a jaký budeme mít výsledek. Někdy člověk potřebuje rodinu, o kterou se může opřít, nebo přátelé, kteří ho podpoří, a někdy vyhledává odborníky, aby našel východisko ze své situace. Vězení je místem, které stoprocentní účast rodiny a přátel na podporování vylučuje. Člověk se v takovém případě musí postarat sám o sebe, ale někdy to nestačí a je třeba odborníka, kterým může být například sociální pracovník. Systém je však stále nedokonalý a přítomnost sociálního pracovníka nemusí být zajištěna. Jedinec je pak se svými problémy sám a nemusí na ně stačit.

6.1.1 Narušení psychické a duševní rovnováhy

Každý člověk má v sobě zabudované určité obranné mechanismy při zátěžových situacích. Máme své naučené vzorce chování a navyklé rituály, které využíváme, a každý máme určitou schopnost adaptace na prostředí, ve kterém se ocitáme, nebo na situace, které prožíváme. I naše prožívání je odlišné a stejně tak i chápání věcí, které se kolem nás dějí. Pokud některý z obranných mechanismů selhává nebo nedochází k uspokojování potřeb, objevuje se stres a frustrace, které se mohou přehoupnout v deprese nebo duševní poruchy.

Ve vězeňském prostředí dochází k tomu, že se lidé uzavírají do sebe. Když neexistuje dostatečná odborná pomoc, díky níž profesionál – třeba sociální pracovník – pronikne do vnitřních nesnází vězněného, může dojít ke kumulování psychického strádání a obtíží, které mohou mít přechodný nebo dlouhodobý dopad na duševní stav jedince. Určitý podnět (stresor) může odstartovat deprese nebo duševní poruchu, ke které má člověk vrozenou predispozici. Vězení a čin, který jedinec spáchá, jsou stresujícími podněty a každý na ně reaguje jinak. Například schizofrenie (viz Příloha 5) má určité genetické předpoklady a rozvíjí se například při prvním velkém zahlcení informacemi, které člověk nedokáže zpracovat. Nejčastějším obdobím je odpoutání se od primární rodiny, ale může jím být také vstup do vězení v mladém věku. Afektivní poruchy (viz Příloha 5) mohou mít spouštěč při nahromadění emocí nebo při ztrátě navyklých rolí. Když člověk jednal tak, jak byl v dětství a dospívání učen, tato porucha byla latentní, i když predispozice zde byly. Když pak člověk vejde do vězeňského prostředí, navyklé

vzorci chování jsou (násilně) změněny a onemocnění se projeví. Obsedantně-kompulzivní porucha (viz Příloha 5) spadá mezi neurotické a úzkostné poruchy. Při vstupu do vězení se může projevit u osob úzkostlivých, precitlivělých nebo nejistých. Další ohrožené osoby jsou takzvaní puntíkáři, kteří mají svůj denní harmonogram, jež striktně dodržují, nebo mají určitý systém ve svých věcech. Vnitřní řád věznice vytváří také harmonogram dne, který musí být dodržován, ale tím je narušen předchozí denní rituál a pro takové lidi je těžké se přizpůsobit. (Vágnerová, 2004)

6.1.2 Posttraumatická stresová porucha

Motivy pro spáchání trestných činů i činů, které nijak nepřekračují zákon, mají mnoho důvodů, a i když jsou motivy charakterizovány obecně (žárlivost, peníze, ...), vždy jsou provázeny prožíváním a vnímáním situace, které už jsou velice individuální. To, co se mohlo zdát zprvu pod vlivem emocí pro pachatele racionální, může jím být později odsuzováno jako velice iracionální a zavrženíhodné jednání.

Při výkonu tretu odnětí svobody může u pachatele proběhnout uvědomění, že to co provedl, bylo špatné a k odsouzení okolím přidá vlastní odsuzování sebe sama. Pokud člověk opovrhne sám sebou a vidí se jako zlo, odpírá si možnost změnit sebe a napravit své dřívější jednání pro budoucnost. Prozření ve svůj čin a pobyt ve vězení může provázet silná emoční reakce, která může vést k posttraumatické stresové poruše (viz Příloha 5). Posttraumatická stresová porucha nemusí být jen následkem spáchaného trestného činu nebo odsouzení. Člověk s ní může do vězení už vstoupit, nebo ji vězení odstartuje jako následek jiné traumatické události v životě (bývalý voják, který byl ve válce zajat a vězení v něm bude evokovat tuto zkušenost z armády).

Trauma je popisováno jako následek události, na kterou člověk nebyl připraven, neměl situaci pod kontrolou a tím vzniká pocit, že se svět a jistoty v životě rozpadají, řád fungování věcí přestává mít dosavadní smysl. Stresová reakce je pak program, který funguje jako obrana proti vlastnímu zhroucení. Buď člověk reaguje aktivně – snaží se něco dělat se situací, chová se agresivně; anebo naopak reaguje pasivně – je ztuhlý, apatický, zavírá se do sebe. Dochází ke změně prožívání, vnímání času i reality, střídají se emoce, člověk je zbrklý. Každý reaguje individuálně. Individuálně probíhají také etapy vyrovnávání se s traumatem, které jsou popisovány jako omráčení a šok, zjišťování co se stalo, hledání smyslu, popření a znovuprožívání události a posttraumatická fáze. (Mareš, 2012)

Pokud se trauma nedaří zvládnout a selhávají všechny copingové strategie⁸, vzniká posttraumatická stresová porucha, která má za následek, že člověk neustále prožívá traumatický okamžik ve vtíravých vzpomínkách, s nimiž přicházejí pocity úzkosti a deprese. Posttraumatická stresová porucha může vést k trvalé změně osobnosti, změně v sociální a vztahové oblasti, má vliv na biologickou stránku člověka a také vede ke spirituálnímu strádání (ke ztrátě smyslu). Průběh a následky hodně závisí na osobnosti každého člověka. (Hašto a Vojtová, 2012)

6.1.3 Záchvaty vzteku a agrese

Na různé podněty a situace reagujeme různými způsoby. Jedněmi z nich jsou vztek a agrese. Když je někdo povahově agresivní, má tendenci reagovat nebo dosahovat svých cílů násilně. Projevem takového jednání je agrese. Agrese může být vyústěním jiných jevů, než jen jako základní rys agresivní povahy. Člověk, který je v zásadě klidný, může zaútočit, pokud je frustrovaný nebo má pocit ohrožení nebo dokonce pocity bezmoci. Takové nepříznivé emoce a prožívání, když se hromadí a neventilují, například rozhovorem, mohou vést k projevu násilí.

Agrese ve vězení může být spuštěna izolací a nuceným řádem, kdy člověk nemůže volně rozhodovat o svém pohybu, o náplni dne nebo o odpočinku. Vztek bývá také následkem toho, kdy se odsouzenému zdá jeho trest nespravedlivý a nepřiměřený. Nespravedlnost trestu mívá dvě příčiny. První je, že odsouzený trestný čin nespáchal a opravdu došlo k chybě v trestním systému. Druhou možností bývá, že vězeň trestný čin spáchal, ale své jednání dává za vinu někomu jinému (dekulpance přenosem⁹) nebo tvrdí, že čin nespáchal, že to udělal někdo jiný nebo se událost stala úplně jinak (pseudologie¹⁰). Další příčinou vzteku bývají frustrace a stres, které plynou ze ztráty sociální kontaktů, ztráty práce nebo rozpadu rodiny. Agrese může být obrácena vůči věcem, druhým lidem (ať už se jedná o další vězně nebo personál věznice), ale také vůči sobě.

⁸ Copingové (někdy kopingové) strategie fungují na podobné bázi jako adaptace na stres, která probíhá při běžných stresových situacích v životě. Copingové strategie pomáhají člověku vyrovnat a zpracovat neobvyklou zátěž, která se v životě objeví. Tyto strategie získáváme během života, jako různé vzorce chování pro přežití. (Křivohlavý, 1994)

⁹ Dekulpance je pojem složený ze dvou výrazů. KULPA nebo také culpa znamená v latině nedbalost nebo vinu. Latinská předpona de- znamená OD ve smyslu zbavit se něčeho nebo upustit od něčeho. Slovní spojení dekulpace se dá přeložit jako VYVINĚNÍ SE, nebo také jako předání viny za mé činy někomu jinému, jako úkol obhajoby. Dekulpance přenosem je obranným mechanismem obviněného po té, co mu byla přiznána vina soudem, ale mysl se s tím zatím neztotožnila a vinu se snaží předat někomu jinému. Taková obrana lež se může přeměnit až v pseudologii o vině. (Jaluška: *Pastorační práce s delikventy a jejich rodinami I.*, 2014)

¹⁰ Pseudologie (pseudologia phantastica) je charakterizována lidským chorobným sklonem ke lhaní nebo vymýšlení, který vede ke ztrátě orientace v tom, co je pravda a co je klam. Je brána jako porucha paměti i když ne v pravém slova smyslu, protože původně má vzpomínka reálný základ, jen je úmyslně nebo chorobně zdeformovaná podle fantazie, představivosti nebo emočního stavu. Jednorázově může být obranným mechanismem na krizovou situaci nebo ve většině případů součástí duševního onemocnění nebo poruchy osobnosti. (Orel a kol., 2012)

6.1.4 Ztráta smyslu

Podle Viktora Emanuela Frankla je hlavním hybatelem života jeho smysl. Se smyslem žijeme a bez smyslu jen přežíváme, protože když v činnostech nevidíme smysl, tak proč bychom je dělali. Smysl není pro každého stejný. Věcem a činnost přisuzujeme určitý význam podle vlastního citění. Univerzalitou smyslu je, že je předpokladem lidské existence. Bez smysluplnosti nastává existenční vakuum, které je charakterizováno prázdnotou, bezcílností a chybějící budoucí perspektivou. Existenční vakuum vede k frustraci, stagnaci a může se přehoupnout až k sebevražednému jednání. Ani zdánlivě úspěšný život, který obsahuje majetek, peníze, sex a spoustu volného času na zábavu, nemusí být díky tomu smysluplný. Dost lidí, kteří mají více než druzí, se často ptají, zda život má vůbec smysl. Ono něco MÍT, znamená pasivitu. Protipólem toho je BÝT, jako aktivum, které nás uvádí v činnost a poté k zaslouženému odpočinku nebo zábavě, abychom mohli dále pokračovat. Odpočinek a zábava bez předchozího úsilí nemají smysl. Po určité době ztrácí význam a opět vedou k únavě a frustraci. (Frankl, 1994)

Ve vězení je častým problémem, že vězni mají předem rozvržený den a v rámci toho i rozvržené aktivity, které bývají neopodstatněné a pro vězně pak ztrácí smysl. V určitý čas je nařízený odpočinek bez předem vykonané smysluplné práce. Nastává tak, že nedochází k uspokojení a i v tomto případě odpočinek ztrácí význam. Pokud nejsou vězňům odůvodňovány aktivity, odpočinek nebo celkový účel jejich trestu, nemůže dojít k naplnění záměru trestu odnětí svobody.

S umístěním do vězení také souvisí to, že jelikož je člověk vytržen ze svého přirozeného prostředí a vězeňský život je jen jeho pouhou paralelou, ve které se musí přizpůsobit a přežít, ztrácí orientace na svět venku smysl. Bez odborníků, kteří by spojovali svět ve vězení se světem venku, je návrat do společnosti (a integrace) nemožný nebo nesmyslný. Člověk po propuštění z výkonu trestu nemá cíl, který by na svobodě mohl naplňovat. Jedním z východisek je pak recidiva.

6.1.5 Autoagrese

Autoagrese zahrnuje několik druhů agresivního chování vůči sobě sama, mezi něž patří i automutilace. Automutilace neboli sebepoškozování je komplexní jev, který znamená poškozování vlastního těla mnohými způsoby bez úmyslu sebevraždy. Nejčastějšími formami sebepoškozování je řezání nebo pálení kůže. Dalšími možnostmi jsou strhávání strupů, okousávání nehtů do krve, údery, dloubání, vytrhávání vlasů a chlupů, škrábání nehty nebo píchání ostrými nástroji. Nejvíce bývají zasaženy ruce a stehna. Poranění mohou být lehká, jen povrchového typu, kdy zůstávají mělké jizvy, ale také může dojít k trvalému znetvoření. Příčiny

mohou být biologické, psychologické nebo sociální, kdy motivem může být zmírnit vnitřní napětí, snaha získat pocit kontroly nad vlastním tělem, nebo se může jednat o vyjádření pocitů nebo o slast z bolesti. Vnější poranění mohou být též odrazem vnitřních traumat a bolestí. (Platznerová, 2009)

Latinské slovo suicidium se dá přeložit jako sebezabití nebo jako častěji užívaný termín sebevražda, kdy úmyslem je zbavení své vlastní osoby života a to vlastní přičiněním. Sebevražda má mnoho příčin, které lze rozdělit do dvou kategorií. První z nich jsou vnitřní příčiny, do kterých spadají osobnostní změny, jako jsou různé psychické poruchy, hormonální změny v pubertě nebo díky poškození centrální nervové soustavy. Druhou kategorií příčin jsou vnější vlivy, jako je rodinné prostředí, pracovní prostředí, společnost nebo vrstevníci a přátelé. K sebevraždám dochází v každém věku a v jakémkoli prostředí, vězení nevyjímaje. Sebevražda se dá provést mnoha způsoby, například oběšením, otrávením a předávkováním, zastřelením, skokem z výšky nebo skokem pod jedoucí dopravní prostředek nebo narušením tepenného proudění krve. Způsob závisí na dostupnosti prostředků. (Hroncová, Kraus a kol., 2006)

Trest odnětí svobody je pro některé odsouzené malým zásahem do života a pro některé naopak obrovskou změnou, byť jsou odsouzeni třeba jen ke dvěma rokům vězení. Tím, že člověk se ocitne ve věznici, dostává nálepky jako je vězeň nebo mukl¹¹, které mají dopad na osobní i sociální život. Odsouzením dochází – samozřejmě ne vždy – ke ztrátě zaměstnání, k rozpadu rodiny, ztrátě přátel a jiných sociálních kontaktů, a to hlavně v případech, kdy je trest odnětí svobody dlouhý. Vězení má dopad také na osobnostní změny. Jedinec může přijmout nálepku vězeň jako svou životní roli a začít se chovat podle toho, jak společnost předpokládá, že se vězni chovají¹². Uvěznění může vyvolat i deprese a úzkostné stavy. Jedná se tedy o závažnou životní krizi v mnoha ohledech a každý se s tím dokáže vyrovnat jinak. Pokud není adekvátní pomoc, člověk může dospět až do takového stavu, že si sáhne na vlastní zdraví a život. Autoagrese nemusí být jen výsledkem frustrace z pobytu ve vězení. Může být výrazem sebepotrestání, kdy si člověk uvědomí, co spáchal za čin. Jedná se především o zvlášť závažné trestné činy jako je

¹¹ Původní význam slova mukl není zcela jasný. Mukl může být akronym spojení **M**už **U**rčený **K** **L**ikvidaci. Toto slovní spojení se používalo v padesátých letech pro spisové označení vězně, u kterého bylo předpokladem, že vězení nikdy neopustí. (A-Z Encyklopedie: M>22. [on-line]. [2016-02-28].) Mukl se v současnosti používá jako vězeňský slangový výraz pro vězně, který byl převzat i do běžné mluvy společnosti.

¹² Pro ilustraci přijetí rolí slouží Stanfordský vězeňský experiment amerického psychologa Phillipa Zimbarda. Jeho žáci byli rozděleni do dvou skupin – vězni a dozorcí. Nebylo jim sděleno, jak se mají chovat, role si vytvořili sami, podle nálepek, které kdo dostal. Experiment, který byl prováděn jako simulace, se zvrhl do násilných rozměrů, kdy vězni napadali dozorce a dozorcí si užívali svou moc nad vězni šikanováním. Experiment musel být předčasně ukončen. (Zimbardo, 2014) Pokud se toto odehrává ve vědeckém prostředí, pak je pro nezasvěcené těžké si představit, co se přesně stane, když se člověk ocitne v reálném vězení pod etiketizací vězně.

vražda nebo znásilnění nezletilého dítěte. Je nutno podotknout, že i když právní systém určuje závažnost trestných činů, neznamená to, že svému jednání i přes rozhodnutí soudu každý nepřipisuje subjektivní váhu a dle toho pak jedná. Autoagrese může být také voláním o pomoc, jako snaha upozornit na sebe nebo snaha uniknout z vězení. Nejčastějším způsobem sebevraždy ve vězení je spolykání nebezpečných předmětů (např. šroubků z dílny), oběšení na prostěradle nebo jiném kusu látky nebo také držením hladovky a odmítání tekutin.

6.2 Rizikové prostředí

Vstup do vězení je obrovskou změnou v lidském životě. Nelze ho přirovnat ke vstupu do nového zaměstnání nebo ke vstupu do manželství. Jediné, co mají společného, tak je, že se jedná o něco nového, čemu je potřeba se přizpůsobit. Výhodou zaměstnání nebo manželství je, že to jsou závazky, od kterých můžeme upustit, pokud se tak rozhodneme. S pobytem ve vězení je to úplně jinak.

Když je člověk umístěn do vězení z důvodu udělení trestu odnětí svobody soudem, není to svobodné rozhodnutí, ale rozhodnutí jiné instance. Tudíž vězení je možné opustit jen z rozhodnutí soudu nebo po uplynutí doby trestu. Člověk je tímto donucen, do věznice vstoupit, adaptovat se (aby přežil) na život ve vězení a po určité době zase tento život opustit. Jedinec musí přijmout vnitřní řád a uspořádání věznice, ale taky řád uvnitř řádu – řád vězňů a jejich vlastní hierarchii, aby předešel komplikacím, které mohou ve vězení nastat (např. nedorozumění s dozorcí nebo potyčky mezi vězni). Další fakt, který odsouzený musí vstřebat, je odříznutí od okolního světa, ve kterém se nachází původní zaměstnání, přátelé a rodina, které se mu s délkou trestu více vzdaluje. A aby toho nebylo málo, člověk se ve vězení musí později vypořádat i se skutečností, že se po uplynutí trestu vrátí zpět do života, který už je úplně někde jinde, což se dá nazvat šokem ze svobody. Čím delší dobu je vězeň ve vězení, tím spíše si od předchozího života odvykl a návrat do něho je složitější ne-li zcela nemožný, protože čas venku stále plyne a to, co znal před tím, už nemusí vůbec existovat – venku čeká úplně nový svět.

6.2.1 Nepřijetí řádu a výchovných opatření

S novým místem přicházejí nová pravidla a ve vězení jsou takové požadavky, které v jistém smyslu brání rozhodovat o svém životě. Dokud je člověk na svobodě, přijdou mu tato pravidla logická – jedinec byl svobodný, porušil svobodu druhého a teď je potřeba, aby byl potrestán a napraven, pokud je to možné. V momentě, co se člověk sám dostane do vězení, už se mu místní řád nemusí zdát logický, protože zrovna jeho svoboda je omezována.

Vězení je do jisté míry stresujícím místem a každý ho snáší jinak. Vytváří se zde určitý tlak na přizpůsobení se řádu, na který člověk nebyl zvyklý. Pokud je řád věznice pouze vnucen a jeho smysl není osvětlen, člověk se tomu může začít bránit a řád napadat. Stejně jako když je soudem vysloven verdikt za spáchaný čin bez vysvětlení, jak k tomu trestu a proč bylo dospěno a jaký má význam. Pak dochází ke zmatkům, nedorozuměním, k bezesmyslnosti, což vede k pocitům nespravedlnosti, které mohou vyústit k apatii, rezignaci nebo naopak k agresi.

Jedno z prvních témat při sezení se sociálním pracovníkem by mělo být právě o významu trestu a řádu věznice, k čemu všemu se to dá využít a jaký je potenciál pobytu ve vězení (vzdělávání). Bez těchto témat se význam vězení vytrácí a odsouzený ho vnímá jen jako nutné zlo, které musí přečkat, než zase vyjde na svobodu. Nic ho nemotivuje ke změně a růstu nebo k přijetí vlastních chyb, ze kterých se dá poučit.

6.2.2 Nezvládnutí hierarchie vězňů

Před vstupem do vězení hodně lidí tuší něco ohledně formální hierarchie ve věznicích, čímž je myšlen ředitel věznice, hlavní a řadoví dozorčí, že tam existují i jiné funkce, jako je hlavní vězeňský lékař a lékařský personál, vězeňský psycholog a jiní. Každý má určité pravomoci, které jsou mu přidělené zákonem, vyhláškou, vnitřním řádem věznice nebo vyplývají z profese. Vedle formálního uspořádání personálu existuje neformální uspořádání vězňů, kterému se vězeň musí přizpůsobit stejně jako formální strážce věznice.

Síla postavení vězně má dva různé zdroje, které se mohou, ale nemusí prolínat. Jedním zdrojem je vězeňské zařazení podle programu zacházení – pozice v kuchyni, pozice v pracovních dílnách a jiné. Druhou možností jsou nepsaná postavení, která vyplnou ze spáchaného trestného činu, z fyzické síly, charismatu nebo z možnosti kontaktu s vnějším světem. Ve věznicích existují absolutní šéfové, kteří mají pod palcem fungování celého svého oddělení, a šéfové, kteří řídí fungování na jednotlivých celách. Vedle hlavounů se pohybují jejich bodyguardi, kteří je chrání a také zastrávají ostatní. Další posty zastupují například osoby, které mají na starosti skrytý telefon, lidi, kteří pro velkého šéfa dělají špinavou práci, nebo jsou tu i tací, kteří jsou považováni za spodinu, a ti mohou být cílem zábavy pro ostatní nebo jsou ignorováni.

Pokud nově přichází tyto informace nedokáže zpracovat, neuvědomuje si, jaké má postavení, a není nikdo, kdo by mu s tím pomohl, stává se život ve vězení mnohem složitější. Člověk se musí mít neustále na pozoru, vyrovnávat se s šikanou nebo čelit osamění. Výbušnější typy mohou provokovat nebo pokoušet se narušit uspořádání vězňů, čímž mohou dojít k úhoně na zdraví. Bez podpory a osvětlení, jak žít mezi vězni, vznikají jedinci uvnitř komunity taková (skrytá) rizika, kterým dozorcí nemusejí mít možnost zabránit.

6.2.3 Učení se zločineckých praktik od ostatních vězňů

Existuje tvrzení, že člověk je tvor společenský. Sice se ve společenství lidí najdou tací, kteří preferují samotu a žijí v ústraní, ale většina lidí chce někam patřit. Jako děti máme primární skupinu – rodinu, do které patříme, stará se o nás, protože to sami neumíme a nemáme potřebu hledat něco nového. Toto pátrání začíná až v pubertě, kdy se osamostatňujeme, hledáme sami sebe, kdo vlastně jsme a kam můžeme patřit. Je to vlastně pátrání po našem místě a významu ve světě. V dospělosti lidé mívají už svoje místo, ale vstup do vězení jim ho naruší a pak hledají nové zařazení.

Málokdy se ve vězení vytvoří přátelství. Spíše se jedná o spojenectví mezi lidmi, kteří se navzájem chrání nebo si mohou nabídnout jiné služby, například pašování cigaret výměnou za větší porce jídla. Takovému sdružení se říká kolchoz – uskupení pro kolektivní hospodářství většinou v rámci cely. (Slovník cizích slov: *Kolchoz*. [on-line]. [2016-02-28].) V tomto spojenectví může docházet i k výměně zkušeností, a to kladných (manuální práce v dílně) nebo záporných (zručnost při kapesní krádeži). V případě, že neexistuje komunikace se sociálním pracovníkem, který funguje jako pozitivní opora ke „správnému“ myšlení a k využívání přínosných aktivit ve vězení zaměřených na budoucnost, může docházet k tomu, že předávání si zločineckých praktik se vězňům jeví jako nejlepší zábava, kterou pak mohou využít po propuštění. Vzájemně se hecují a podporují k tomu, aby dosáhli nevypáratelného činu. Jsou to návody, jak být příště lepší, a mohou si je zkoušet přímo ve vězení. Vzájemné okrádání a napadání není nic neobvyklého.

6.2.4 Ztráta sociálních kontaktů

Jedním z principů vězení je ochrana společnosti, která se zabezpečuje resocializací a izolací. Hodně diskutovaným tématem je, zda je izolace pokaždé vhodným nástrojem pro ochranu společnosti. U osob, které jsou recidivisty násilných trestných činů nebo mají označení nenapravitelní nebo zvláště nebezpeční jedinci pro společnost, se jeví izolace jako velice vhodný prostředek jejich eliminace. U mnohých jiných pachatelů přinesla izolace spíše negativa než užitek.

Uložení trestu odnětí svobody a jeho vykonáváním v k tomu určených zařízeních je člověk odtrháván od vazeb, které si vytvářel celý dosavadní život. Do těchto vztahů jsou řazeni spolupracovníci, přátelé, rodina a jiné kontakty ve společnosti. Vězení tyto vazby velice zužuje nebo zcela nedovoluje a po čase se mohou vytrácet. Pokud zmizí, odsouzený se nemá ve vnějším světě k čemu upínat a resocializační proces pro něho ztrácí smysl, protože nic konkrétního po vykonání trestu pro něho není. Sociální pracovník by vztahy se světem mimo vězení měl

podporovat a udržovat na dostupných úrovních. I když jsou návštěvy omezené, existuje forma komunikace telefonicky, elektronicky nebo poštou. Pokud nejsou vztahy nijak živeny, vymizejí a jejich obnovení je složité nebo nemožné. I motivace klienta ve vězení komunikovat s rodinou může být vrtkavá. Vězeň se třeba stydí za to, co provedl, a může mít pocit, že s ním přátelé nebo rodina nebudou chtít mít nic společného, tak je raději nekontaktuje a uzavírá se do sebe, protože není nikoho, kdo by ho ze strachu vyvedl.

6.2.5 Nedokonalá resocializace a rizika po propuštění

Sociální pracovník je důležitou součástí výstupního oddělení. Jak už jsme si řekli, vězni se na tomto oddělení seznamují s vypisováním úředních dokumentů, sepisuje se s nimi jejich životopis, zařizují se dávky nebo se shání bydlení, aby byli vězni po propuštění alespoň minimálně zajištěni. Vězňům jsou dovoleny delší vycházky pro obnovení sociálních kontaktů nebo právě pro vyřízení některých papírů například na úřadu práce, kam s nimi dochází dohled. Tyto zmíněné i další úkony s vězni vyřizují převážně sociální pracovníci.

Pokud by ve vězení nebyl sociální pracovník a hlavně při výstupním oddělení, chyběl by v resocializačním programu důležitý segment podpory, pomoci i kontroly. Jiní vězeňští odborníci by museli procházet zdlouhavým školením, které nenahradí několikaleté studium sociálních pracovníků. Vězni by tak neměli možnost připravit se na samostatný život, kdy se opět budou muset spoléhat sami na sebe. Ve vězení se do jisté míry stávají závislými – mají stanovený denní režim, druzí jim chystají jídlo, mají povinnou práci nebo nepracují, mají kde spát a podobně.

Na svobodě se musejí starat o svůj život sami, a to může vést až k šoku ze svobody. Se šokem ze svobody souvisí i případy, kdy vězni před odchodem z vězení nemají zařízenou práci, bydlení nebo dávky, nevědí, co se svým životem a volným časem, což zvyšuje větší riziko recidivy nebo vzniku krize, která může vést až k narušení psychické rovnováhy a uzavřením se do sebe. Nepopíratelným prvkem, který stěžuje riziko bezproblémové integrace zpět do společnosti, je povaha prostředí, do kterého se propuštěný vrací. Důležitá je přítomnost postpenitenciární péče, povaha přijetí rodinou a společností nebo patologie prostředí. V neposlední řadě šok ze svobody může též souviset s hierarchickým uspořádáním vězňů. Vůdci („kingové“) jsou zvyklí, že ve vězení za ně pracují ostatní a jsou jim dopřávány jisté komfortní služby od poskoků (shánění cigaret). Na svobodě se o sebe musejí starat sami, čemuž se těžko přizpůsobuje. Nebo naopak poskokové jsou zvyklí se řídit příkazy jiných, bez souhlasu silnějších neudělají nic, čímž si vytvářejí závislost na druhých v rozhodování o jejich vlastním životě.

7 VÝZKUM DETERMINACE VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY VÝKONEM SOCIÁLNÍ PRÁCE A V ČEM SPOČÍVAJÍ JEJÍ RIZIKA

V teoretické části práce jsme se seznamovali s tím, co je to sociální práce a zaměřili jsme se na specifickou oblast penologie, a to na část zabývající se vězeňstvím, do které spadá výkon trestu odnětí svobody. Tyto dvě zmíněné oblasti věd jsme následně propojili, abychom zjistili, kam společně směřují, a co je úkolem sociální práce ve vězeňství. Vězení má (mimo účelu potrestat) úkol resocializovat a vychovat jedince, který se dopustil trestné činnosti, aby upustil od svého jednání a mohl se opětovně zařadit do společnosti a fungovat v ní podle právních, sociálních, morálních a jiných norem. Aby tato vize mohla co nejlépe být naplněna, je ve vězení přítomen sociální pracovník, který má průchod vězením a opětovný návrat do společnosti koordinovat takovým způsobem, aby osoba ve výkonu trestu odnětí svobody co nejméně přivykla vězeňskému prostředí, a naopak aby co nejsnadněji opět zapadla do společnosti a do běžného fungování světa bez sklonů recidivy (vnější okolnosti pro vznik recidivy jsou snižovány například tím, že je vězňům ještě ve vězení zařizováno ubytování nebo zaměstnání).

S výkonem povolání přicházejí určitá rizika, která se dají předpokládat, nebo která vykrystalizují po nějaké době působení pracovní činnosti. I sociální práce ve vězení přináší rizika, která jsme se v předchozí části práce pokusili sumarizovat, rozčlenit a vysvětlit a také zjistit jejich příčiny a následky. Vznikly dva hlavní okruhy (viz Tabulka 1), do nichž patří rizika, která pravděpodobně vyvstávají při výkonu sociální práce ve vězení, a pak rizika, která mohou nastat, když sociální práce ve vězení chybí. Každý z těchto bloků pak sčítal množinu jednotlivých potencionálních rizik, která se mohou objevit. Příkladem může být přehnaná péče sociálního pracovníka, syndrom vyhoření u sociálního pracovníka, neochota vězně spolupracovat, fenomény spadající pod autoagresi nebo tlak ostatních vězňů na jedince.

Všeobecným předpokladem práce bylo, že fungování světa je dynamické, a vše se vzájemně ovlivňuje ve vztahových rovinách. Čím bližší pohled do centra vztahu dvou a více prvků, tím je vzájemná determinace znatelnější, a při postupu do periferií vztahu jsou změny viditelné méně. Jako když kapka rozčeří hladinu vody v nádrži. Je nutné si ale uvědomit, že i když se budou vlny změn vzdalovat a utlumovat, neznamená to, že je děj u konce. Cestou se vlna – změna, determinovaný jev – může střetnout s jiným prvkem, se kterým vejdou do vztahu, a začne nový děj. Tak je to i se sociální prací a výkonem trestu odnětí svobody. Předpokladem je,

že tyto dva prvky se neustále ovlivňují. Největší centrum změn je v prostředí věznice. Determinanty se však šíří i mimo ni. Příkladem může být syndrom vyhoření u sociálního pracovníka, který má značný vliv na práci s vězni – nezájem, vyhýbání se, agrese vůči klientovi. V peripetiích se změna objeví i mimo věznici, a to v rodině pracovníka, kde ovlivňuje dále členy rodiny. V práci jsme se však zaměřili na epicentrum jevů související s propojením sociální práce a výkonu trestu odnětí svobody. Aby tyto jevy nebyly jen teoretickým výčtem pravděpodobnosti vzniku vzájemného ovlivnění, bylo nastaveno šetření, které se determinanty bude zabývat.

Tabulka 1: Rozčlenění rizik (ne)sociální práce ve vězeních

Rizika sociální práce ve vězeních	<i>Osobnost sociálního pracovníka</i>	Angažovanost sociálního pracovníka
		Komplexy, stereotypy a předsudky sociálních pracovníků
		Psychický a duševní stav sociálního pracovníka
		Syndrom vyhoření
		Gender a jeho vliv na výkon sociální práce
		Unáhlená nebo zdlouhavá rozhodnutí, plané sliby a lži
	<i>Vězni a vězeňské prostředí</i>	Vězeň jako neangažovaný a uzavřený klient
		Vězeň jako klient agresivní nebo manipulující
		Vězeňská komunita jako zpětný tah
		Přístup vězeňského personálu k výkonu sociální práce
		Nespolupráce rodiny vězně
Rizika nesociální práce ve vězeních	<i>Dopad uvěznění na osobnost vězně</i>	Narušení psychické a duševní rovnováhy
		Posttraumatická stresová porucha
		Záchvaty vzteku a agrese
		Ztráta smyslu
		Autoagrese
	<i>Rizikové prostředí</i>	Nepřijetí řádu a výchovných opatření
		Nezvládnutí hierarchie vězňů
		Učení se zločineckých praktik od ostatních vězňů
		Ztráta sociálních kontaktů
		Nedokonalá resocializace a rizika po propuštění

7.1 Motivace šetření

První část práce se zabývá propojením sociální práce a výkonu trestu odnětí svobody a z toho vyplývajícím jejich společným úkolem. S tím souvisejí rizika sociální práce ve vztahu k vězeňskému prostředí, která jsou pro tuto práci stěžejní. Rizikové situace se objevují jak při její přítomnosti tak i při její absenci. Na teoretickém poli jsme si vyčlenili, že z přítomnosti sociální práce vyplývají rizika z hlediska osoby sociálního pracovníka, z výkonu sociální práce a také z pozice vězně i vězeňského prostředí, které výkon práce ztěžují, ovlivňují vnímání a práci pracovníka, což má zpětný vliv na úkol sociální práce. Pokud sociální práce ve vězení chybí, objevují se jevy, které mají vliv na osobnost vězně anebo determinují účel výkonu trestu. Toto dělení není bráno striktně.

Jistě existují jevy, které nebyly jmenovány, jevy se vzájemně prolínají nebo doplňují nebo se prostě nemusí objevovat. Z toho důvodu bylo navrženo výzkumné šetření, které nám má odhalit, jak v praxi sociální práce determinuje výkon trestu odnětí svobody, a kde se objevují její rizika. Výzkum je tedy vnímám jako potvrzení, upřesnění a doplnění teorie, protože tyto prvky jsou potřeba. Je to jakýsi neustálý dynamický kruh, ve kterém bez praxe neexistuje teorie a zároveň bez teorie neexistuje praxe. Tyto dvě proměnné se vzájemně svou existencí, jak už bylo řečeno, potvrzují, upřesňují a doplňují. Pokud jsou teorie a praxe správné, neustále se rozvíjí a existují.

Důvodem, proč výzkum není zaměřen jen na rizika (ne)sociální práce ve vězeních je ten, že bez zjištění jejího úkolu, smyslu a vlivu není možné brát rizika jako konkrétní jevy vsazené do určité interakce. Rizika se objevují jako reakce na předešlou akci (nebo absenci akce). A aby byl pohled na situaci komplexní, bylo rozhodnuto v rámci sestavování teoretické části, že pro výzkum budou kontaktováni jak sociální pracovníci, tak i osoby, které mají s výkonem trestu osobní zkušenosti, a to z důvodu, že sociální pracovníci determinují výkon trestu jednotlivých vězňů a zároveň vězni ovlivňují výkon svého trestu, ale také výkon sociální práce, který má na ně určitý dopad.

Součástí výzkumného šetření jsou otázky určené pro sociální pracovníky, které se diferencují na jejich motivaci rozhodnutí nastoupit do vězeňského systému, jaké bylo jejich vzdělání ve vztahu k cílové skupině vězňů, a také co by je případně vedlo k opuštění vězení a hledání jiné práce. Motivací k těmto otázkám byl předpoklad, že vzdělávací systém sociálních pracovníků nepřináší dostatečné množství informací k práci s delikventními osobami a lidmi umístěných přímo do vězení. Zjištění by mělo přinést pohled na realitu z perspektivy sociálních pracovníků, zda byli dostatečně připraveni a proč je vlastně dobré ve vězení pracovat.

7.2 Cíl výzkumu

V teoretické části práce se zabýváme sociální prací a jejím úkolem ve vztahu k výkonu trestu odnětí svobody, a také riziky, která s sebou její výkon ve vězení přináší. Úkolem sociální práce je, aby byl průchod vězením a opětovný návrat do společnosti pro vězně i pro společnost co nejsnazší a s nejmenšími problémy. Rizika sebou přináší přítomnost sociální práce i její nepřítomnost. S přítomností sociální práce souvisí například to, jak je sociální pracovník angažovaný ve své práci, jaké má stereotypy, jak reaguje psychicky na pobyt a kontakt s vězni, ale také je rizikem, jak sami vězni přistupují k sociálním pracovníkům a jak podporují sociální práci jiní odborníci ve vězení nebo vězeňský personál. Na druhou stranu, když není přítomen sociální pracovník, vězni se mohou potýkat s některými problémy, jako je například nevyrovnání se s vězeňským prostředím a režimem, neschopností udržet sociální kontakty s vnějším světem nebo si nemohou zajistit život po propuštění a připravit se na něj.

Aby výše vyjmenované teoretické poznatky nebyly jen teoretickými, bylo navrženo výzkumné šetření s cílem *zmapovat vliv sociální práce na výkon trestu odnětí svobody, a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků a odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody*, aby byla teorie podpořena fakty z reálné praxe. Z uvedeného cíle byla formulována základní výzkumná otázka, kterou jsme rozdělili na dva bloky. První blok je určen pro sociální pracovníky působící ve vězeňském prostředí, a druhý blok se zaměřuje na jedince, kteří si prošli výkonem trestu odnětí svobody. Každý tento okruh jsme následně rozčlenili do jednotlivých částí – tzv. dílčích výzkumných otázek (DVO) – a nastavili jsme si indikátory, které když zjistíme, zodpovíme si jednotlivé dílčí otázky, a jejich souhrnem pak odpovíme na základní výzkumnou otázku, která prezentuje cíl výzkumu. Aby jednotlivé indikátory mohly být zjištěny co nejpřesněji, byly k nim sestaveny nástroje (tazatelské otázky), kterými byly získávány odpovědi od respondentů. Popsané rozčlenění je zahrnuto na další straně v *Tabulce 2: Transformační tabulka výzkumu*.

Tabulka 2: Transformační tabulka výzkumu

Hlavní výzkumná otázka	Hlavní cíl výzkumu	Části výzkumu	Dílčí výzkumné otázky - DVO	Indikátory	Tazatelské otázky
Jak sociální práce determinuje výkon trestu odnětí svobody, a v čem spočívají rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků a odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody?	Zmapovat vliv sociální práce na výkon trestu odnětí svobody, a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků a odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody.	A) Zmapovat vliv sociální práce na výkon trestu odnětí svobody, a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků.	1. Jak vnímají sociální pracovníci cíl sociální práce ve vězení?	Popis cíle sociální práce	a) Jaký úkol má podle Vás sociální práce ve vězení?
					b) Daří se podle Vás cíl sociální práce ve vězení naplnit?
			2. Jaká jsou očekávání sociálních pracovníků od práce s vězni?	Očekávání sociálních pracovníků	a) Co Vás přivedlo k práci s vězni?
					b) Jaká jste měla očekávání od práce s vězni?
					c) Která Vaše očekávání se naplnila?
					d) Která Vaše očekávání se nenaplnila?
			3. Jak se sociální pracovníci setkávají s vězni?	Systém setkávání sociálních pracovníků s vězni	a) V jakém případě se s klientem setkáváte poprvé?
					b) V jakém případě se setkáváte s klientem naposledy?
					c) Jak si s Vámi klienti domlouvají schůzky?
					d) Co nejčastěji pomáhá při navázání vztahu s vězněm? Je nějaký univerzální klíč?
			4. Jaká rizika vnímají sociální pracovníci při výkonu sociální práce ve vězení?	Rizika výkonu sociální práce ve vězeních	a) Jaké překážky jste registrovala při výkonu sociální práce z Vaší strany?
					b) Jaké překážky jste registrovala při výkonu sociální práce ze strany vězně – Vašeho klienta?
					c) Jaké překážky jste registrovala při výkonu sociální práce ze strany vězeňského prostředí, ostatních vězňů nebo personálu věznice a jiných odborníků?
					d) Která z výše uvedených překážek se Vám jevila nejrizikovější pro výkon sociální práce?
					e) Jaké stereotypy nebo předsudky jste musela při práci s vězni překonávat?

					f) Který stereotyp nebo předsudek pro Vás byl nejobtížnější překonat nebo s ním stále bojujete? g) Jaké překážky se při Vaší práci objevovaly z hlediska genderu? h) Jaké překážky se dle Vás mohou objevovat z hlediska genderu?
			5. Jak hodnotí sociální pracovníci výkon sociální práce ve vězení?	Hodnocení výkonu sociální práce ve vězení	a) Jak se Vám pracuje ve vězeňském prostředí? b) Jak se daří spolupracovat s rodinami vězňů? c) Jak přistupují vězni k výstupnímu oddělení? d) Se kterými odborníky ve vězeňském prostředí jste nejčastěji spolupracovala a jaká s nimi byla spolupráce? e) Jaká byla spolupráce s dozorci ve vězení?
			6. Jaké jsou podle sociálních pracovníků předpoklady sociálních pracovníků pro výkon práce ve vězení?	Předpoklady sociálních pracovníků pro výkon sociální práce ve vězení	a) Připravila Váš vysoká škola, kterou jste studovala, dostatečně na práci s vězni jako s cílovou skupinou? b) Co by měl podle Vás sociální pracovník splňovat z hlediska osobnostních předpokladů, aby mohl pracovat s vězni? c) Co by měl podle Vás sociální pracovník splňovat z hlediska odborných znalostí, aby mohl pracovat s vězni?
			7. Jaký má podle sociálních pracovníků celkový význam sociální práce ve vězení?	Význam sociální práce ve vězení	a) Kde vidíte přínosy sociální práce ve vězení, a které jsou podle Vás nejpodstatnější? b) Kde vidíte nedostatky v sociální práci ve vězení, a které jsou podle Vás nejpodstatnější? c) Pro koho má podle Vás sociální práce ve vězení největší význam? d) Jaký je podle Vás smysl sociální práce ve vězení?

		B) Zmapovat vliv sociální práce na výkon trestu odnětí svobody, a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody.	8. Jaké události vedou sociální pracovníky ke změně cílové skupiny?	Důvody změn v cílové skupině u sociálních pracovníků	a) Pokud jste zvažovala změnu cílové skupiny, co Vás k tomu vede? b) Co by muselo nastat, abyste ihned změnila cílovou skupinu?
			1. Jaké jsou předchozí zkušenosti vězňů se sociální prací?	Zkušenosti vězňů se sociální prací	a) Měl jste se sociální práci nějaké zkušenosti před nástupem do výkonu trestu? b) Jaké tyto zkušenosti pro Vás byly?
			2. Jak se vězni setkávají se sociálním pracovníkem ve vězení?	Systém setkávání sociálních pracovníků s vězni	a) V jaké situaci jste se ve vězení dostal do kontaktu se sociálním pracovníkem poprvé? b) Jak jste se domlouval se sociálním pracovníkem na dalších schůzkách?
			3. Jaká očekávání mají vězni od sociálních pracovníků?	Očekávání vězňů	a) Jaká očekávání jste měl vůči sociálnímu pracovníkovi ve vězení?
					b) Která z Vašich očekávání sociální pracovník naplnil?
					c) Která z Vašich očekávání sociální pracovník nenaplnil?
					d) Co by se podle Vás dělo, kdyby nebyl žádný sociální pracovník ve věznici po celou dobu výkonu Vašeho trestu odnětí svobody?
			4. Jaká rizika vnímají vězni při výkonu sociální práce?	Rizika výkonu sociální práce ve vězeních	a) Jaké překážky, které omezovaly nebo stěžovaly kontakt se sociálním pracovníkem, jste registroval ze strany sociálního pracovníka?
					b) Jaké překážky, které omezovaly nebo stěžovaly kontakt se sociálním pracovníkem, jste registroval ze strany vězeňského prostředí, ostatních vězňů nebo personálu věznice a jiných odborníků?
					c) Jaké překážky, které omezovaly nebo stěžovaly kontakt se sociálním pracovníkem, jste registroval z Vaší strany?

			5. Jaká byla spolupráce vězňů se sociálním pracovníkem?	Hodnocení výkonu sociální práce	a) Jak se Vám se sociálním pracovníkem spolupracovalo?
					b) Jak se Vám spolupracovalo se sociálním pracovníkem jako se ženou – mužem? (škrtněte pohlaví, se kterým jste nespolupracoval)
					c) Jak si myslíte, že by se Vám spolupracovalo se sociálním pracovníkem jako se ženou – mužem? (škrtněte pohlaví, se kterým jste spolupracoval)
					d) Které pohlaví sociálního pracovníka preferujete?
					e) V jakých věcech Vám byl sociální pracovník nápomocen?
					f) V jaké situaci pro Vás byl sociální pracovník nejdůležitější?
					g) V jaké situaci pro Vás byl kontakt se sociálním pracovníkem nepříjemný?
					6. Jak vězni hodnotí sociálního pracovníka?
			b) Jaké vlastnosti, schopnosti nebo dovednosti sociálního pracovníka jste neocenil?		
			c) Co Vám na pracovníkovi chybělo? Co jste při jeho práci postrádal?		
			d) Pokud máte představu o ideálních vlastnostech pracovníka, jaké by měl podle Vás mít?		
			7. Jaký mají vězni celkový dojem ze sociální práce ve vězení?	Význam sociální práce	a) Měla práce sociálního pracovníka pro Vás smysl?
					b) Co pro Vás sociální práce ve vězení znamenala?
					c) Při zpětném pohledu, využil byste přítomnost sociálního pracovníka ve více nebo Vám byl kontakt s ním dostačující?

7.3 Metodika výzkumu

Pro výzkum jsme měli na výběr ze tří strategií výzkumu. Řadí se sem kvantitativní metoda, která se využívá pro šetření s množinovým výsledkem, s možností zobecnit výsledky a aplikovat je na celou společnost nebo její část. Druhým typem je kvalitativní strategie, skrze kterou se tazatelé snaží zjistit něco o vybraném jevu a pochopit ho do hloubky. Vybraní respondenti by měli o dané problematice něco vědět a výsledky nelze příliš generalizovat. Kvalitativní strategie slouží spíše jako podpoření nějakého teoretického tvrzení nebo k prozkoumání problematiky. Poslední možností je využít smíšený přístup kvantitativního a kvalitativního výzkumu.

Z důvodu, že naším cílem není generalizovat výsledky na celou populaci, ale zjistit, jaký je vliv sociální práce na výkon trestu odnětí svobody, a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků a odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody, čímž chceme podpořit teoretickou část práce, zvolili jsme kvalitativní formu výzkumu. Výsledky tedy budou sloužit pro podporu teoretické části a její případné doplnění.

Pro sběr dat jsme zvolili dotazníkovou techniku získávání informací (viz Příloha 6 a 7). Dotazník je sice vhodné používat spíše u kvantitativní strategie, kdy je třeba získat co největší vzorek respondentů a dostávat jednoznačné odpovědi, aby se výsledky daly co nejlépe sčítat a vyhodnocovat a následně aplikovat na co nejširší část (nebo celou) populace. Zpočátku bylo zamýšleno využít techniku rozhovoru, aby byla možnost jít ve zkoumané problematice co nejvíce do hloubky, ale po navázání kontaktu s respondenty byl zvolen na místo rozhovoru dotazník. Bylo to z důvodu, že respondenti chtěli být co nejvíce anonymní. Respondentům bylo vyhověno skrze anonymní dotazník, ve kterém jsme se snažili zachovat co největší prostor pro jejich vyjádření.

Dotazník byl rozdělen na dvě části. V bloku A (viz Příloha 6), který je určen pro sociální pracovníky, jsme vypsali celkem 32 tazatelských otázek rozdělených do 8 dílčích otázek. Z tohoto počtu bylo 30 otázek otevřených a pouze dvě uzavřené. V bloku B (viz Příloha 7), který je určen pro osoby, které si výkonem trestu prošli – vězně, jsme vypsali celkem 25 tazatelských otázek rozdělených do 7 dílčích otázek. Z tohoto počtu bylo 21 otázek otevřených, 3 uzavřené a 1 polozavřená. Otázky v bloku A i B byly seřazeny od očekávání nebo jiných zkušeností, které nastaly ještě před přímým stykem sociálního pracovníka a vězně, přes zahájení kontaktu, prozkoumání rizik, k pohledu na osobu sociálního pracovníka a zakončeno celkovým pohledem na výkon sociální práce ve vězení. Strukturováním dotazníku jsme se snažili dosáhnout cíle výzkumu a pokrytí celkové problematiky.

7.4 Účastníci výzkumu

Aby byla problematika výkonu sociální práce ve vězeních zachycena v co nejširším úhlu pohledu a mohlo být zaznamenáno co nejvíce rizik, která jejímu výkonu nějakým způsobem brání, kontaktovali jsme obě strany poradenského vztahu – sociální pracovníky a klienty (vězně). Je samozřejmé, že důležitou roli hraje i prostředí, jeho účastníci a společnost, ale pro účely této práce bylo usouzeno, že základními prvky jsou pohledy pracovníků a vězňů, které mohou též poskytnout informace ohledně rizik, která mohou přicházet z prostředí, a dle jejich názoru pravděpodobně ztěžují proces sociální práce. Pro výzkum bylo zvoleno, že bude kontaktováno 5 osob z každé strany respondentů.

7.4.1 Sociální pracovník

Pro plný výkon sociální práce je vhodný podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách jedinec, který dosahuje požadovaného vzdělání a odbornosti, je zdravotně způsobilý, bezúhonný a způsobilý k právním úkonům. Sociální práce zahrnuje celoživotní vzdělávání, proto je po sociálních pracovnících dále vyžadováno, aby si doplňovali znalosti na různých kurzech nebo konferencích týkajících se sociální problematiky. Činnost sociálního pracovníka je velice obsáhlá. Poskytuje právní poradenství, provádí analytickou a metodickou činnost, vyhledává klienty, poskytuje krizovou pomoc a jiné. (Edice ÚZ: Sociální zabezpečení – Sociální služby, 2014) Věci uvedené v zákoně nejsou jediné, které jsou třeba pro výkon sociální práce. Důležité jsou také určité osobnostní předpoklady, jako například empatie, komunikativnost, aktivní naslouchání, schopnost udržení hranic nebo um time-managementu, atd.

Úkolem sociální práce ve společnosti je pracovat se sociálním fungováním – aby byl člověk schopen reagovat na požadavky prostředí a mohl ve společnosti fungovat. Součástí sociálního fungování je vězeňský systém, kde úkolem sociální práce je zabezpečit hladký průchod vězeňským prostředím, aby si člověk na vězení a jeho řád moc nepřivykl a mohl se opětovně začlenit do společnosti. Sociální pracovník zde pomáhá seznámit vězně s vnitřním řádem ve vězení, vyřizuje s ním doklady, jiné úřední dokumenty, jako jsou rozvodové papíry, orientuje se s ním na budoucnost, řeší budoucí zaměstnání a ubytování, až jedinec opustí vězení, nebo s klienty vyřizuje dávky pro ně nebo pro rodinu. Sociální pracovník je tu pro společnost a také pro klienta, aby se vězeň zdárně do společnosti zařadil, dokázal v ní fungovat a neobjevovaly se u něho další nebo nové negativní jevy. Práce s vězněm je určitý proces, který potřebuje prostor, odborný a dobrovolný přístup.

7.4.2 Osoby z výkonu trestu odnětí svobody

Každá osobnost je individuální, má svoje zvláštnosti a nikdy se neopakuje v čase ani prostoru, čímž je každý člověk jedinečný a vzácný. Toto se týká každého vězně, i když jsou škatulkováni pod jedno označení - vězni. Každý z nich měl svůj vlastní život, a i když je potkaly podobné nebo stejné události, reagovali na ně pokaždé jinak. Stejně tak reagují různými způsoby na pobyt ve vězení. Jiné myšlení, jiné přijetí trestu, jiné působení prizonizace a vězeňské subkultury, a také jiný návrat do společnosti. Proto je potřeba s nimi pracovat individuálním způsobem a skrze individuální programy zacházení.

Společná charakteristika lidí, kteří si prošli výkonem trestu odnětí svobody, je asi taková: V životě jedince se objevila situace (sled různých událostí v čase), která člověka přivedla do stádia, kdy spáchal nějaký trestný čin, a to buď úmyslně, z nedbalosti, v afektu nebo při náhlém pominutí smyslů, například z důvodu intoxikace omamnou látkou nebo díky zdravotnímu stavu, jako jsou třeba ataky duševních poruch. Podstatné na tom je, že jednáním došlo k porušení zákona v oblasti trestního práva. Osoba si následně prošla fázemi trestního řízení od stíhání až po výkon rozhodnutí soudu – pro tuto práci přesně rozhodnutí ohledně výkonu trestu odnětí svobody – a také zažila s tím související osobní označení – podezřelý, obviněný, obžalovaný a odsouzený, která sebou nesla určitá práva a povinnosti. Následně došlo k výkonu trestu odnětí svobody, při kterém se člověk musí přizpůsobit řádu a životu ve vězení, a nakonec proběhlo propuštění a opětovné zařazování do společnosti. Reakce a prožívání jednotlivých osob se však velice různí, a proto se nedají osobnostní prvky jednoznačně rozřadit do charakteristik vězňů. Říct, kdo je vězeň, lze jen na základě toho, že si člověk projde trestním řízením, u soudu se prokáže jeho vina a následně vykoná trest odnětí svobody.

7.5 Průběh výzkumu

Výzkum skrze dotazníkové šetření byl odstartován začátkem března, konkrétněji 6. 3. 2016, ihned po sestavení transformační tabulky (viz str. 59-62). První dvě odpovědi dorazily již 8. 3. 2016, které byly následovány dvěma odpověďmi z 9. 3. 2016. Tím byly shromážděny informace od osob z výkonu trestu odnětí svobody. První odpověď ze strany sociálních pracovníků dorazila 11. 3. 2016. Poslední dva dotazníky se navrátily 21. a 30. 3. 2016, čímž byla data kompletní, protože více respondentů se do výzkumu nepodařilo zapojit. Samotné vyhodnocování započalo 30. 3. 2016 a bylo dokončeno 7. 4. 2016.

7.5.1 Kontaktování respondentů

Pro absolutní anonymitu dotazovaných bylo domluveno, že kontakt s respondenty bude v rukou vedoucího této práce, který se již s potencionálními respondenty někdy setkal díky výkonu svého povolání. Také tu byla pravděpodobnost, že tito potencionální respondenti na žádost vedoucího práce kontaktují své známé, kteří spadají do stejné kategorie dotazovaných.

Neoficiální kontaktování respondentů vedoucím práce započalo již před sestavením výzkumu, aby bylo potvrzeno, zda je možné uskutečnit výzkum tak, jak byl nastaven – zapojit obě strany výkonu sociální práce ve vězení. Oficiální kontakt byl zahájen 6. 3. 2016, kdy osobám z výkonu trestu odnětí svobody byl prostřednictvím e-mailových zpráv od vedoucího práce zaslán dotazníkový arch jim určený (viz příloha 6 a 7). Odpovědi též chodily formou elektronických zpráv vedoucímu práce, který je následně přeposílal k vyhodnocení.

Sociální pracovníce byly kontaktovány též e-mailovou cestou. Odpověděla však jen jedna. Získaný vyplněný dotazník následně poslal vedoucí práce k vyhodnocení přes Českou poštu jako doporučený dopis. Další pracovníce byly kontaktovány mnou, skrze známé ze střední školy, kteří se pohybují ve vězeňském prostředí jako zaměstnanci. Dostalo se nám dvou souhlasů s účastí ve výzkumu, proto byly ihned na další osobní schůzce s prostředníky předány dva flash disky s nahranými dotazníkovými archy pro sociální pracovníky. Vyplněné dotazníky se vrátily opět stejnou cestou. Prostředník domluvil setkání, při kterém předal flash disk s odpovědí. Poslední dotazník se vrátil 30. 3. 2016 a ještě toho dne započalo vyhodnocování.

7.5.2 Překážky ve výzkumu

Původně byla pro sběr dat zvolena technika rozhovoru, která je z hlediska kvalitativního výzkumu nejvhodnější pro hlubinné zkoumání problematiky. Při neformálním kontaktu s potencionálními respondenty bylo zjištěno, že dotazovaní se zúčastní jen tehdy, pokud zůstanou co nejvíce v anonymitě a nebudou mluvit osobně s nikým. Proto byly otázky rozhovoru přetransformovány do dotazníkového archu, aby byla zajištěna účast respondentů.

Odpověď prvního respondenta se vrátila v podobě souvislého textu bez znatelných odpovědí na dotazník, přičemž byla zpráva zahájena slovy: „...větší sračky jsem už dlouho nečetl. Sračky... na který nemá smysl odpovídat, ...“. Při přečtení prvních dvou vět nebylo jasné, zda má smysl tuto odpověď číst a zahrnout ji do výzkumu, a také nastala nejistota, zda se nevrátí víc takových odpovědí a zda byl dotazník pro respondenty dobře nastaven. Zpráva i přes její negativní úvod byla přečtena, následně vyhodnocena jako přínos a zařazena do výzkumu. Další odpovědi na dotazníky přišly již v dotazníkové podobě.

Největší problém nastal v okamžiku kontaktování sociálních pracovníků, od kterých bylo zjištěno, že se nemohou účastnit výzkumu bez povolení vedení. I přes to jedna z pracovnic dotazník vyplnila. Součástí tohoto problému bylo, že jsme předpokládali, že respondentů bude 10. S touto získanou odpovědí jich bylo pouze 5. Při návštěvě Vazební věznice Praha Ruzyně jsme se dozvěděli, že pro povolení výzkumu je potřeba, aby škola, pod kterou je práce sestavována, kontaktovala ředitele příslušné věznice, který výzkum povolí. Od školy bylo zjištěno, že se musí nejdříve kontaktovat Ministerstvo vnitra a pak postupovat níže až k řediteli věznice, proto bylo navrženo udělat jiný výzkum. I přes tyto komplikace byly následně osloveny osoby, které se ve vězeních pohybují, aby přesto požádaly sociální pracovníky o účast na výzkumu. Dvě pracovnice souhlasily a své odpovědi poskytly mimo papírovou nebo elektronickou poštu. Výsledkem bylo, že otázky zodpověděly 3 pracovnice a 3 osoby z výkonu trestu odnětí svobody, čímž byl počet vyrovnáný, a k tomu jsme měli jednu osobitější odpověď.

7.6 Získaná data a jejich interpretace

Cíl práce *zmapovat vliv sociální práce na výkon trestu odnětí svobody, a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků a odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody* jsme rozdělili na dvě výzkumné části. V části A jsme se zaměřili na respondenty z řad sociálních pracovníků – přesněji pracovnic – kteří ve vězení působí, abychom získali pohled determinující strany. Část B je naopak zaměřena na determinované, kdy respondenty se stali lidé, kteří prošli výkonem trestu odnětí svobody, ve kterém se setkali s činností sociálních pracovníků.

Výzkumná část A se skládá z 8 dílčích výzkumných otázek, pod které spadá celkem 32 tazatelských otázek, které byly v dotazníkovém archu (viz Příloha 6) předloženy sociálním pracovníkům. Výzkumná část B je rozdělena do 7 dílčích výzkumných otázek, které zahrnují 25 tazatelských otázek, které byly v dotazníkovém archu (viz Příloha 7) předloženy osobám z výkonu trestu odnětí svobody.

7.6.1 Výzkumná část A: Zmapování vlivu sociální práce na výkon trestu odnětí svobody, a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků

Nyní si vyhodnotíme blok A, který byl zaměřen na sociální pracovníky pohybující se ve vězeňském prostředí. Níže jsou uvedeny všechny odpovědi, které se podařilo získat. Pořadí odpovědí neodpovídá jednotlivým dotazníkům – odpovědi jsou náhodně promíchané. Každá dílčí výzkumná otázka byla hodnocena zvlášť a komplexně ve vztahu k příslušným tazatelským otázkám. Shrnutí Výzkumné části A je na konci kapitoly 7.6.1.

DVO.1: Jak vnímají sociální pracovníci cíl sociální práce ve vězení?

a) Jaký úkol má podle Vás sociální práce ve vězení?

Př.1: „*Pomoc klientům projít výkonem trestu a opětovně se zařadit do společnosti – aby tento celý proces měl co nejméně negativních důsledků.*“

Př.2: „*A) Snížit deformaci osobnosti výkonem trestu. B) Pomoci udržet, případně navázat, pozitivní sociální vazby. C) Zajistit platnost dokladů. D) Pomoci při resocializaci a návratu do společnosti. Etc. Etc. Etc.*“

Př.3: „*Pomoc klientům při výkonu trestu a následném začlenění se zpět do společnosti.*“

b) Daří se podle Vás cíl sociální práce ve vězení naplnit?

Př.1: „*Vzhledem k absenci zpětné vazby nezjistitelné. Vysoká míra recidivy zabraňuje optimistickým očekáváním. Platnost dokladů se daří zajistit na 100%.*“

Př.2: „*Záleží na individuálním klientovi. Někteří jsou naší práci přístupnější, spolupracují a snaží se, jiní zase ne, u nich může s větší pravděpodobností dojít k recidivě.*“

Př.3: „*Poslední dobou se nás lidé do vězení vracejí a někdy se dozvídám i za horší trestné činy, takže o naplnění cíle sociální práce někdy pochybuji.*“

Hodnocení DVO.1: Oslovené sociální pracovnice vnímají obecný cíl sociální práce stejně, i když ho popsaly jinými slovy – zajistit snadný průchod výkonem trestu odnětí svobody a bezproblémový návrat do společnosti. Tento cíl se dá rozfázovat, jak bylo zmíněno v jednom z příkladů (snížit deformaci, udržování sociálních vztahů, ...). Naplnění cíle však závisí na několika proměnných. Souvisí s přístupem klientů, s možnostmi úředního výkonu nebo se společenskými podmínkami po propuštění. Ukazatelem naplnění může být procento návratnosti lidí do vězení (recidiva) nebo zpětná vazba od klientů nebo společnosti, které se nedostává.

DVO.2: Jaká jsou očekávání sociálních pracovníků od práce s vězni?

a) Co Vás přivedlo k práci s vězni?

Př.1: „*Již při studiu VŠ jsem se zajímala o vězeňskou činnost. Práci ve vězení pro mne udělal ještě atraktivnější jeden vyučující na VŠ.*“

Př.2: „*Idealismus.*“

Př.3: „*I když je vězení trestem, vězni by se měli navrátit do společnosti a já jsem jim chtěla pomoci, aby se jim to dařilo lépe. Viděla jsem v tom smysluplnost.*“

b) Jaká jste měla očekávání od práce s vězni?

Př.1: „*Očekávala jsem, že práce nebude snadná, ale zato zajímavější než např. práce se seniory. Také jsem očekávala, že sociální práce dokáže pomoci každému vězni – klientovi.*“

Př.2: „Že budou mít vězni zájem a bude dobrá spolupráce s jinými odborníky – provázanost práce.“

Př.3: „Možnost pomáhat lidem v tíživé životní situaci.“

c) Která Vaše očekávání se naplnila?

Př.1: „Téměř žádná.“

Př.2: „Práce s jinými odborníky ve vězení je provázaná.“

Př.3: „Všechna, práce pro mne není nikdy stereotypem.“

d) Která Vaše očekávání se nenaplnila?

Př.1: „Sociální práce není vždy spásou pro všechny, proto není možné, abych svou práci uspokojila potřeby všech klientů, a ne všichni klienti jsou otevření pomoci.“

Př.2: „Vězni nemají zájem o práci sociálních pracovníků.“

Př.3: „Téměř všechna.“

Hodnocení DVO.2: Motivace k nástupu do zaměstnání jsou mnohé. Zde se jedná o vůli něco změnit nebo přispět k účelu vězeňství, ale může se také jednat o motivaci získanou při studiu, které pomáhá rozšiřovat obzory. S motivací se pojí určitá očekávání, jako jsou například smysl pro akci nebo různorodost práce, ale patří sem i vzletnější cíle, jako tendence pomoci všem a pomáhat vyvést člověka z krize. Ne vše se podle respondentek dá ve vězeňském prostředí naplnit. Jedná se hlavně o ty vyšší cíle. Důvodem může být, že pomoci všem není takříkajíc v rukou člověka. Naopak představy o různorodosti a spolupráci s jinými odborníky jsou snadněji splnitelné, jelikož sociální práce je multidisciplinární obor a práce s člověkem, který se neustále mění, není jednotvárná.

DVO.3: Jak se sociální pracovníci setkávají s vězni?

a) V jakém případě se s klientem setkáváte poprvé?

Př.1: „Při zařazení člověka do věznice.“

Př.2: „Při zasedání zařazovací komise na nástupním oddělení.“

Př.3: „Na nástupním oddělení při zařazování do věznice.“

b) V jakém případě se setkáváte s klientem naposledy?

Př.1: „Před jeho výstupem.“

Př.2: „Před jeho odchodem z věznice.“

Př.3: „Před odchodem vězně z věznice.“

c) Jak si s Vámi klienti domlouvají schůzky?

Př.1: „Většinou přes vychovatele.“

Př.2: „Vždy nepřímo prostřednictvím dozorců či vychovatelů.“

Př.3: „Prostřednictvím vychovatele nebo dozorce.“

d) Co nejčastěji pomáhá při navázání vztahu s klientem? Je nějaký univerzální klíč?

Př.1: „Univerzální klíč neexistuje. Pomáhá jakákoliv vyhrocená situace – ať na cele, na pracovišti nebo v rodině.“

Př.2: „Není, vždy je to individuální.“

Př.3: „Nic univerzálního jsem nenašla, ale často je to upřímnost.“

Hodnocení DVO.3: Sociální pracovníce ve vězení se setkávají se svými klienty již při nástupu do vězení, kdy se jedná o jeho zařazení. Opak toho je poslední setkání, které se odehrává při opuštění věznice klientem. V průběhu pobytu ve vězení se sociální pracovníce s klienty setkávají po domluvě, která probíhá skrze vychovatele nebo dozorce. Navázání vztahu při těchto kontaktech však není snadné. Univerzální klíč neexistuje, snad jen upřímnost, kterou uvedla jedna respondentka, nebo nějaká vyhrocená situace, kdy klient prostě pomoc odborníka potřebuje. Jestli poté dojde k navázání partnerského vztahu, je však otázkou.

DVO.4: Jaká rizika vnímají sociální pracovníci při výkonu sociální práce ve vězení?

a) Jaké překážky jste registrovala při výkonu sociální práce z Vaší strany?

Př.1: „Předsudky vůči vězňům uvězněným z důvodu těžšího zločinu (násilné zločiny).“

Př.2: „Nebyla jsem si jistá, co můžu klientům věřit a co ne, jestli mnou třeba jen nemanipulují.“

Př.3: „Nedostatek prostoru pro individuální práci s klientem – vždy musí být přítomen dozorce.“

b) Jaké překážky jste registrovala při výkonu sociální práce ze strany Vašeho klienta?

Př.1: „Hlavní byla a je nedůvěra: chápou nás jako „bachaře“. Výjimkou jsou někteří faráři, které řada odsouzených chápe jako civily. Nás žádný nikdy. Spíš se objevuje tendence používat nás jako sekretářky odstraňující následky jejich zanedbání občanských povinností.“

Př.2: „Nezámám a nedůvěru vůči sociální práci. Měli pocit, že jsem nad nimi a tomu a tudíž jsem jen další bachař.“

Př.3: „Nedostatečná důvěra k mé osobě a mému postavení ve věznici.“

c) Jaké překážky jste registrovala při výkonu sociální práce ze strany vězeňského prostředí, ostatních vězňů nebo personálu věznice a jiných odborníků?

Př.1: „V pracovním kolektivu věznice jsem žádné překážky nezaznamenala. Problémem je nedůvěra vězňů k dozorcům, což se pak odráží i na důvěře k jiným pracovníkům věznice.“

Př.2: „Ředitelé věznic, vedoucí oddělení výkonu trestu a další nadřízení jsou příslušníky represivní složky Vězeňské služby, kterou samozřejmě preferují, a nás humanisty podceňují.“

Př.3: „*Od bachařů absolutní necitlivost k vězňům a vězni pak nedůvěřovali ani nám, což jsem musela hodně překonávat. Setkala jsem se s psychologem, který sociální práci úplně shazoval. S ostatními vězni jsem nikdy neměla problém, že by stěžovali nějak kontakt jiným vězňům se sociálním pracovníkem.*“

d) Která z výše uvedených překážek se Vám jevila nejrizikovější pro výkon sociální práce?

Př.1: „*Snižování naší práce a prestiže některými dozorci režimu, a to i před odsouzenými a jejich rodinami.*“

Př.2: „*Negativní názor psychologa na činnost sociální práce.*“

Př.3: „*Nedůvěra v zaměstnance věznice.*“

e) Jaké stereotypy nebo předsudky jste musela při práci s vězni překonávat?

Př.1: „*Z mé strany asi že někteří klienti jsou násilníci a mohou mi ublížit. Od vězňů jsem často slýchávala, že jsem tu jen na okrasu, abych jim tu zavrtěla zadkem.*“

Př.2: „*Obava z násilností a agresivního vyjadřování a z nemožnosti navázat důvěru s klientem.*“

Př.3: „*Předsudky vězňů, že jsme bachaři a bachařům se nedá věřit.*“

f) Který stereotyp nebo předsudek pro Vás byl nejobtížnější překonat nebo s ním stále bojujete?

Př.1: „*Obava z násilí ze strany vězně.*“

Př.2: „*To, že když znám spis vězně, a spáchal násilný trestný čin, tak že by mohl ublížit i mě.*“

Př.3: „*Trvalé podceňování práce humanistů a s trvalým nepřátelským přístupem klientů k nám všem.*“

g) Jaké překážky se při Vaší práci objevovaly z hlediska genderu?

Př.1: „*Krom již uvedeného, tak mužská vulgarita – i ze strany mnohých příslušníků.*“

Př.2: „*Někteří vězni mi byli sympatičtí, ale musela jsem dávat sympatie stranou.*“

Př.3: „*Žádné.*“

h) Jaké překážky se dle Vás mohou objevovat z hlediska genderu?

Př.1: „*Permanentní sexuální hlad klientů.*“

Př.2: „*Vězni muži mě nemusí brát dostatečně vážně jako ženu.*“

Př.3: „*Určitě nějaký zalíbení vězňů v ženách pracovnících.*“

Hodnocení DVO.4: Překážky výkonu sociální práce ze strany samotného pracovníka jsou uvedené jako dvojí. Buď se jedná o osobnost pracovníka, kdy roli hrají předsudky (násilnické povahy vězňů) a důvěra k vězňům, nebo jde o prostor výkonu práce, který vytváří vězení jako takové, kdy překážkou je přítomnost dozorce při setkávání s klientem. Rizikem ze strany vězně podle pracovníků je převážně nedůvěra ve výkon sociální práce a postavení pracovníků ve věznici. Nejsou vnímány jako pomoc a podpora pro vězně, ale jako další nadřazené osoby. Co se

týče prostředí věznice, tak pracovníce uvedly, že problémem bývá postoj Vězeňské služby k sociální práci (týká se to i jiných odborníků, uveden byl psycholog) a pak také vztah vězňů s příslušníky vězeňské služby. Jelikož se jedná o represivní postoj, který někdy vyústí až k potyčkám, vnímají podle toho vězni i jiné pracovníky. Největším rizikem je však postoj jiných pracovníků ve věznici k sociální práci. Ve vztahu k předsudkům a stereotypům, se kterými se sociální pracovníce setkávají, se jedná hlavně o názory, kdy velkou roli má obecná etiketizace vězňů (vězni jsou násilníci a podvodníci) a pak osobní spis vězně, ve kterém jsou zaznamenány trestné činy, kterých se dopustil. Problémem je tyto předsudky a stereotypy překonat a nemít pak strach o svůj život. Jelikož vězni jsou rozřazováni podle pohlaví, někteří muži nevidí ženu i několik let a převážná většina sociálních pracovníků jsou ženy, tak i gender sehrává důležitou roli. Podle otázaných pracovníků je problémem popichování od vězňů a může se objevit i sexuální chtíč. Součástí genderu jsou také osobní sympatie vězňů i pracovníků, které je třeba překonávat.

DVO.5: Jak hodnotí sociální pracovníci výkon sociální práce ve vězení?

a) Jak se Vám pracuje ve vězeňském prostředí?

- Př.1:** „*Nejobtížnější jsou vždy první kontakty a překonání osobních bariér s vězněm. Jinak práce není špatná.*“
- Př.2:** „*Často mám pocit marnosti: mnozí odsouzení nás chápou jako své sekretářky stejně tak, jako řada příslušníků si myslí, že se v práci flákáme.*“
- Př.3:** „*Jsem spokojená, jiné sociální prostředí jsem kromě praxe nepoznala, takže nemohu dostatečně posoudit.*“

b) Jak se daří spolupracovat s rodinami vězňů?

- Př.1:** „*Spolupráce není nijak snadná kvůli zákonu o Vězeňské službě. Maximálně skrze klíčového pracovníka rodiny z OSPODu.*“
- Př.2:** „*Jelikož se jedná o nedovolený styk, jde to velice obtížně.*“
- Př.3:** „*Velmi špatně – mimo jiné ji stěžuje i zákon o Vězeňské službě (nedovolený styk). Zde mají jednoznačnou výhodu faráři.*“

c) Jak přistupují vězni k výstupnímu oddělení?

- Př.1:** „*Pro většinu jde pouze o možnost dostat se na chvíli mimo věznici. A k ničemu jinému také těch pár ojedinelých hodin nemůže sloužit.*“
- Př.2:** „*Je to individuální.*“
- Př.3:** „*Je to velice individuální. Někteří ho zneužívají, co mohou, jiní ho berou zodpovědně.*“

d) Se kterými odborníky ve vězeňském prostředí jste nejčastěji spolupracovala a jaká s nimi byla spolupráce?

Př.1: „S dalšími odborníky ze sektoru sociální práce, s duchovními, vychovateli a občas i psychology. Ve spolupráci jsem nikdy nezaznamenala nějaké větší konflikty a komplikace, takže tuto spolupráci hodnotím spíše pozitivně.“

Př.2: „Spolupráce s psychology je tradičně velmi dobrá, s některými vychovateli rovněž, stejně tak, jako s některými kaplany. Nejhorší spolupráce je s katolickými kaplankami, zatímco s docházejícími řadovými sestrami se vždy spolupracovalo výborně.“

Př.3: „S psychology mám špatnou zkušenost. Spolupráce s duchovními a vychovateli je velmi dobrá. Co se týče jiných sociálních pracovníků, máme vcelku dobrý tým.“

e) Jaká byla spolupráce s dozorci ve vězení?

Př.1: „Většinou si snažíme si nedělat problémy.“

Př.2: „Někdy se neshodneme na přístupu ke klientům, ale vždy konflikt dokážeme společně řešit.“

Př.3: „Máme hodně odlišné názory na práci s vězni, proto spolu komunikaci omezujeme na potřebné minimum.“

Hodnocení DVO.5: Podle odpovědí práce ve vězení není pro sociální pracovníky špatná. Jako jinde je třeba překonávat určité překážky a nepříjemnosti: jsou to osobní postoje, navázání kontaktů a překonání bariér na druhé straně vztahu. Součástí sociální práce ve vězení je také udržovat sociální kontakty vězňů, což se díky zákonu o Vězeňské službě nedaří. Aby byl přechod z vězeňského prostředí do společnosti ulehčen, je zřízeno takzvané výstupní oddělení, kde se vězni mohou více seznámit se změnami venku, které se udály za jejich pobytu ve vězení (ztráta bydlení, ztráta zaměstnání, tržní systém, ...). Jsou vězni, kteří této možnosti využívají, jiní ji zneužívají. Práce s jinými odborníky je velice individuální. V některých vězeních jsou vztahy dobré a na skvělé profesionální úrovni, a jindy se vyskytují neshody a vzájemný nesoulad. Do odborného týmu patří další sociální pracovníci, psychologové, vychovatelé, pedagogové a duchovní. Co se týče spolupráce s dozorci, tam už kontakt spíše pokulhává. Objevují se neshody v zacházení s vězni nebo nepochopení poslání druhého v rámci jeho odbornosti. Pokud neexistují společné supervize nebo nejsou pořádány besedy a téma mezioborové spolupráce ve vězeních, tak se tyto překážky jen stěží podaří překonat.

DVO.6: Jaké jsou podle sociálních pracovníků předpoklady sociálních pracovníků pro výkon sociální práce ve vězení?

a) Přípravila Vás vysoká škola, kterou jste studovala, dostatečně na práci s vězni jako s cílovou skupinou?

Př.1: „*Naprosto nedostatečně. Proto oceňuji tento dotazník – snad alespoň někomu trochu pomůže.*“

Př.2: „*Spíše ne, cílová skupina vězni není při studiu aktuální.*“

Př.3: „*Vůbec nás nijak nepřipravila (i na jiné cílové skupiny), na tuto pozici jsem se dostala náhodou.*“

b) Co by měl podle Vás sociální pracovník splňovat z hlediska osobnostních předpokladů, aby mohl pracovat s vězni?

Př.1: „*Upřímnost, důvěryhodnost, trpělivost, empatie, obezřetnost.*“

Př.2: „*Trpělivost, empaticnost, upřímnost, schopnost pracovat s časem, otevřenost.*“

Př.3: „*Umět se oddělovat od vlastních emocí a nenechat se vysát.*“

c) Co by měl podle Vás sociální pracovník splňovat z hlediska odborných znalostí, aby mohl pracovat s vězni?

Př.1: „*Důležitá je znalost trestního práva a cíl sociální práce. Znat odborné poradenství v oblasti práce s vězni. Znalost krizové intervence.*“

Př.2: „*Měl by mít maximální míru psychologických znalostí, vysokou míru empatie, schopnost autokatarze a odreagování se.*“

Př.3: „*Rozhodně orientace v trestním právu, co může a co ne; co je cílem sociální práce, jak vést rozhovor s klientem, psychologické znalosti a určitě kurz krizové intervence.*“

Hodnocení DVO.6: Sociální práce má v záběru mnoho cílových skupin. Podle odpovědí je však zřejmé, že ne všechny cílové skupiny jsou na univerzitách probírány do takové míry, aby byli pracovníci a pracovníce na práci s nimi dostatečně připraveni. Jednou z takových skupin je právě práce s vězni, o kterou se zde jedná. Ani jedna z pracovníků neuvédla, že by získala hlubší znalosti o této cílové skupině při studiu na vysoké škole. Osobnostní předpoklady podle sociálních pracovníků jsou velice rozmanité. Shodují se v empaticnosti, upřímnosti a trpělivosti. Dále jsou zmíněny důvěryhodnost, otevřenost, schopnost práce s časem a schopnost oddělovat práci od osobního života. Ve vztahu k odborným předpokladům byla nejčastěji zmíněna orientace v trestním právu a v náplni vlastní práce, psychologické znalosti a kurz krizové intervence. Podstatné jsou také dovednosti poradenství, vedení rozhovoru a techniky autokatarze.

DVO.7: Jaký má podle sociálních pracovníků celkový význam sociální práce ve vězení?

a) Kde vidíte přínosy sociální práce ve vězení, a které jsou podle Vás nejpodstatnější?

Př.1: „Těžko hodnotit, chybí nám zpětná vazba od klientů, s nimiž jsme se snažili pracovat.“

Př.2: „Klientům jsou zařizovány doklady a jiné úřední věci (exekuce, vyživovací povinnost), takže po odchodu z vězení se to na ně hned vše nesesype. Ale jak to je v jejich reálných životech, tak pro to nemám zpětnou vazbu.“

Př.3: „Informace a kompetence k řešení úředních záležitostí (rozvod, alimony, dluhy, po propuštění dávky atd.) Co je nejdůležitější, je individuální vzhledem k aktuálnímu problému klienta.“

b) Kde vidíte nedostatky v sociální práci ve vězení, a které jsou podle Vás nejpodstatnější?

Př.1: „Nemožnost samostatné práce s klientem (bez přítomnosti dozorce)“

Př.2: „Při kontaktu s klientem je vždy přítomen někdo z dozorců. Největší průšvih je nemožnost spolupráce s rodinou klienta.“

Př.3: „Krom již zmíněné absence zpětné vazby a minimálního prostoru pro individuální práci s klientem, i nedostatek prostředků pro rozvíjení tvůrčích schopností jednotlivých klientů.“

c) Pro koho má podle Vás sociální práce ve vězení největší význam?

Př.1: „Pro klienty, jejich rodiny i společnost.“

Př.2: „Cynik by napsal: pro rozpočet mé rodiny. Jinak nevíme: chybí již několikrát zmiňovaná zpětná vazba.“

Př.3: „Pro klienta.“

d) Jaký je podle Vás smysl sociální práce ve vězení?

Př.1: „Pomoc řešit aktuální problémy vězňů, které řeší se světem venku (rodina, dluhy), a příprava na propuštění a prevence recidivy.“

Př.2: „Aby klient nebyl úplně díky trestu odnětí svobody vyloučen ze společnosti.“

Př.3: „Smysl tato práce má, jen nejsou podmínky pro jeho větší naplňování.“

Hodnocení DVO.7: Každá z dotazovaných viděla hlavní přínos někde jinde. Výhodou sociální práce je, že se může flexibilně zabývat individuálními potřebami klientů a díky šíři oboru má i rozsáhlé kompetence. Tím, že sociální práce působí ve vězeních, kde pomáhá připravit klienta na jeho odchod z vězení, předchází akumulaci problémů, starostí a povinností po opuštění výkonu trestu, a tyto rizikové faktory se snaží zabezpečit už v průběhu trestu. Jaká je realita po odchodu z vězení, je nejasné, chybí zpětná vazba. Problémy jsou však shledávány v tom, že při práci s klientem musí být přítomen dozorce, a že zákon nedovoluje přímý kontakt s rodinou vězně. I přes nedostatky vidí respondentky v sociální práci smysl a její přínos jak pro klienty, tak pro jejich rodiny, celou společnost i pro pracovníka, jako existenci zaměstnání a finančního příjmu.

DVO.8: Jaké události vedou sociální pracovníky ke změně cílové skupiny?

a) Pokud jste zvažovala změnu cílové skupiny, co Vás k tomu vede?

Př.1: „*Nedostatek prostoru pro individuální práci s klientem a nemožnost přibližovat se cílům práce v tomto prostředí.*“

Př.2: „*Klienti často nejsou ochotni spolupracovat, pokud jim nezbyvá jiná možnost. Mívám pocit bezmoci.*“

Př.3: „*Nezvažovala.*“

b) Co by muselo nastat, abyste ihned změnila cílovou skupinu?

Př.1: „*Silný pocit ohrožení či vážné fyzické napadení.*“

Př.2: „*Nabídka práce se seniory nebo jinou skupinou, v níž by byl větší prostor pro individuální práci.*“

Př.3: „*Asi bych musela být ohrožena na životě nebo zdraví přímo od někoho z klientů, nebo ekonomická a osobní situace v rodině (péče o osobu blízkou).*“

Hodnocení DVO.8: Z odpovědí je zřejmé, že podle prostředí a prostředků se změna práce zvažuje nebo nezvažuje. Pokud kontaktované sociální pracovnice zvažovaly změnu cílové skupiny, jedná se o důvody spojené s výkonem sociální práce – naplnění cíle a možnosti výkonu. Kdyby však dospěly k rozhodnutí okamžitě prostředí věznice opustit, bylo by to z důvodu ohrožení života a zdraví, ekonomických nebo rodinných důvodů.

Shrnutí Výzkumné části A:

Vyhodnocení výzkumné části A vychází z odpovědí tří respondentek, tedy sociálních pracovnic, které působí ve vězeňském prostředí, které byly kontaktovány prostřednictvím dotazníkového archu anonymního charakteru pro kvalitativní výzkum. Nejedná se o výsledky, které bychom chtěli aplikovat na celou populaci sociálních pracovnic úřadující v českém vězeňském prostředí, ale tímto výzkumem jsme chtěli potvrdit nebo rozvinout předchozí teoretickou část odpověďmi lidí z praxe.

Z výzkumu vyplynulo, že cílem sociální práce je ulehčit průchod jedince vězeňským prostředím a jeho opětovný návrat do společnosti. Tento úkol zahrnuje mnoho jednotlivých kroků a činností. Jde například o snížení deformace osobnosti vězně vlivem vězeňského prostředí, zajistit platnost a existenci dokladů totožnosti, udržovat a rozvíjet sociální vztahy například s rodinou, podporovat resocializaci a jiné. Naplnění cíle je ovlivňováno přístupem klienta, plněním úředních úkonů nebo situacemi po propuštění. Nástup do pozice sociálního pracovníka ve vězení je z ryze individuálních důvodů. Možností je například motivování při studiu, snaha pomáhat nebo ochota přispění k zlepšování společenského fungování. Stejně tak i očekávání sociálních pracovnic při nástupu jsou různorodá. Některé očekávají dynamičnost

práce, mnohotvárnost, jiné mají představu, že dokážou pomoci všem a vězni si budou chtít nechat pomoci. Realita pak může být jiná. Některá očekávání se naplňují a jiná ne. Setkání sociálních pracovníků s jejich klienty je ihned při nástupu vězně do výkonu trestu a poslední kontakt nastává při jejich odchodu. Na průběžných schůzkách se domlouvají prostřednictvím vychovatelů nebo dozorců a při těchto schůzkách by se měl vyvíjet určitý vztah, který není vždy snadné navázat. Nejvíce pomáhá upřímnost a opravdovost.

Při výkonu sociální práce se vynořují mnohá rizika. Ze strany sociálních pracovníků se objevují předsudky a stereotypy vůči vězňům, nedůvěra a také nemožnost individuálního přístupu a časový prostor. Rizikem ze strany klienta je jeho vnímání sociálního pracovníka. Pracovnice se často setkávají s tím, že jsou vnímány jako další dozorkyně nebo pouhé úřednice k papírování. Další rizika se objevují z hlediska vězeňského prostředí, kdy dozorcí nebo jiní odborníci (např. psychologové) a ostatní vězni shazují odbornost a důležitost sociální práce před vězni, což je vnímáno jako největší riziko. Z hlediska pohlaví (sociální pracovníce v mužské věznici) se objevují rizika vzájemných osobních sympatií nebo sympatií z jedné strany, ale také dobírání si pracovníků z pozice jejich ženskosti, jak ze strany vězňů tak i někdy ze strany dozorců.

Práce ve vězení je pro sociální pracovníky (pracovnice) vhodná práce jako každá jiná. Je třeba překonat některé překážky a uvědomovat si své možnosti. Největší problém nastává v okamžiku, kdy by bylo vhodné spolupracovat s rodinou vězně, což díky zákonu o Vězeňské službě není možné. Rizikový přístup je také z hlediska postoje vězně. Je jim umožněno využívat výstupní oddělení, aby se lépe seznamovali s prostředím mimo věznici. Někteří jej plně využívají, jiní ho zcela zneužívají. Spolupráce odborného týmu je velmi individuální. V některých vězeních koordinace práce funguje na dobré úrovni, jinde se objevují situace, kdy si jedinci (psychologové, duchovní, dozorcí) nesednou, a tím je narušen profesionální vztah odborníků, který má vliv na práci s klienty. Nejsložitější spolupráce sociálních pracovníků je s represivní složkou (dozorcí), kdy jejich názory na práci s klientem se často liší nebo je problémem vzájemné porozumění v odborných činnostech. I když sociální pracovníce ve vězení existují, považují vzdělání ve vztahu ke své cílové skupině v rámci vysoké školy nedostačující. Co se týče obecných odborných znalostí, preferují orientaci v trestním právu, psychologii a krizový kurz. Z osobního hlediska je třeba schopnost empatie, otevřenosti, upřímnosti, důvěryhodnosti, schopnosti oddělovat práci od osobních záležitostí a taky umět pracovat s časem.

Sociální práce má mnoho přínosů do vězeňského prostředí jak pro klienty, pro jejich rodiny, celou společnost, tak i pro sociální pracovníky z hlediska ekonomického příjmu. Velkým plusem je její flexibilita, multioborovost a možnost individuálního přístupu. Sociální práce

pomáhá klientům v sociálním začlenění a s vyřizováním úředních věcí ještě před propuštěním. O úspěšnosti práce však chybí zpětná vazba od propuštěných. Dá se vycházet ze statistik recidivy, což přináší rizika pesimistického pohledu na věc. Největší nedostatek sociální práce je, že při kontaktu s klientem, kdy mohou být rozebírány citlivé situace, musí být přítomen dozorce, čímž se partnerský kontakt narušuje. Aby sociální pracovnice opustily vězeňské prostředí ihned, musel by být ohrožen jejich život a zdraví, nebo by se musela naskytnout jakkoliv výhodnější práce. O opuštění cílové skupiny však přemýšlejí i z hlediska pochybností o naplnění cíle jejich práce a jejich možnostech individuální práce s klientem.

7.6.2 Výzkumná část B: Zmapování vlivu sociální práce na výkon trestu odnětí svobody, a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody

Nyní si vyhodnotíme blok B, který byl zaměřen na osoby, které si prošly výkonem trestu odnětí svobody. Níže jsou uvedeny všechny odpovědi, které se podařilo získat. Pořadí odpovědí neodpovídá jednotlivým dotazníkům – odpovědi jsou náhodně promíchané. Každá dílčí výzkumná otázka byla hodnocena zvlášť a komplexně ve vztahu k příslušným tazatelským otázkám. Shrnutí Výzkumné části B je na konci kapitoly 7.6.2.

DVO.1: Jaké jsou předchozí zkušenosti vězňů se sociální prací?

a) Měl jste se sociální prací nějaké zkušenosti před nástupem do výkonu trestu?

Př.1: „Ne.“

Př.2: „Nepříjemné: s vyplácením podpor cikánským vyžírám.“

Př.3: „Ne.“

b) Jaké tyto zkušenosti pro Vás byly?

Př.1: „0.“

Př.2: bez odpovědi

Př.3: „Negativní.“

Hodnocení DVO.1: Dva respondenti odpověděli, že se sociálním pracovníkem se poprvé setkali ve výkonu trestu. Jeden respondent měl se sociální prací předchozí zkušenosti – negativní – v podobě pozitivní diskriminace romské populace při vyplácení dávek.

DVO.2: Jak se vězni setkávají se sociálním pracovníkem ve vězení?

a) V jaké situaci jste se ve vězení dostal do kontaktu se sociálním pracovníkem poprvé?

Př.1: „Ve vazební věznici. Potřeboval jsem vyřídit OP.“

Př.2: „Na vazbě i na lágru při nástupním pohovoru.“

Př.3: „Ve VV i VT na nástupním.“

b) Jak jste se domlouval se sociálním pracovníkem na dalších schůzkách?

Př.1: „*Ve VV jsme se vždy dopředu domluvili a vždy termín dodržel. Ve VT přes vychovatele.*“

Př.2: „*Prostřednictvím dozorců.*“

Př.3: „*Další schůzka už nebyla, protože odpověď byla „to si vyřídíme ve výkonu trestu“.*“

Hodnocení DVO.2: První kontakt ve vězeňském prostředí se sociálním pracovníkem byl pro dotazované ve výkonu vazby při nástupu a pak též při nástupu do výkonu trestu. Ve výkonu vazby se s pracovníkem na dalších schůzkách domlouvali osobně. Ve výkonu trestu pak přes vychovatele nebo dozorce.

DVO.3: Jaká očekávání mají vězni od sociálních pracovníků?

a) Jaká očekávání jste měl vůči sociálnímu pracovníkovi ve vězení?

Př.1: „*Pomoc při komunikaci s rodinou v době rozvodu.*“

Př.2: „*Obracím se na soc. pracovníka s žádostí o pomoc v osobních věcech. Bud' jsou v jeho kompetenci je řešit, nebo mě pošle za kompetentní osobou.*“

Př.3: „*Doufal jsem, že se sejdu s humanistou ochotným pomoci. Ve VV tomu tak bylo. Ve VT seděla úřednice s nalakovanými nehty.*“

b) Která z Vašich očekávání sociální pracovník naplnil?

Př.1: „*OP, rodný list, zajistí návštěvu notáře.*“

Př.2: „*Ve VV všechna. Ve VT žádné.*“

Př.3: „*Žádná.*“

c) Která z Vašich očekávání sociální pracovník nenaplnil?

Př.1: „*Opačně.*“

Př.2: „*Všechna.*“

Př.3: „*Nejsou taková.*“

d) Co by se podle Vás dělo, kdyby nebyl žádný sociální pracovník ve věznici po celou dobu výkonu Vašeho trestu odnětí svobody?

Př.1: „*Nic by se nevyřídilo a čekaly by dané záležitosti až na konec trestu a řešení by doprovázely vysoké sankce.*“

Př.2: „*V base by se nic nezměnilo. Po výstupu by byl zmatek s propadlejma papírama. To jediné vyřídily.*“

Př.3: „*Ve VV malér. Ve VT téměř nic, jen zmatek s doklady.*“

Hodnocení DVO.3: Respondenti od sociální práce ve vězení očekávali pomoc s vyřizováním osobních věcí, jako je například rozvodové období, ochotu pomáhat a schopnost případně

odkazovat na jiné kompetentní osoby. Naplnění očekávání bylo hodnoceno spíše negativně. Pracovnice podle respondentů vyřizovaly spíše jen úřední záležitosti (doklady, rodné listy) a byly nápomocny více ve výkonu vazby než ve výkonu trestu. Kdyby sociální pracovník ve vězení nebyl přítomen, odhadovali dotazovaní, že by byl největší problém s vyřizováním papírů po propuštění a zmatek s doklady při výkonu trestu. Absence sociální práce je podle respondentů rizikovější ve výkonu vazby než ve výkonu trestu.

DVO.4: Jaká rizika vnímají vězni při výkonu sociální práce?

a) Jaké překážky, které omezovaly nebo stěžovaly kontakt se sociálním pracovníkem, jste registroval ze strany sociálního pracovníka?

Př.1: „*Arogantní pocit nadřazenosti člověka nad zvířetem.*“

Př.2: „*Žádné.*“

Př.3: „*Ve VV žádné. Ve VT nafoukanost lenocha.*“

b) Jaké překážky, které omezovaly nebo stěžovaly kontakt se sociálním pracovníkem, jste registroval ze strany vězeňského prostředí, ostatních vězňů nebo personálu věznice a jiných odborníků?

Př.1: „*Od ostatních vězňů žádné. U některých dozorců nechť cokoli dělat.*“

Př.2: „*Ve VV žádné. Ve VT často aroganci dozorců.*“

Př.3: „*Někteří dozorcí se o sociálkách i před náma vyjadřovali jako o protekčních flákačích a ty, co od nich čekali pomoc, zesměšňovali. To dělali i někteří muklové.*“

c) Jaké překážky, které omezovaly nebo stěžovaly kontakt se sociálním pracovníkem, jste registroval z Vaší strany?

Př.1: „*Ve VT ztrátu důvěry a úcty, se kterými jsem přišel z vazby.*“

Př.2: „*Nejdřív mi vadilo, že u všeho byl policajt s obuškem, pak jsem pochopil, že je to kvůli některým nadžencům mezi náma. A stejně bylo k hovnu jim cokoli říkat, tak to bylo jedno.*“

Př.3: „*Žádné.*“

Hodnocení DVO.4: Rizika ze strany sociální práce vyplivala hlavně z osobnosti pracovníka. Jedná se o nadřazenost, nafoukanost a lenost. Jeden z respondentů žádné překážky ze strany sociální práce nezaznamenal. Opět bylo uvedeno, že ve výkonu vazby byla sociální práce na lepší úrovni než ve výkonu trestu. Rizika ze strany vězeňského prostředí byla shledána hlavně od dozorců, kdy buď vyjadřovali svou nadřazenost nad vězni, nebo podkopávali vážnost sociální práce. Jednou bylo uvedeno, že jiní vězni zesměšňovali ty, kteří očekávali od sociálních pracovníků pomoc. Ze strany dotazovaných byly největším rizikem ztráta důvěry, úcty nebo

pocit marnosti z kontaktu se sociálním pracovníkem. Jednou bylo uvedeno, že žádná rizika z vlastní strany nebyla shledána.

DVO.5: Jaká byla spolupráce vězňů se sociálním pracovníkem?

a) Jak se Vám se sociálním pracovníkem spolupracovalo?

Př.1: „*Dobře.*“

Př.2: „*Nijak.*“

Př.3: „*Ve VV výborně. Ve VT katastrofálně.*“

b) Jak se Vám spolupracovalo se sociálním pracovníkem jako se ženou – mužem? (škrtněte pohlaví, se kterým jste nespolečně pracoval)

Př.1: „*S chlapem bylo líp. Neseděl u toho policajt. Občas šlo získat cigaret.*“

Př.2: „*Ve Valdicích muž jako sociální pracovník není.*“

Př.3: „*V mužské věznici jsou ženy v nevýhodě. Tolik nadřenců se kolem nich nikde jinde nemotá a to zblbne hlavu i té nejchytřejší.*“

c) Jak si myslíte, že by se Vám spolupracovalo se sociálním pracovníkem jako se ženou – mužem? (škrtněte pohlaví, se kterým jste spolupracoval)

Př.1: „*Nejde o pohlaví, ale o přístup k muklovi.*“

Př.2: „*To je snad jasné ne? Ženský nekouří.*“

Př.3: „*Nevím, nemám zkušenosti.*“

d) Které pohlaví sociálního pracovníka preferujete?

Př.1: „*Jasně že chlap!*“

Př.2: „*Každé, které rozumí své práci a dělá ji svědomitě.*“

Př.3: „*Já žádné: jde o pravdomluvnost, férovost v jednání, a ne o to, co má mezi nohama.*“

e) V jakých věcech Vám byl sociální pracovník nápomocen?

Př.1: „*V žádné.*“

Př.2: „*Ve VV kolem porodu mé ženy. Ve VT jen s doklady, lidsky s ničím.*“

Př.3: „*Vyřízení OP, rodného listu, spojení s kurátorem.*“

f) V jaké situaci pro Vás byl sociální pracovník nejdůležitější?

Př.1: „*Spojení s kurátorem.*“

Př.2: „*Viz výše.*“

Př.3: „*Při rozvodu. A tehdy jen prázdně žvanila a nic nesplnila.*“

g) V jaké situaci pro Vás byl kontakt se sociálním pracovníkem nepříjemný?

Př.1: „*Ve VT v době menzesu – byla prokazatelně zlá a mstivá. Srandu si z ní dělali i bachaři.*“

Př.2: „*To je snad jasné, ale na některé ženy byl hezký pohled.*“

Př.3: „*Žádný.*“

Hodnocení DVO.5: Vyjádření o kvalitě spolupráce se sociálním pracovníkem jsou dobrá, neutrální i negativní. Pro porovnání přínosu pohlaví sociálního pracovníka chybí zkušenosti, kdy je převážná většina pracovníků žen. Jeden z respondentů uvedl, že spolupráce s mužem je pro něho přijatelnější (nebyl vždy přítomen dozorce a pracovník byl kuřák), jiný, že jsou ženy v nevýhodě. Ve výsledku ani tak na pohlaví nezávisí, jde hlavně o přístup pracovníka k vězni a jeho profesionálnost. Nejvíce byl sociální pracovník nápomocen s vyřizováním dokladů, jiných úředních záležitostí a kontaktování jiných odborníků (kurátora). Jednou byla pomoc hodnocena nulově. Nejdůležitější byla přítomnost sociálního pracovníka při kontaktu s kurátorem a při vyřizování rozvodu. V druhém případě nebyla naplněna klientova očekávání. Nepříjemný kontakt byl se sociální pracovnící v době její údajné menstruace. Podle pohledu respondenta a respondentem detekovaných reakcí u dozorců byla zlá a mstivá. Dalším nepříjemným kontaktem bylo, když pracovnice jednala neprofesionálně a bez zájmu. Třetí respondent neshledal přítomnost nepříjemného kontaktu.

DVO.6: Jak vězni hodnotí sociálního pracovníka?

a) Jaké vlastnosti, schopnosti nebo dovednosti sociálního pracovníka jste ocenil?

Př.1: „*Férové přiznání svých možností.*“

Př.2: „*Dobře odvedenou práci.*“

Př.3: „*Opakuji: POCTIVÉ, NEPOHRDAVÉ JEDNÁNÍ.*“

b) Jaké vlastnosti, schopnosti nebo dovednosti sociálního pracovníka jste neocenil?

Př.1: „*Často vzteklou podrážděnost dam ve VT.*“

Př.2: „*Žádné.*“

Př.3: „*Namachrování.*“

c) Co Vám na pracovníkovi chybělo? Co jste při jeho práci postrádal?

Př.1: „*Nic.*“

Př.2: „*Ve VV nic. V VT viz bod A.*“

Př.3: „*Kolikrát mám opakovat, že férovost, nepohrdání a pracovitost.*“

d) Pokud máte představu o ideálních vlastnostech pracovníka, jaké by měl podle Vás mít?

Př.1: „*Viz bod A.*“

Př.2: „*Už jsem to napsal.*“

Př.3: „*Sociální pracovník není o představách, ale o tom, co mu dovoluje zákon.*“

Hodnocení DVO.6: Respondenti nejvíce ocenili u sociálních pracovníků upřímost, poctivost a nepohrdání klienty. Naopak negativně hodnotí vzteklost, podrážděnost a namachrovanost (zřejmě ukazování nadřazenosti). U sociálních pracovníků postrádali férovost a pracovitost, čímž

by byl pracovník ideální. Důležité je také, zda pracovník jedná v mezích zákona a zda využívá všechny své možnosti.

DVO.7: Jaký mají vězni celkový dojem ze sociální práce ve vězení?

a) Měla práce sociálního pracovníka pro Vás smysl?

Př.1: „*Ano.*“

Př.2: „*Že musela vyřídit papíry, to bylo fajn. Jinak ne.*“

Př.3: „*Ve VV klíčový. Ve VT pouze úřednický.*“

b) Co pro Vás sociální práce ve vězení znamenala?

Př.1: nevyplněno

Př.2: „*Ve VV moc. Ve VT zklamání. Kolikrát to mám ještě opakovat?*“

Př.3: „*Zklamání.*“

c) Při zpětném pohledu, využil byste přítomnost sociálního pracovníka více nebo Vám byl kontakt s ním dostačující?

Př.1: „*Bylo jich zbytečně moc.*“

Př.2: nevyplněno

Př.3: „*Ve VV rozhodně maximálně, co by to šlo. Ve VT škoda po ní cokoliv chtít.*“

Hodnocení DVO.7: Co se týče smyslu sociální práce pro respondenty, tak ten je dle odpovědí spíše úřednický. Na tento popud byla pro dotazované sociální práce spíše zklamáním, než aby dostala svých očekávání. Přítomnost sociálního pracovníka ve výkonu trestu nebyla při zpětném pohledu tak potřebná, jak se zdála. Ve výkonu vazby byl pracovník však klíčový.

Shrnutí Výzkumné části B:

Vyhodnocení výzkumné části B vychází z odpovědí tří respondentů, tedy osob – mužů, kteří prošli výkonem trestu odnětí svobody, kteří byli kontaktováni prostřednictvím dotazníkového archu anonymního charakteru pro kvalitativní výzkum. Nejedná se o výsledky, které bychom chtěli aplikovat na celou populaci osob z výkonu trestu odnětí svobody v českém vězeňském prostředí, ale tímto výzkumem jsme chtěli potvrdit nebo rozvinout předchozí teoretickou část odpověďmi lidí z praxe.

Z výzkumu vyplynulo, že předchozí zkušenosti se sociální prací jsou nulové nebo negativní z hlediska vydávání dávek romským spoluobčanům, ovšem takové zkušenosti jsou velice individuální. K prvnímu kontaktu se sociálním pracovníkem se vězni dostávají při nástupu do vězení a poslední kontakt se odehrává při jejich výstupu. Ve výkonu vazby se vězni s pracovníkem domlouvají na schůzkách osobně a ve výkonu trestu pouze přes vychovatele nebo dozorce. Očekávání vězňů od sociálních pracovníků jsou velice různorodá – vyřizování osobních

věcí, úředních záležitostí nebo odkazování na jiné odborníky. Podle osobních zkušeností se jejich očekávání naplňují nebo nenaplňují, kdy druhá možnost se jeví častější. Pracovnice podle respondentů vyřizují spíše jen úřední věci. Přítomnost pracovníka není tak klíčová podle pohledu vězňů, jak by se zdálo. Největší zmatek by nastal při vyřizování dokladů. Ve výkonu vazby je sociální pracovník mnohem důležitější.

Při výkonu sociální práce se objevují ze strany sociálního pracovníka rizika z hlediska jeho osobnosti a osobních postojů vůči odsouzeným. Největší rizika jsou hodnocena ze stran vězeňského prostředí, a to především od dozorců, kteří se často chovají nadřazeně nebo sráží vážnost sociálních pracovníků. Zesměšňování odborníků je reálné i od ostatních vězňů. Ze strany klientů je problémem ztráta důvěry v osobu sociálního pracovníka nebo v jeho profesionálnost. Pocity ze spolupráce se sociálními pracovníky jsou velice individuální – dobré zkušenosti, špatné zkušenosti nebo také neutrální. Aby osoby z výkonu trestu mohly posuzovat vliv pohlaví pracovníka na kontakt s vězněm, nejsou téměř žádné zkušenosti s mužem sociálním pracovníkem, protože v sociální práci se častěji pohybují ženy. Pokud nastávají nějaké obtíže, které se mohou vztahovat ke genderové problematice, tak se jedná o to, že ženy jsou v nevýhodě vůči převaze mužů, od kterých mohou být uráženy. Ženy byly také uvedeny, že v době menstruace mohou být nepříjemné. Další nepříjemností pro vězně bývá, že když je přítomna žena sociální pracovnice, tak je vždy součástí konzultace dozorce. Celkově na pohlaví nezáleží, důležitý je postoj pracovníka k vězňům.

Sociální pracovník je nápomocen hlavně při vyřizování dokladů, jiných úředních záležitostí (rodné listy, rozvody) nebo kontaktování jiných odborníků nebo kurátora. Nepříjemný kontakt pro vězně není z hlediska situace, kterou musí řešit, ale tehdy, když očekávají pomoc nebo podporu a jejich očekávání nejsou naplněna. Dochází k pocitu, že nejsou posloucháni, a že sociální pracovnice jsou přítomny jen proto, že tu taková pozice existuje. Ne všechny pracovnice jednají bez zájmu a neprofesionálně. Zkušenosti jsou velice individuální.

U sociálních pracovníků je očekáváno a oceňováno, když jsou upřímní, poctiví, nepohrdají vězni a vědí, co mohou a co ne a přiznají to. Tyto vlastnosti jsou podle respondentů často postrádány a také chybí i pracovitost a férové jednání. Sociální práce je smysluplná spíše na úřední úrovni, kdy pracovnice zařizují doklady a jiné papíry, které si vězni sami vyřídit nemohou. Zkušenosti se sociálními pracovníky ve vězení jsou spíše zklamáním a sociální práce pro klienty není až tak podstatná. Počet kontaktů, které mají vězni se sociálními pracovníci, se pak jeví jako nadbytečný. Co se týče rozdílu sociálního pracovníka ve výkonu vazby a výkonu trestu, jsou pracovníci ve výkonu vazby podle respondentů důležitější.

Speciální hodnocení čtvrtého respondenta:

„Ahoj,

promiň pár následujících slov, ale větší sračky jsem už dlouho nečetl. Sračky... na který nemá smysl odpovídat, to bylo první co mě napadlo když jsem přečetl prvních pár otázek a s dalšíma mě to jen utvrdilo. Připadá mi, že pro laika je otázka sociální v určitém prostředí tak žhavým tématem a v některých ohledech "jednoduchým", že stačí sestavit seznam dobře položených otázek a je vše "vyřešeno". Nechápu jak se někdo snaží vyřešit problém aniž by se sám nenamočil.

Asi jsem se nechal trochu unést, ale je to pořád dokolečka a nic se na tom nezmění. Stále těch co chtějí pomoci lze spočítat na prstech jedné ruky a po čase podlehnou tlaku okolí. Můžeš namítnout, že Tobě se to nestalo, jenže ty jsi nebyl součástí čtyřadvacetihodinového koloběhu každodenního povyšování se někoho nad někým. Co je to za otázky ohledně pohlaví, to je jako psychologický test, je přeci úplně jedno kdo vás právě poslouchá když to akorát potřebujete. Toto jsou náznaky toho, že si dotyčná osoba už udělala obrázek o jednotlivcích jako o skupině nemyslicích tvorů, kteří dokážou komunikovat jenom přes základní lidské pudy.

Co dodat, jsou tam lidé a jediný rozdíl je v tom, že jsou omezení na svobodě, omezení na svobodě. To znamená, že se mohou dále vnitřně rozvíjet takovým směrem jaký chce každý jeden sám. Mříže, zdi či zamčené dveře na tom nic nezmění, protože vnitřní svoboda je omezena pouze mnou samotným.

Tak to je asi vše co bych k tomu napsal. Omlouvám se, že to je bez zodpovězených otázek.“

Pozdravy a podpis

I když nebyly zodpovězeny otázky, lze z této odpovědi získat důležité informace. Respondent zřejmě vnímá vězení jako instituci omezující pouze vnější svobodu. Vnitřní svoboda zůstává všem bez ohledu na to, jaký typ trestu dostaly nebo jak dlouho dobu stráví ve výkonu trestu odnětí svobody. Je tedy na každém člověku, jak tento čas využije, a zda na sobě bude pracovat nebo ne. Při omezení pohybu se nejedná o omezení mysli, tu nelze spoutat tak snadno jako tělo. Svou vnitřní svobodu si lidé omezují jen vlastním rozhodnutím.

Přes negativitu z odpovědi vyplývá, že naslouchající osoba ve vězení je důležitá, protože vězni někoho takového potřebují. Dozorců a jiných lidí, kteří jim říkají, co mají dělat, je mnoho,

ale osob, které plně naslouchají a dokážou s vězněm patřičně komunikovat na partnerské úrovni, není dost. Pro vězně jsou tyto osoby důležité a vůbec nezáleží na pohlaví, podstatná je přítomnost a duchaplnost. Respondent neuvádí, o jakého specialistu by se mělo jednat, nýbrž záleží na kvalitě posluchače.

Lidí, kteří vstupují do vězení s ochotou pomoci je buď mnoho, nebo málo, ale i to málo se dá ocenit, pokud jsou vězňům nějak ku prospěchu. Vězení není rizikem jen pro vězně, že je schvátí princip prizonizace, ale je nebezpečné i osobě pomáhajícího. Existuje tu zde určitý tlak, kterému mohou po čase podlehnout, jak je uvedeno v odpovědi respondenta. Důvodů změny osobnosti pomáhajícího ve vězení může být mnoho. Pro příklad si uvedeme již v předchozích teoretických kapitolách definovaný syndrom vyhoření, díky kterému člověk ztrácí smysluplnost své práce, začíná se jí vyhýbat a některé symptomy se mohou přenášet a nabourávat i osobní život. Takový pracovník je pak pro klienta spíše přítěží a nebezpečím než podporou a pomocí. Další, co zde může hrát roli, je vůle po moci, kterou podle Alfreda Adlera (1870 – 1937) má každý člověk, i když v různé míře. Vězení samo o sobě dává určitou moc: jedni mají klíče a druhí je nemají. Rizikem tohoto velice zjednodušeného uspořádání je dokazování si moci ukázáním síly, své nadřazenosti nebo ponižováním druhých, což se může v jakékoliv formě a intenzitě objevit i u osob, které původně přišli pomoci *těm bez klíčů*.

Výrazné v této odpovědi je i to, že respondent poukazuje na fakt, že kdo si vězením neprošel, nemůže vědět jaké to je, a že lidé z vnějšku si akorát umí udělat jistý obrázek o vězních, který bývá pokřivený. Respondent má pravdu. Kdo si situaci druhého nikdy neprošel, může se jen domnívat, co druhý zažívá. Osoba si utváří pouze jisté představy, do kterých vkomponovává informace z druhé ruky (médiu, přátelé, autority, osoby mající se situací zkušenost, ...) a vlastní pocity z podobných událostí, aby byl schopen alespoň trochu porozumět tomu, co se v té které situaci asi odehrává a jaké může mít následky. Je to přirozený jev, který slouží jako prevence, která může pomoci předem se připravit na situace, které mohou nastat. Druhou stranou je, že z těchto představ se rodí i negativní předsudky, které mohou původně neutrální představu přehoupnout do ryze osobnostního prožívání různých negativních emocí.

Po přečtení odpovědi a zvážení různých možností, co z ní může vzejít, je nutno ocenit její existenci. I přes absenci odpovědi zde byly určité přínosy. Důležité je, že tato odpověď díky osobitému pohledu na dotazník přinesla nové informace, které rozvíjí pohled na situaci (rizika) vězení z periferie prožívání vězněm.

7.7 Závěry výzkumu

Celou práci jsme postavili na cíli zjistit, jaká rizika se objevují při výkonu sociální práce ve vězeních. Aby toho bylo dosaženo, nejprve jsme se zabývali tím, jak je sociální práce propojena s vězeňstvím a jaké jsou jejich společné cíle. Ve výzkumné části jsme se proto zaměřili na cíl *zmapovat vliv sociální práce na výkon trestu odnětí svobody, a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků a odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody*. Výzkum byl nastaven na kvalitativní formu hodnocení dat (výsledek nebude nijak generalizován na širší populaci, jedná se pouze o pohled z praxe, který může přispět k teoretické části práce), kdy původně nástrojem sběru dat byl rozhovor, který pro vyžadovanou anonymitu respondenty byl přetransformován na dotazník. V původním plánu bylo zahrnout do výzkumu 5 sociálních pracovníků a 5 osob z výkonu trestu odnětí svobody. Ve výsledku se účastnili 3 sociální pracovníci a 4 osoby z výkonu trestu odnětí svobody. Výzkum byl rozdělen na dvě části. Blok A byl určen pro sociální pracovníky a blok B byl směřován osobám z výkonu trestu odnětí svobody. Každá část byla vyhodnocena zvlášť a nyní si je propojujeme.

Ve výzkumu bylo zjištěno následující:

Nejprve se zaměříme na to, jak sociální práce determinuje výkon trestu odnětí svobody. Sociální pracovníci vstupují do zaměstnání ve vězeňství s různými důvody, jako je pocit, že dokážou pomoci všem, že vězni budou chtít pomoc, nebo mají například touhu přispět k účelu trestu odnětí svobody nebo je cílová skupina zaujala při studiu na vysoké škole. Pracovníci mají i svá očekávání, jak bude výkon sociální práce ve vězeňství probíhat a co bude přinášet. Z těchto očekávání se naplňují spíše ta, která souvisí s průběhem sociální práce (spolupráce s jinými profesionály, různorodost práce, ...) než taková, která mohou ovlivnit výsledek práce (snaha pomoci všem, ochota spolupráce ze strany vězňů). Sociální pracovníci nejsou jediné, které mají nějaké představy ohledně výkonu sociální práce ve vězeních. Jsou tu i vězni, kteří očekávají od pracovníků jisté věci, kdy za hlavní považují ochotu pomáhat, pomoc s osobními věcmi, schopnost řešit nebo orientovat se v jejich situaci. Vězni nakonec uvedli, že jsou ze svých očekávání spíše zklamaní, než že by byli spokojeni. Pracovníci jsou pro ně jen úřednice, které vyřizují potřebné papíry, než osoby, které by měly být vězňům oporou.

Sociální práce má vliv na výkon trestu odnětí svobody už od nástupu do výkonu vazby, jak bylo zjištěno od osob z výkonu trestu. Už předem zhodnotíme, že podle odpovědí je sociální práce potřebnější a přínosnější ve výkonu vazby než ve výkonu trestu. Vyplývá to z jednotlivých odpovědí, kde vězni tento rozdíl přímo vyjadřují. Sociální pracovníci a osoba ve výkonu trestu odnětí svobody se setkávají již při nástupu do vězení a k poslednímu kontaktu dochází při

odchodu osoby z vězení. Během výkonu trestu si domlouvají vězni schůzky prostřednictvím vychovatelů nebo dozorců, ale tato setkání nebývají hodnocena pozitivně, kvůli přítomnosti dozorce při rozhovoru. Bylo uvedeno, že když je sociálním pracovníkem muž, není přítomnost dozorce vždy reálná. Jeden z respondentů odpověděl, že to je jeden z důvodů, proč se sociálním pracovníkem mužem se mu komunikuje lépe. Jiný respondent dokázal sám odůvodnit, proč je přítomnost dozorce u žen sociálních pracovníc podstatná - „*Nejdřív mi vadilo, že u všeho byl policajt s obuškem, pak jsem pochopil, že je to kvůli některým nadžencům mezi náma....*“ Celkově vnímají vězni pohlaví pracovníka neutrálně. Naopak důležité pro ně je, jak s nimi pracovník jedná, čeho je pracovně schopen a zda dokáže dostát svému slovu. Sociální pracovník pomáhá vězňům s vyřizováním dokladů, úředních záležitostí nebo při kontaktování jiných odborníků

Výsledné hodnocení obou stran ohledně spolupráce sociálních pracovníků a vězňů ve výkonu trestu odnětí svobody je velice individuální podle získaných zkušeností a naplněných představ. Co se týče sociálních pracovníků a jejich spolupráce s jinými mimo vězňů, tak problémem je přímá spolupráce s rodinami vězňů, která je zákonem zakázána. S jinými specialisty je spolupráce velice individuální podle osobnosti pracovníka, než z profesního hlediska jednotlivých oborů. Na pracovní rovině se objevují rozkoly mezi sociálními pracovníky a dozorci ve vězeních z důvodu, že každý přistupuje k vězněnému z jiného hlediska. Sociální pracovník pro výkon své profese by měl být trpělivý, empatický, důvěryhodný, upřímný, férový a neměl by pohrdat klientem. Co se týče odborného hlediska, tak vysoké školy dostatečně nepřipravují na specifika práce s cílovou skupinou ve vězeňském prostředí, ale přesto jsou důležité předpoklady jako znalost trestního práva, psychologie, krizové intervence a poradenského procesu. Pro vězně je však důležitější osobnostní stránka, která je pak motivuje (spíše demotivuje) ke spolupráci.

Sociální práce má své přínosy, mezi které lze zařadit zařizování úředních věcí během výkonu trestu, aby po propuštění nebyl díky těmto povinnostem na propuštěné vyvíjen vysoký tlak, a mohli se tak soustředit na jiné věci. Sociální práce ve vězení má smysl jak pro klienta, tak i pro společnost a pro sociálního pracovníka. Pracovníci by změnili své zaměření jedine z ekonomických a rodinných důvodů, nebo v případě, že by byli ve vězeňském prostředí napadeni. Vězni nehodnotí sociální práci zas až tak přínosně, ale shodují se sociálními pracovníci, že nejdůležitější je vyřizování papírů a úředních záležitostí, jinak pracovníce nejsou důležité.

Nyní se zaměříme na rizika, která z dotazníkového zkoumání vyplynula. Při přímém dotazování bylo odhaleno, že ze strany sociálních pracovníků se objevují rizika ve formě

předsudků vůči vězňům, že mohou být agresivní nebo manipulativní a mohou lhát, což v pracovnících vzbuzuje strach a nedůvěru, které mají vliv na výkon sociální práce. Problémem je také prostor pro individuální práci, který díky přítomnosti s dozorcem nelze úplně naplnit. Klientům se některé sociální pracovníce mohou zdát arogantní, nafoukané, nadřazené nebo dokonce líné. Další otázka byla zaměřena na rizika vyplívající z vězeňského prostředí, kdy byly zaznamenány překážky nejvíce ze strany dozorců, kdy vězně nepodporovali ke spolupráci s pracovníky nebo přímo je od toho odrazovali tím, že znevažovali jejich profesionalitu nebo důstojnost pracovníků z hlediska genderu. Problém je také překonání smýšlení vězňů vůči dozorcům, podle kterého si pak vytvářejí postoj k sociálním pracovníkům, kteří jsou také zařazeni mezi bachaře. Nežádoucím může být také postoj jiných odborníků (například psychologů) k výkonu sociální práce. Z hlediska osoby vězně jako klienta se nejčastěji objevuje problém v důvěře v sociálního pracovníka, protože jsou vnímáni jako bachaři nebo jejich vážnost byl strhnuta postojem jiného speciality, dozorce nebo jiných vězňů. Vězni se také potýkají s tím, že ve výkonu vazby s nimi bylo pracováno jiným způsobem, který jim vyhovoval, a ve výkonu trestu tomu bylo jinak, čímž jsou pak zklamaní. Z hlediska genderu se sociální pracovníce potýkají s urážkami ze strany vězňů i dozorců, dále se jedná o snižování jejich práce, protože jsou ženy, a také se setkávají se sexuálním hladem vězňů.

Co se týče rizik, která vyplynula z jiných odpovědí, tak se jedná v první řadě o naplnění očekávání jak sociálních pracovníků, tak i jednotlivých vězňů. Díky nenaplnění může dojít ke ztrátě důvěry ve smysl sociální práce ve vězení. Další překážka se může objevit v případě, kdy vězni si musejí schůzky se sociálním pracovníkem domlouvat nepřímo nejčastěji skrze vychovatele nebo dozorce. Z předchozího hodnocení, kdy spolupráce sociálních pracovníků s dozorcem není hodnocena příliš pozitivně, může vyplynout, že konzultace nebude domluvena tak, jak by si klient představoval. Nepříjemnou situací je spolupráce s rodinami vězňů, která není povolená, a také princip výstupního oddělení, který mohou vězni zneužívat. Spolupráci stěžuje ve výkonu trestu i to, jak klienti porovnávají sociální práci ve výkonu vazby s výkonem trestu.

Konečným výsledkem je, že i když sociální práce do vězeňského prostředí vstupuje s nějakým cílem a s ním souvisejícími úkoly, není stoprocentní, že svému poslání lze vždy dostát. Při výkonu sociální práce ve vězeních se objevuje mnoho rizik, která ovlivňují výkon sociální práce, a s těmi riziky se pracovníci a pracovníce musí potýkat. Z toho vyplývá, že vztah sociální práce a vězeňství není jednostranný. Proces sociální práce se musí přizpůsobit tamějším podmínkám, čímž dochází k vzájemné determinaci. Jsou překážky, které se dají při práci překonat na místě, ale existují takové, které mají dlouhodobý charakter, a je třeba s nimi pracovat z globálního hlediska, než při individuální práci s klientem.

ZÁVĚR PRÁCE A VYHODNOCENÍ

V diplomové práci jsme se zabývali výkonem sociální práce ve vězeních, kdy hlavním cílem bylo zjistit, jaká se objevují rizika při realizaci sociální práce ve vězeních a také jaký je pravděpodobný výskyt rizik, když sociální práce ve vězeních chybí. Abychom mohli uvažovat o pravděpodobnosti existence rizik ve vězeních ve vztahu k sociální práci, museli jsme si charakterizovat, jak jsou oblasti sociální práce a vězeňství propojené a jaké jsou jejich vzájemné cíle.

Práce byla rozčleněna neformálně do dvou částí. První část se zabývala teoretickými poznatky zjištěnými z odborných tištěných nebo elektronických zdrojů, které svým obsahem vypovídaly o činnosti sociální práce ve vězeních. Cílem bylo zjistit teoretický rámec fungování sociální práce ve vězeních a případná rizika při jejím výkonu nebo její absenci. Druhá část zahrnovala výzkum, který byl fakticky proveden a následně vyhodnocen. Úkolem druhé části bylo podpořit, rozvinout nebo doplnit část teoretickou. Celá práce byla strukturovaná podle logické posloupnosti od obecného ke specifickému a zakončená výzkumem.

Charakterizovali jsme si sociální práci jako disciplínu, která má své kořeny v dobách kmenových uskupení lidí, jako formu přirozené solidarity v rámci rodu nebo kmene. Tento systém se pak postupně rozvíjel a jeden z prvních větších zlomů byl zaznamenán za dob Ježíše Krista, jehož učení se bere jako základ charitativní práce, která označovala podpůrnou činnost pro druhé v rámci církevních organizací. Postupem času se do organice sociální pomoci začali angažovat lidé mimo církve. Jednalo se o panovníky, měšťanstvo a jiné majetné občany, kteří spolu s biskupy, řády a bratrstvy zakládali špitály, vodovody, kláštery nebo organizace pro chudé. Na přelomu 18. století se stává činnost na pomoc druhým odborným sektorem pod názvem sociální práce. Jsou ustanoveny zákony, vyhlášky, nařízení, standardy nebo etické kodexy, podle kterých sociální práce vykonává svou činnost. Jejím cílem je pracovat se sociálním fungováním, které zahrnuje schopnost jedince odpovídat na požadavky prostředí, a zlepšovat sociální podmínky pro život občanů státu.

Tím, kdo může sociální práci plně vykonávat je podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách sociální pracovník, který má určitou odbornost a vyžadované osobní předpoklady. Jelikož sociální práce má velice široké pole působnosti – je multidisciplinárním oborem – musí mít sociální pracovník mnoho znalostí v různých oblastech, protože existuje mnoho cílových skupin (drogově závislí, osoby s mentálním postižením, senioři, týrané děti a jiné.), se kterými může pracovat, a na které se lze specializovat.

Jednou z cílových skupin je práce s delikventy, kdy tuto skupinu můžeme rozdělovat podle několika charakteristik – pohlaví, věk, fyzické a psychické zdraví a jiné. Pro tuto práci jsme zvolili delikventy, kteří jsou soudem odsouzeni k výkonu trestu odnětí svobody, jedná se o muže a jsou umístěni v běžných vězeních různých kategorií, kterými jsou věznice s dohledem, dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Aby se lidé dostali do vězení, musí spáchat čin, který je zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník označován za trestný. Následně se člověk dostane před soud, který rozhoduje o vině a trestu, a podle závažnosti spáchaného činu a povahy pachatelovy osoby se umístí do věznice s příslušným režimem. Různými tresty, jejich významem, cílem a zásadami ukládání se zabývá disciplína s názvem penologie, jejímž odvětvím je oblast vězeňství.

Trest i vězeňství má dlouholetou historii stejně jako sociální práce. Trestalo se už v kmenech a jiných lidských uskupeních a postupem času se měnilo, kdo o tom bude rozhodovat, kdo bude trest vykonávat, jaké jsou možnosti obhajoby, a jaké a za co se budou ukládat tresty. Od dávných dob byly tresty spíše kruté, než s humanistickým podtextem pro odsouzené. Častým byly trest smrti nebo mučení, které později ke smrti vedlo, nebo bylo jeho následkem doživotní zmrzačení. K humanizaci trestů a vězeňských komplexů se přistupuje až na přelomu 18. a 19. století, kdy časté a kruté války přispěly ke změně pohledu na lidský život. Rozvíjí se trestní zákony (Marie Terezie a Josef II.), zlepšuje se zacházení s vězni a ustupuje se od krutých trestů, které mají významný vliv na zdraví a život trestaného, i když trest smrti je stále v některých zemích povolen i v současné době.

V České republice podle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník máme následující tresty: vyhoštění, ztráta vojenské hodnosti, ztráta čestných titulů, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, zákaz činnosti, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, peněžitý trest, propadnutí majetku, obecně prospěšné práce a trest odnětí svobody (podmíněný, podmíněný s dohledem, nepodmíněný). Všechny tresty, krom nepodmíněného trestu odnětí svobody se řadí do takzvaných alternativních trestů, které svou povahou tolik nezasahují do sociálního života jedince, protože jsou vykonávány v relativní svobodě.

Trest odnětí svobody vykonávaný ve věznicích má velký vliv na život jedince, i když je jakkoliv dlouhý. Uvěznění znamená zásah do lidských práv, co se týče svobody pohybu a rozhodování o náplni dne, a také zasahuje do mezilidských vztahů. Též ovlivňuje budoucí život (pracovní, osobní, morální a jiné složky v životě) po odchodu z výkonu trestu. Nynější vězeňství má za úkol chránit společnost před nežádoucími činy tím, že je člověku uložený trest, který by měl mít vedle potrestání v sobě nápravnou a výchovnou složku. Součástí trestu odnětí svobody je izolovanost, dlouhodobý dohled a koordinování života, což každý člověk snáší úplně jinak. Aby

systém vězeňství neměl tak negativní dopad na osoby, které si tímto systémem projdou, existuje post sociálního pracovníka ve vězení. Z odborných zdrojů bylo zjištěno, že úkolem vězeňského sociálního pracovníka je zabezpečit co nejsnadnější průchod z jednoho prostředí do druhého – tedy z prostředí běžného do vězeňského a hlavně z vězeňského zpět do běžného. Ale i za přítomnosti sociálního pracovníka se mohou objevovat rizika, která tento úkol znesnadňují.

Pro podpoření teoretických informací byl proveden výzkum s cílem zjistit, jaký má vliv sociální práce na výkon trestu odnětí svobody, a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků a odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody. Jednalo se o kvalitativní výzkum (výsledky nejsou generalizovány na celou společnost) a pro sběr dat byl původně zvolen strukturovaný rozhovor. Po předběžném kontaktování respondentů byl nástroj sběru dat změněn na dotazníkové šetření z důvodu, že respondenti chtěli být anonymní i před tazatelem. Výzkum už podle znění cíle byl rozdělen na dvě části, kdy první blok byl zaměřen na sociální pracovníky a druhý blok na osoby, které si prošly výkonem trestu odnětí svobody. Respondenti byli formálně kontaktováni vedoucím této práce skrze e-mailové zprávy a následně další sociální pracovnice kontaktovány skrze prostředníky. Podařilo se získat odpovědi tří sociálních pracovníků a čtyř osob, které mají osobní zkušenost s výkonem trestu odnětí svobody, i když původní předpokládaný počet respondentů bylo pět na pět.

Z celé práce vyplynulo, že teoretický cíl sociální práce zmírnit rizika uvěznění a usnadnit přechod z jednoho prostředí do druhého, je takto vnímán sociálními pracovníci i v praxi a snaží se ho naplnit prostřednictvím jednotlivých úkonů, jako jsou například zajištění dokladů, řešení úředních záležitostí, pomoc a podpora v osobních situacích vězně a jiné. Vězni jsou se sociálními pracovníky v kontaktu po celou dobu výkonu trestu – od vstupu do věznice až po její opuštění. Klienti si s pracovníky domlouvají schůzky prostřednictvím vychovatelů nebo dozorců. V teorii jsme si uvedli, že je možnost domluvit se přímo na sezení na příští schůzce, ale tento předpoklad byl potvrzen jen jedním respondentem a ještě ke všemu v rámci kontaktu se sociálním pracovníkem ve výkonu vazby. Ve výkonu trestu se všichni shodli na vychovatelích a dozorcích. Při pohledu na odpovědi respondentů jsme usoudili, že spolupráce sociálních pracovníků a vězňů je hodnocena spíše průměrně, protože pohledy na věc jsou ryze individuální dle získaných zkušeností.

Podle výsledků výzkumu sociální pracovnice ovlivňují účel výkonu trestu hlavně při rozhodování o zařazení vězně a při tvorbě programu zacházení. Další činnost je hodnocena spíše jako úřední výkon, kdy se sociální pracovníci starají o doklady vězňů, vyřizují rozvodové papíry, rodné listy, předávají kontakty na osoby, které budou vězni potřebovat po opuštění věznice, jako jsou například kurátoři. Výstupní oddělení je platné jen pro ty, kteří ho berou vážně a

nezneužívají jeho výhody. Osoby, které mají osobní zkušenost s výkonem trestu, usoudili, že sociálního pracovníka je potřeba jen kvůli tomu, aby nenastaly zmatky s doklady nebo úředními papíry, a to jak ve vězení, tak i po jeho opuštění.

V teoretické části jsme si řekli, že sociální pracovník „*se podílí na vytváření koncepce zacházení s odsouzenými, zpracovává sociální posouzení, spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, poskytuje sociálně-právní poradenství, provádí výchovnou a poradenskou činnost pro odsouzené, udržuje přímé pracovní kontakty s orgány státní správy, církvemi, charitativními a zájmovými občanskými sdruženími v místě věznice, ale také v místě trvalého pobytu odsouzeného, navazuje potřebné kontakty s blízkými osobami odsouzených, podílí se na řešení sociálních problémů.*“ (Kujevská a Dundrová. Časopis *Sociální práce/Sociálna práca*, 2/2012, s. 13-14). Podle respondentů půlku věcí pracovník nevykonává. I když se podle výsledků výzkumu může zdát, že sociální pracovník ve vězení je ve skutečnosti jen úředník a k ničemu jinému tam není, neznamená to, že právě práce s papíry není jednou z hlavních složek, jak zajistit co nejsnazší přechod do života na svobodě. Česká republika začíná být byrokratickým státem, ve kterém, když není něco třikrát vyplněno, jako by nebylo, a kdyby pracovníka nebylo ve vězeních, musel by si člověk po odchodu všechno zařídit sám, a rizikem by bylo, že by ani nevěděl jak a kam se obrátit, a co je všechno vůbec potřeba. Jestli sociální pracovník nenaplnil výše jmenovaná teoretická očekávání a očekávání vězňů, tak je možné, že k některým věcem nemá prostředky nebo prostor. Na druhou stranu nenaplnění pracovních možností může mít za příčinu osobní přístup pracovníka, který si následně zmíníme v rizikách, která se objevují při výkonu sociální práce.

V kapitole 5 *Rizika sociální práce ve vězeních* jsme začali oblastí, kdy rizika vyplývají ze samotné sociální práce, a to přesněji z osobnosti sociálního pracovníka. V první řadě bylo shledáno za podstatné to, jak se sociální pracovník angažuje při práci s klientem. Byla zmíněna vysoká angažovanost, kdy pracovník s ochotou dělá věci za klienta i v takové míře, kdy si to klient nepřeje. Druhou možností byla naopak neangažovanost pracovníka, kdy pracovník vůbec nepomáhá, nestará se o problémy klienta, i když by pomoc zjevně potřeboval, a na své pozici je jen z toho důvodu, že to práce a jsou za ní peníze. Osoby z výkonu trestu ve výzkumu uvedly, že se spíše vyskytuje ta druhá možnost, že pracovník je líný, nemá zájem a jen prázdně mluví. Další rizika byla uvedena z hlediska psychiky a duševního zdraví pracovníka, kdy může dojít ke změně například díky osobním nebo zdravotním problémům. Pracovník pak může být rozladěn nebo se u něho rozvine duševní porucha, a pokud i v tomto stavu pokračuje v práci, může přinést jen negativa. Osoby z výkonu trestu uvedly, že zvýšený negativní emoční stav se může objevit v menstruačním cyklu pracovnice, kdy je pak ke svému okolí vyloženě zlá a necitlivá. Velkým

rizikem je také syndrom vyhoření, který může u pracovníků nastat, ale jeho přímé jmenování se ve výzkumu neobjevilo, i když jako jeho předvoj může být označeno zmíněné lajdáctví a lenost. Z hlediska genderu bylo předpokládáno, že se mohou objevovat ve vězení prvky osobních sympatií mezi pracovníci a vězněm, což bylo potvrzeno ve výzkumu, kdy dva z respondentů uvedli, že přítomnost dozorce při sezení se sociální pracovníci je potřebná z důvodu mužské vypjaté sexuality mezi vězni, kdy jsou zcela odříznuti od kontaktu se ženami. Vzniká tak sexuální hlad. Z hlediska genderu se pak objevovaly překážky negativního charakteru, kdy jsou pracovnice uráženy a jejich profese je shazována kvůli jejich ženství jak ze strany vězňů, tak i dozorců. Unáhlená a zdlouhavá rozhodnutí, plané sliby a lži definované v teoretické práci nebyly v odpovědích přímo zmíněny, ale respondenti uvedli, že na sociálních pracovnících by ocenili, kdyby byly férové a dokázaly samy předem říct, co mohou a co ne, a také kdyby se nechovaly nadřazeně. Sociální pracovnice nejvíce uváděly rizika ze své strany ve formě stereotypů a předsudků, které vůči vězňům mají. Jedná se o nedůvěru v jejich slova, že chtějí jimi jen manipulovat, nebo o strach o své zdraví, který plyne z hlediska toho, že jednají s násilníky, za které vězně často považují.

Problémy a překážky nepřináší jen sama sociální práce, ale také vězeňské prostředí a sami klienti. Ze strany klientů jsme si v teoretickém rámci uvedli, že mohou být neangažovaní a uzavření nebo naopak agresivní a manipulující. Obě strany respondentů potvrdily spíše první část předpokladu. Klienti bývají uzavření a nechtějí moc spolupracovat. Tento postoj vyplývá dle odpovědí z pozice, že jsou pracovnice vnímány jako další členové z řad dozorců, nebo z hlediska, že klientova očekávání od sociálních pracovníků nebyla naplněna a komunikace s nimi tak ztrácí význam. Důvodem také bývá, že sociální práce je před klienty znevažována jinými vězni, dozorci nebo také jinými specialisty, čímž jsme si vlastně odpověděli na riziko, kterým může být vězeňská komunita nebo přístup vězeňského personálu k výkonu sociální práce. Pracovnice uvedly, že ostatní specialisté nebývají takovým problémem jako spíše dozorci, kteří mají úplně jiný přístup k vězňům a jinou perspektivu zacházení.

Na konci kapitoly ohledně rizik vyplívajících z přítomnosti sociální práce jsme zmínili problematiku kontaktu a nespolupráce rodiny vězně, kdy na přístup vězně k výkonu trestu má velký vliv to, zda ho rodina ve vězení navštěvuje nebo zda na něho zanevřenou a dokonce dojde k rozvodu, k němuž podle respondentů dochází. Sociální pracovnice uvedly tento problém z jejich hlediska, kdy jim zákon zakazuje přímý kontakt s rodinou vězně.

V první části práce jsme se také zabývali riziky, která se mohou objevit díky tomu, že sociální práce ve vězení absentuje. Vězení má určitý dopad na osobnost vězně. Následky mohou být různé. Například se mohou projevit změny v psychice a identitě, které při neřešení mohou

mít trvalý charakter. Uvěznění též může být traumatizující nebo může odkrýt traumata z předešlého života, se kterými bude potřeba pracovat. Tím, že je lidem ve vězení vštípen řád a nějaká pravidla, která se mohou zdát neopodstatněná, může dojít ke ztrátě smyslu trestu pro jedince. Nebezpečím je také to, že člověk v sobě bude uzavírat tyto problémy a buď na protest, nebo jako volání o pomoc zvolí způsob zvaný autoagrese, který zahrnuje sebepoškozování, držení hladovky, provokování jiných vězňů k násilné konfrontaci nebo také sebevražedné chování. Vězení může být rizikem i z hlediska toho, že uvězněný člověk nepochopí vnitřní řád nebo mu nebude úplně vysvětlen, čímž pak může docházet k tomu, že člověk tento řád bude napadat nebo nedodržovat. Druhým možným řádem ve vězení je řád daný komunitou vězňů, která má svou hierarchii, kterou vězeň pro přežití a začlenění musí též pochopit, což nemusí být snadné. Z vězeňské komunity lze také leccos pochytit, třeba nějaké návody na dokonalý zločin, a když není pozitivní orientace na budoucnost, jedinec zkušenosti komunity zařadí do věcí, které může po propuštění využít. Vězení, které izoluje, s sebou nese ztrátu sociálních kontaktů, které jsou pojítkem se světem venku. Když není nikoho, kdo by tyto kontakty podporoval, vytratí se. S tím souvisí i rizika, která pak mohou nastat po propuštění. Člověk jde do cizího prostředí, kde na něj nikdo nečeká a nemá se na koho obrátit. Také se musí znovu naučit žít svobodně, aniž by mu někdo říkal, kdy má vstávat, že musí chodit do práce a kdy má jíst. Bez výstupního oddělení a sociálního pracovníka, který by mu tyto dovednosti před opuštěním věznice mohl řádně připomenout, je člověk po odchodu vhozen do moře starostí, aniž by v něm uměl plavat.

Sociální práce je ve vězení podstatná, i když se může zdát, že jen z úřednického hlediska, které působí spíše jako naprostá banalita. Ale po propuštění se díky této práci na člověka nevyvalí záležitost, kterým nerozumí, a může se soustředit na jiné věci. Shrnutím teoretických poznatků a výzkumu bylo dospěno k názoru, že existuje mnoho rizik, které sebou nese výkon sociální práce a na základě tohoto výčtu by se na nich v budoucnu mohlo začít pracovat a odstranit taková, která vyplývají ze systémových chyb, jako je například zákaz komunikace sociálních pracovníků s rodinami vězňů nebo nekoordinování činnosti mezi dozorci a sociálními pracovníky. Také by nejspíš bylo vhodné zaměřit se na důkladnější vzdělávání sociálních pracovníků už na vysokých školách ve vztahu k výše probrané cílové skupině a tak více diferencovat zaměření vzdělání jako je tomu u jiných oborů.

V závěru je důležité opět podotknout, že výsledky výzkumu nejsou plošně aplikovatelné na širší společnost, ale byly jen podporou, potvrzením nebo rozvinutím pohledu na výkon sociální práce ve vězeňství. Rizika se objevují u každé profese. Je však potřeba si je uvědomovat a pracovat na jejich řešení.

SEZNAM ZDROJŮ

Monografie

- BECCARIA, C a HOLLÄNDER, P. *O zločinoch a trestoch*. 1. vydání. Bratislava: Kalligram, 2009, 125 s. ISBN 978-80-8101-252-5.
- ČERNÍKOVÁ, V. a kol. *Sociální ochrana - Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0.
- ČERNÍKOVÁ, V. a SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. 1. vydání. Praha: Vydavatelství Policejní Akademie ČR, 2002, 148 s. ISBN 80-7251-104-1.
- FÁBRY, A. a NOVÁK, I. *Základy penologie*. 1. vydání. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1995, 60 s. ISBN 80-7160-079-2.
- FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu: Vybrané přednášky o logoterapii*. 1. vydání. Brno: Cesta, 1994, 215 s. ISBN 80-85139-29-2.
- HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2. doplněné vydání. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006, 125 s. ISBN 80-86708-30-6.
- HAŠTO, J. a VOJTOVÁ, H. *Posttraumatická stresová porucha, bio-psycho-sociálne aspekty EMDR a autogénny tréning pri pretrvávajúcom ohrození, prípadová studia*. 2. doplněné vydání. Trenčín: Vydavateľstvo F, 2012, 189 s. ISBN 978-80-88952-71-8.
- HRADIL, P. *Právo pro gymnázia a obchodní akademie podle právního stavu k 1. 1. 2009 – II. díl*. 1. vydání. Štítná nad Vláří: Petr Kubánek – MAP, 2009, 297 s.
- HRONCOVÁ, J. KRAUS, B. a kol. *Sociálna patológia pre sociálnych pracovníkov a pedagógov*. 1. vydání. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela – Pedagogická fakulta, 2006, 252 s. ISBN 80-8083-223-4.
- CHADIMA, M. *Charitativní péče – Dějiny a současnost*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 160 s. ISBN 978-80-7041-632-7.
- JANEBOVÁ, R. *Teorie a metody sociální práce – reflexivní přístup*. 1. vydání. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 120 s. ISBN 978-80-7435-374-1.
- JANOŠOVÁ, P. *Gender v práci se školními dětmi*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2010, 42 s. ISBN 978-80-7372-701-7.
- KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. Praha: Portál, 1997, 152 s. ISBN 80-7178-150-9.

- KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak zvládat stres*. 1. vydání. Praha: Grada, 1994, 190 s. ISBN 80-7169-121-6.
- KUJEVSKÁ, L. a DUNDROVÁ, M. Penitenciární sociální práce před propuštěním odsouzeného na svobodu. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2012, 2. s. 13-15.
- MAREŠ, J. *Posttraumatický stresový rozvoj člověka*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, a. s., 2012, 200 s. ISBN 978-80-247-3007-3.
- MAŘÁDEK, V. *Vězeňství*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě – Pedagogická fakulta, 2005, 203 s. ISBN 80-7368-002-5.
- MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. 1. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě – Pedagogická fakulta, 2003, 142 s. ISBN 80-7042-256-4.
- MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2003, 384 s. ISBN 80-7178-548-2.
- MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. 1. vydání. Praha: Portál, 2001, 312 s. ISBN 80-7178-473-7.
- MESSINA, R. *Dějiny charitativní činnosti*. Kostelní vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 152 s. ISBN 80-7192-859-3.
- NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. 1. vydání. Brno: Marek Zeman, 2001, 168 s. ISBN 80-903070-0-0.
- NETÍK, K. a NETÍKOVÁ, D. *Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky*. 2. vydání. Praha: Karolinum, 1994, 69 s. ISBN 80-7066-518-1.
- OREL, M a kol. *Psychopatologie*. 1. vydání. Praha: Grada, 2012, 263 s. ISBN 978-80-247-3737-9.
- PLATZNEROVÁ, A. *Sebepoškozování: Aktuální přehled diagnostiky, prevence a léčby*. 1. vydání. Praha: Galén, 2009, 159 s. ISBN 978-80-7262-606-9.
- ŘEZÁČ, F. J. *Vězenství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*. Obnovené vydání. Praha: 1995, 67 s.
- SCHIMMERLINGOVÁ, V. a NOVOTNÁ, V. *Sociální práce: její vývoj a metodické postupy*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1992, 128 s. ISBN 80-7066-483-5.
- SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie – II. díl: Teorie a praxe zacházení s vězněnými*. 1. vydání. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3.
- TINKOVÁ, D. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. 1. vydání. Praha: Argo, 2004, 416 s. ISBN 80-7203-565-7.

- ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. 3. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005, 128 s. ISBN 80-86429-36-9.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vydání. Praha: Portál, 2004, 872 s. ISBN 80-7178-802-3.
- ZIMBARDO, P. G. *Luciferův efekt: jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*. 1. vydání. Praha: Academia, 2014, 625 s. ISBN 978-80-200-2346-9.

Seriálové publikace

- Edice Úplné Znění. *Trestní předpisy: Trestní zákoník, Trestní řád, Výkon trestu odnětí svobody, Zabezpečovací detence, Výkon vazby, Probační a mediační služba, Rejstřík trestů, Soudnictví ve věcech mládeže, zajištění majetku, Oběti trestných činů, Amnestie 2013, Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob. Podle stavu k 20. 1. 2014*. Ostrava: Sagit, 2014, 432 s. ISBN 978-80-7488-032-2.
- Edice Úplné Znění: *Sociální zabezpečení: Státní sociální podpora, Dávky pro osoby se zdravotním postižením, Sociální služby, Pomoc v Hmotné nouzi, Životní a existenční minimum*. Podle stavu k 3. 2. 2014. Ostrava: Sagit, 2014, 240 s. ISBN 978-80-7488-041-4.

Slovníky a encyklopedie

- *Ottův slovník naučný: Ilustrovaná encyklopedie obecných znalostí*. Praha: J. Otto, 1900. 16. sv.

Elektronické zdroje

- A-Z Encyklopedie: M>22. [on-line]. [2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.az-encyklopedie.info/m/2101/>.
- Mezinárodní federace sociálních pracovníků: *Mezinárodní etický kodex sociální práce*, s. 5. [on-line]. [2016-03-02]. Dostupné z: http://www.vkci.cz/soubory/prilohy/67_0_eticky%20kodex%20soc%20pracovniku.pdf.
- *Pracovní dokument odborného kolegia pro tvorbu věcného záměru zákona o sociálních pracovnících a profesní komoře (profesní zákon)*. [on-line]. [2016-03-02]. Dostupné z: http://socialniprace.cz/soubory/Pracovni_dokument_profesni_zakon_FINAL.pdf.

- Slovník cizích slov: *Kolchoz*. [on-line]. [2016-02-28]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/kolchoz>.
- Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR: MKN Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů. *MKN-10 Tabeleární část (aktualizovaná druhá verze k 1. 4. 2014) – Aktuální*. [on-line]. [2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/katalog/klasifikace/mkn-mezinarodni-statisticka-klasifikace-nemoci-pridruzenych-zdravotnich-problemu>.
- Vězeňská služba České republiky, Věznice Heřmanice: *Vnitřní řád*. [on-line]. [2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-hermanice-73/vykon-vezenstvi-307/vnitri-rad-veznice>.
- Vězeňská služba České republiky, Věznice Znojmo. *Sociální práce ve věznici*. [on-line]. [2016-02-17]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-znojmo-98/o-nas-1638/spoluprace-s-obcanskym-sektorem-909/socialni-prace-ve-veznici>.

Přednášky a exkurze

- JALUŠKA, A. *Pastorační práce s delikventy a jejich rodinami I.* (přednáška). Praha: Univerzita Karlova v Praze – Husitská teologická fakulta. 2014-10-24.
- Střední odborná škola Ochrany osob a majetku Malé Svatoňovice. *Věznice Odolov*. (školní exkurze). Malé Svatoňovice: Věznice Odolov. 2010-10-06.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Rozčlenění rizik (ne)sociální práce ve vězeních

Tabulka 2: Transformační tabulka výzkumu

Tabulka 3: Poruchy duševní a poruchy chování (F00 – F99), viz Příloha 5

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Alternativní tresty v České republice

Příloha 2: Příklad vnitřního řádu věznice

Příloha 3: Odměny a kázeňské tresty ve výkonu trestu odnětí svobody

Příloha 4: Náplň práce některých vězeňských odborníků (specialistů)

Příloha 5: Duševní poruchy podle 10. revize Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, aktualizovaná verze k 1. 4. 2014

Příloha 6: Výzkumný arch k části A

Příloha 7: Výzkumný arch k části B

SUMMARY

The diploma thesis with the aim to find out the influence of social work on imprisonment of custodial sentence and where are the risks while doing social work dealt at first with theoretical knowledge which was later supported with research. The thesis has logical structure and is divided into chapters which follow the content.

The thesis explains what social work is, its history, who can do it and its relationship to other branches. Penology is shortly mentioned there as well as its relationship to other science and is specified on prison service. The thesis explains what is included in prison service, history of punishment, process of sentence for crime and there was made space for defining of custodial sentence and related elements. In next chapters there is described the connection between social work and prison service, work of social worker in prison, probable risks that may appear while doing his work and also risks that may happen if social work in prison does not exist. Afterwards there is a research in the thesis which was done to find out how social work determines imprisonment of custodial sentence and where are the risks at its realization from the view of social workers and people who have personal experience with imprisonment of custodial sentence. The research was qualitative, the data was collected from the questionnaire survey and the results were given to support, confirm and extend the theoretical part of the thesis.

The total result was that social work influences imprisonment of custodial sentence from its beginning to its end. Among important activities of social workers belong taking care about administrative matters which may make difficulties after release and also solving of family situations. The risks appear at prisoners attitudes towards social workers, at approach of social workers to prisoners and their profession and also at attitudes of another employees of prison to social work.

Příloha 1: Alternativní tresty v České republice

Pojem alternativní trest nevychází přímo ze zákona, není tam nijak definován, ale jednotlivé druhy jsou specifikovány v zákoně č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník. Jedná se přímo o takové tresty, které jsou uloženy soudem za nějaký protiprávní čin, jsou vykonávány na svobodě, dostačují jako potrestání, ale mohou se za určitých podmínek změnit v trest odnětí svobody. Smyslem alternativních trestů je omezit nežádoucí jevy ve společnosti a zároveň udržet pachatele v rámci jeho sociálních kontaktů a nenarušit tak úplně jeho život, tak jako je tomu u nepodmíněného trestu odnětí svobody. Na odsouzené k alternativním trestům dohlíží převážně pracovníci Probační a mediační služby České republiky. Některé tresty se dají ukládat společně.

Mezi alternativní tresty podle Edice ÚZ: Trestní předpisy – Trestní zákoník, 2014 se řadí:

- **Domácí vězení:** Trest domácího vězení omezuje osobní svobodu podobně jako nepodmíněný trest odnětí svobody, ale s tím rozdílem, že odsouzený k domácímu vězení musí setrvávat v místě, které stanoví soud, mimo budovu vězení. Převážně se jedná o adresu trvalého bydliště. Tímto trestem není narušena například školní docházka nebo práce a jsou zachovány vazby v sociálním prostředí. Pokud osoba při náátkové kontrole není přítomna v daném místě, musí se obhájit přijatelným důvodem, kterým je třeba potvrzená návštěva u lékaře. Pokud jsou některé z podmínek trestu porušeny, může trest domácí vězení přeměněn v trest odnětí svobody.
- **Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody:** Jedná se o trest, kdy soud uzná za nepotřebné uložit trest s omezením osobní svobody. Jedinec se běžně pohybuje na svobodě, vykonává běžné a zájmové činnosti a podmínkou, aby nebyl vsazen do vězení, je, že se musí držet v mezích zákona. Osoba se buď pohybuje bez dohledu, nebo s dohledem.
- **Obecně prospěšné práce:** Pachatelé odsouzení k trestu obecně prospěšných prací normálně fungují ve svém životě, jen mají navíc stanoveny činnosti, které musí v určitou dobu, v určitém rozsahu a po určitý čas vykonávat. Jedná se například o úklid veřejného prostranství. Pokud odsouzený neplní své povinnosti, může být trest přeměněn v trest odnětí svobody, v peněžitý trest nebo v trest domácího vězení.
- **Propadnutí majetku:** Trest propadnutí majetku se většinou ukládá za majetkovou trestnou činnost, kdy bylo snahou nezákonné obohacení. Trest se uloží v případě, že soud

uzná, že k potrestání bude postačující. Trest se může týkat celého majetku pachatele, nebo se vyčlení jeho část, avšak se nesmí týkat takového majetku, který slouží k uspokojení základních životních potřeb pachatele nebo potomků.

- **Peněžitý trest:** Peněžitý trest je stanovený ve formě denních pokut po určitou denní taxu, o kterých rozhodne soud. Ve výsledku se může jednat až o 36,5 milionů. Pokud nelze trest splácet, může se změnit na obecně prospěšné práce nebo v domácí vězení. Tento trest bývá uložen jako trest vedlejší.
- **Propadnutí věci:** Trest propadnutí věci bývá často uložen jako vedlejší. Jedná se o zabavení věci, kterou pachatel získal nezákonnou činností nebo jej za ni dostal. Věc poté náleží státu.
- **Zákaz činnosti:** Tento trest se ukládá osobám, které pro trestnou činnost využili svých odborných znalostí nebo se pomocí nějakých odborných aktivit (i když oprávnění nevlastní) dopustil trestné činnosti. Jedná se o zákaz právě v této odborné činnosti, ke které následně ani odbornost získat nemůže.
- **Zákaz pobytu:** Zákaz pobytu se ukládá pachateli, aby mu bylo zamezeno páchat trestnou činnost na soudem vymezeném místě. Tento zákaz není možné vztáhnout na místo trvalého bydliště.
- **Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce:** Tento zákaz se vztahuje na takové akce, kde se jedinec dopustil nějaké trestné činnosti. Nejčastěji se jedná o fanoušky fotbalových zápasů. Často je jedinci uloženo, že v čas konání zakázané akce se musí hlásit probačnímu úředníkovi.
- **Vyhoštění:** Trest vyhoštěním se ukládá cizincům, aby jim bylo zabráněno páchat trestnou činnost na území České republiky. Odsouzený je přemístěn do země, kde je občanem a tento trest trvá po dobu deseti let nebo na neurčito. V zákoně jsou stanovené výjimky, kdy trest nelze uložit. Jedná se například o to, když není zjištěna státní příslušnost pachatele nebo byl pachateli udělen azyl a jiné.

Příloha 2: Příklad vnitřního řádu věznice

Č.j: VS 135/2011-35/všeob/300

Schvaluji:

Vrchní rada
plk. PaedDr. Petr KADLEC
ředitel věznice

V Ostravě dne: 8. 2. 2013

VNITŘNÍ ŘÁD VĚZNICE PRO ODSOUZENÉ ZAŘAZENÉ K VÝKONU TRESTU DO VĚZNICE S DOZOREM A OSTRAHOU A PRO VÝKON TRESTNÍHO OPATŘENÍ ODNĚTÍ SVOBODY MLADISTVÝCH

Vnitřní řád se vydává v souladu s § 14 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů.

Vnitřní řád věznice byl schválen generálním ředitelstvím Vězeňské služby České republiky

pod č.j.: VS 117/12/2011-50/Všeob/304

dne: 26. 2. 2013

VŘ nabývá účinnosti 15. dnem po jeho schválení.

Část první

ZPŮSOB NAPLŇOVÁNÍ NĚKTERÝCH PRÁV ODSOUZENÝCH

Čl. 1

Profilace věznice

- (1) Věznice Heřmanice (dále jen „věznice“) je věznicí pro výkon trestu odnětí svobody (dále jen „výkon trestu“) odsouzených s ostrahou.
- (2) Ve věznici jsou zřízena oddělení s dozorem, s ostrahou, oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených s mentální retardací ve věznici s ostrahou a oddělení specializované pro výkon ochranného léčení protialkoholního a léčení pro patologické hráčství ve věznici s ostrahou a oddělení pro výkon trestního opatření odnětí svobody mladistvých.
- (3) Adresa věznice: Věznice Heřmanice, Orlovská 670/35, P.O.BOX 2, 713 02, Ostrava 13.
- (4) Dozor nad dodržováním právních předpisů při výkonu trestu provádí krajské státní zastupitelství, v jehož obvodu se trest vykonává. Adresa krajského státního zastupitelství: Krajské státní zastupitelství Ostrava, Na Hradbách 1836/21, PSČ 729 01, Ostrava – Moravská Ostrava.

Čl. 2

Přemísťování

- (1) Žádost odsouzeného nebo jeho blízkých osob o přemístění do jiné věznice (dále jen „žádost o přemístění“) musí být podána písemně řediteli věznice, ve které vykonává trest. V žádosti o přemístění musí být uvedeny důvody a důležité okolnosti. Blížší informace k podání žádosti poskytne vychovatel.
- (2) V případě, že žádost podaly osoby blízké, odsouzený se písemně vyjádří, zda s přemístěním souhlasí či nikoliv.
- (3) S rozhodnutím o vyřízení žádosti je odsouzený vždy prokazatelně seznámen.

Čl. 3

Eskortování a přemísťování, řád pro dočasně eskortované

- (1) Odsouzený, který je eskortován k soudnímu jednání nebo do zdravotnických zařízení se vybaví pro účely těchto eskort pouze věcmi osobní potřeby.
- (2) Při přemístění odsouzeného do jiné věznice nebo zdravotnického zařízení Vězeňské služby České republiky (dále jen „Vězeňská služba“) se odsouzený vybaví osobními věcmi a dalšími povolenými věcmi, které jsou přepravovány v zapečetěných eskortních vacích.
- (3) Specifikace osobních věcí a dalších povolených věcí přepravovaných v eskortních vacích je uvedena na místě k tomu určeném ve skladu odsouzených.
- (4) Při trvalém přemístění do jiné věznice se odsouzený předvede k provedení lékařské prohlídky a poté do výstrojního skladu.
- (5) Řád pro dočasně eskortované:

a) Eskorta odsouzených za účelem přemístění do jiné věznice

(dlouhodobé eskorty k soudům):

08,00 – 09,00	vycházka
0900 – 10,00	nákupy

10.00 – 12.00	den před provedenou eskortou – předvedení do oděvního skladu, výstupní zdravotní prohlídka, umístění do eskortní cely v budově VKT
12.00 – 12.30	výdej oběda
12.30 – 17.30	osobní volno
17.30 – 18.00	výdej večeře
18.00 – 18.45	osobní volno, úklid cely, osobní hygiena
19.00	večerka
19.00 – 03.00	nepřetržitá doba ke spánku
03.00	budiček
03.05 – 03.30	osobní hygiena
03.35 – 04.00	předvedení do výstrojního skladu, odsouzeným je poskytnuta náhradní celodenní strava (studená)
04.30	umístění odsouzených do eskortní místnosti

b) Krátkodobé eskorty :

04.45	budiček
04.45 – 05.00	osobní hygiena
05.00 – 05.20	výdej snídaně
05.20	odsouzení jsou umístění do eskortní místnosti a je jim poskytnuta náhradní strava (studená) za oběd

Čl. 4 Propouštění z výkonu trestu

- (1) V den propuštění je odsouzený předveden se všemi osobními věcmi a věcmi danými do užívání do výstrojního skladu. Umožní se mu vykoupaní a oholení a vydají se mu jeho osobní věci uložené v úschově.
- (2) Samotné propuštění je realizováno v místnosti k tomu účelu určené, do které je odsouzený předveden zaměstnancem věznice. Propuštění z výkonu trestu probíhá denně v 8,00 hodin nebo na základě rozhodnutí soudu.
- (3) Odsouzenému lze poskytnout podle příslušné právní úpravy po posouzení veškerých hledisek příspěvek při propuštění až do částky 2000,- Kč.

Čl. 5 Vystrojování a výměna prádla a oděvu

- (1) Jakákoliv úprava výstrojního oděvu a součástky je nepřipustná s výjimkou provádění drobných oprav (např. přišítky knoflíku). Kombinace vězeňského a vlastního (sportovního) oděvu a obuvi je zakázána.
- (2) Mimo pracovního zařazení může pracovní oděv odsouzený používat také při pracovní terapii, pracích k zajištění každodenního provozu věznice nebo při odchodu na pracoviště a zpět, pokud není stanoveno jinak.
- (3) Ze zdravotních důvodů může být povolena na nezbytně nutnou dobu úleva od nošení výstrojního oděvu a součástek.
- (4) Úlevy od ústrojové kázně může ve výjimečných případech povolit ředitel věznice na základě doporučení lékaře nebo podle svého uvážení při mimořádných klimatických podmínkách (např. při venkovních teplotách nad 25° C). Centrální úleva v ústrojové kázni se vztahuje pouze na

prostory ložnic, chodby ubytoven, sociálního a hygienického zařízení. Při vstupu do kanceláří zaměstnanců věznice a při prověrkách početního stavu je odsouzený povinen být řádně ustrojen. Úlevou se rozumí oděný odsouzeného do spodního prádla (trenýrky a nátlíník), pohyb pouze v trenýrkách není povolen.

Čl. 6

Ubytování, vybavení ložnice a cely a vzory lůžka

- (1) O zařazení do jednotlivých oddělení, respektive ubytoven po vyřazení z nástupního oddělení rozhoduje komise odborných zaměstnanců věznice (dále jen „odborná komise“), o ubytování odsouzeného do jednotlivých ložnic a cel rozhoduje vychovatel. O následné změně ubytování v jednotlivých oddělech v průběhu výkonu trestu v rámci téže prostupné skupiny vnitřní diferenciací (dále PSVD) rozhoduje vedoucí oddělení výkonu trestu.
- (2) Každé lůžko a skříňka je označena číslicí. Ta se shoduje s číslicí a k ní přiřazeným jménem a příjmením uvedeným na tzv. malém indexu umístěným před vstupem na každou ložnici. Zde je uveden také přehled povolených a užívaných elektrospotřebičů vězněnou osobou.
- (3) Neobsazené skřínky jsou pracovníky věznice zapečetěny proti zneužití.
- (4) Na ložnicích je vylepování obrázků uvnitř i vně skříněk, na stěnách a dveřích zakázáno. Na standardizovaných poličkách (1 polička na ložnici) mohou být uloženy pouze knihy, časopisy v přiměřeném množství do 5 ks, popřípadě hmeček. Jídelní nádobí je uloženo v osobní skříňce. Květinová výzdoba není povolena. Odsouzený může mít na ložnici vyvěšen rámeček s rodinnými fotografiemi maximálního rozměru formátu A4. V ubytovnách s řízenými formami aktivit (Specializované oddělení, Bezdrogová zóna, Výstupní oddělení) rozhoduje o další formě estetizace vedoucí oddělení výkonu trestu na základě písemné žádosti kmenového vychovatele svěřeného kolektivu odsouzených.
- (5) Odsouzenému je povoleno ležet na ustlaném lůžku (vzor ustlání vyvěšen na nástěnce ubytovny) pouze v době osobního volna vymezeném v časovém rozvrhu dne (dále ČRD). Mimo tuto dobu může odsouzený ležet na lůžku pouze na základě písemného povolení ošetřujícího lékaře, v době jeho nepřítomnosti na základě povolení vychovatele. Od budíčku do večerky má odsouzený ustlané lůžko dle stanoveného vzoru.
- (6) Odsouzený si může uzamykat ložnici, v níž je ubytován, pouze po dobu jeho nepřítomnosti v ložnici. Náhradní klíče jsou uloženy zpravidla u vychovatele. V případě znehodnocení zámku již není povinností věznice opatřit ložnice odsouzených náhradním zámkem.

Čl. 7

Stravování

- (1) Odsouzenému je v souladu s ČRD vydávána strava na základě předložení platného stravovacího průkazu. Jídelníček je k nahlédnutí v prostoru určeném ke stravování.
- (2) Strava je odsouzeným osobně odebírána a konzumována pouze v jídelně. Výjimku tvoří přídatky pro pracující, celodenní stravní dávka pro eskortované odsouzené, studená strava, popř. pečivo.
- (3) Přípomínky k množství a kvalitě stravy může odsouzený uplatňovat u zaměstnanců kuchyně nebo prostřednictvím dozorce bezprostředně po převzetí stravy. Další připomínky a podněty ke stravování může odsouzený podávat písemně prostřednictvím příslušného vychovatele, na jednání stravovací komise nebo při setkáních zástupců odsouzených s funkcionáři věznice.

Čl. 8

Zdravotní péče, ordinace odborných lékařů

- (1) K lékaři se nezaměstnaný odsouzený hlásí v pracovních dnech prostřednictvím služby konajícího dozorce formou zápisu do stanovené knihy bezprostředně před zahájením nebo po ukončení prověrky početního stavu, pracující odsouzený před navedením do zaměstnání při vchodu do budovy OVKT.
- (2) Pracující odsouzený a odsouzený zařazený do některé řízené formy aktivit programu zacházení, navštěvuje ordinaci lékaře zpravidla mimo svou pracovní dobu a realizaci programů zacházení. Výjimka platí pro akutní a bolestivé případy, včetně objednané návštěvy u odborného lékaře.
- (3) Odsouzený užívá pouze léky předepsané lékařem a ve stanoveném množství, není mu dovoleno opatřovat sobě nebo jinému jakékoliv léky, které nebyly lékařem předepsány.

Čl. 9

Vycházky

- (1) Rozpis vycházek je uveden v ČRD. Odsouzený vycházku vykonává řádně ustrojen ve vlastním sportovním nebo ústavním oděvu na nádvoří věznice. Odsouzený zařazen do III. přístupné skupiny vnitřní diferenciaci vykonává vycházku ve vycházkovém dvoře v budově oddělení výkonu kázeňských trestů (dále OVKT) pod přímým dohledem příslušníka VS ČR. Vycházky ve vycházkovém dvoře budovy OVKT jsou za přímého dohledu příslušníka VSČR realizovány i pro mladistvé umístěné v nástupním oddělení nebo zařazené do III. PSVD. V případě nepřízné počasí, je případnému zájemci umožněno vykonat vycházku pod zastřešenou částí v prostoru mezi budovou B a OVKT.

Čl. 10

Korespondence

- (1) Zasílání peněz formou korespondence není povoleno. Odesílání a přijímání korespondence se provádí zpravidla prostřednictvím příslušného vychovatele, ve výjimečných případech prostřednictvím pověřeného speciálního pedagoga.
- (2) Mladistvému odsouzenému vzhledem k ohrožení jeho mravnosti ve smyslu ustanovení trestního zákona není povoleno přijímat prostřednictvím korespondence materiály s pornografickým obsahem.

Čl. 11

Užívání telefonu

- (1) K realizaci telefonního hovoru odsouzeného je určen kartový telefonní automat s připojeným digitálním záznamovým zařízením. Telefonní automat je umístěn na nádvoří věznice, v suterénu budovy A i B. K telefonním hovorům s advokáty je určen kartový telefonní automat v budově OVKT, který není vybaven záznamovým zařízením.
- (2) Telefonní hovor s osobou blízkou povoluje vychovatel, s osobou nikoliv blízkou vedoucí oddělení výkonu trestu, s advokátem ředitel věznice.

Čl. 12

Návštěvy

- (1) Odsouzený je zpravidla s dvouměsíčním předstihem prostřednictvím vychovatele seznámen s termíny konání řádných návštěv. V odůvodněných případech, lze na základě písemné žádosti odsouzeného, realizovat návštěvu i v jiném termínu. S přihlédnutím ke kapacitním možnostem návštěvní místnosti, může ředitel věznice v odůvodněných případech políci vyšší počet návštěvníků, avšak do max. počtu 6 osob. Osoby blízké k řádným návštěvám povoluje na návrh vychovatele vedoucí oddělení výkonu trestu, osoby nikoliv blízké povoluje ředitel věznice.

- (2) Návštěv bez zrakové a sluchové kontroly je využíváno jako významného motivačního prostředku pro odsouzeného. Tento způsob návštěvy není jiným než blízkým osobám umožněn. Podmínky pro její udělení jsou stanoveny v nařízení ředitele věznice. Odsouzený je před zahájením takovéto návštěvy poučen o stanovených pravidlech a zásadách.

Čl. 13

Uspokojování kulturních potřeb

- (1) Sledování televizních pořadů nad rámec doby stanovené v motivačních faktorech pro jednotlivé přístupné skupiny vnitřní diferenciace povoluje v odůvodněných případech vedoucí oddělení výkonu trestu.

Čl. 14

Duchovní a sociální služby a jejich zajišťování

- (1) Z církví a náboženských společností které získaly oprávnění k výkonu zvláštních práv (duchovní služby ve věznicích) dle zák. č. 3/2002 Sb., v platném znění působí ve Věznici Heřmanice tyto církve a náboženské společnosti:

1. Církev adventistů sedmého dne (CASD)
2. Církev bratrská (CB)
3. Církev římskokatolická (ČŘK)
4. Náboženská společnost Svědkové Jehovovi

- (2) Vězeňskou duchovenskou péči zajišťuje kaplan věznice v součinnosti s externím kaplanem Vazební věznice Ostrava v následujících termínech:

Pondělí	09.30 – 12.00 hodin
Úterý	10.00 – 12.00 hodin
Středa	10.00 – 12.00 hodin
Čtvrtek	10.00 – 12.00 hodin a 15.30 – 17.15 hodin
Pátek	10.00 – 12.00 hodin

- (3) Odsouzený na setkání s duchovními nepřináší žádné osobní věci, s výjimkou náboženské literatury, resp. psacích potřeb.

Čl. 15

Nákup potravin a věcí osobní potřeby, minimální sortiment zboží vězeňské prodejny

- (1) Podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody (ustanovení § 23 odst. 2) je stanoven zaručený sortiment zboží vězeňské prodejny takto:

Potravin, pochutin, nápoje:

- pečivo (např. chléb, rohlíky, závary, bábovky, vánočky),
- trvanlivé pečivo (např. slané tyčinky, piškoty, oplatky),
- cukrovinky (např. řezy, žvýkačky, čokolády, bonbóny, balené zmrzlinářské výrobky),
- trvanlivé salámy a uzeniny, pomazánky, paštiky a konzervy (např. kompoty),
- pochutiny (např. hořčice, kečup, sůl, koření, cukr, nízkokalorické sladidlo, med),
- ovesné vločky, těstoviny, rýže,
- mléčné výrobky (např. mléko, jogurt, sýry, máslo, kondenzované mléko),
- instantní potraviny (např. polévky, mléko, smetana, kakao, nápoje, kávovinové směsi),
- nápoje (např. balená voda, sirup, džus, nektar, limonády),
- čaj (např. ovocný, bylinný, černý, porcovaný, sypaný, instantní)

- káva (např. rozpustná, mletá),
- vitamíny (např. B-komplex, Celaskon, šumivé vitamíny),
- sezónní zelenina a ovoce (např. rajčata, papriky, okurky, ředkvičky, kedlubny, mrkev, jablka, pomeranče, citróny, banány, hroznové víno).

Drogistické a průmyslové zboží:

- toaletní potřeby (např. hřeben, kartáček na zuby, zubní pasta, mýdlo, šampon, kondicionér, prostředky na holení, prostředky k ošetření pleti po holení, pleťové krémy a mléka, opalovací a ochranné krémy, etue a pouzdro na mýdlo, pouzdro na kartáček na zuby, zrcátko, prací prostředky),
 - hygienické potřeby (např. toaletní papír, ubrousky, kapesníky, hygienické vložky, hygienické tampóny, vata, prezervativy),
 - tabákové výrobky a kuřácké potřeby (např. cigarety, tabák, doutníky, cigaretové dutinky, cigaretové papírky, pomůcky k balení cigaret, tabatěrka, zápalky, zapalovače, kamínky do zapalovače),
 - prostředky k vedení korespondence a telefonování (např. dopisní papír, obálky, pohlednice, poštovní známky, telefonní karty, sešity a poznámkové bloky, pryž, ořezávátko, psací potřeby včetně pastelek, fixů),
 - jídelní potřeby (např. polévková lžice, čajová lžička, příbor, hrnek),
 - spodní prádlo (např. ponožky, slipy, trenýrky, kalhotky, podprsenky, punčochové kalhoty),
 - společenské hry, tiskoviny (např. noviny, časopisy).
- (2) Na základě předchozí objednávky je možno zakoupit i další zboží, které se od výše uvedeného nabídky zásadním způsobem neodchyluje (např. další ovoce nebo zeleninu, květiny, bonboniéry, různá dárková balení potravin, cukrovinek, kosmetiky nebo hraček, jazykové učebnice nebo CD nosiče, malířské potřeby či elektroniku). Nákupy jsou realizovány zpravidla dvakrát v týdnu dle rozpisu vydaného vedoucím oddělení výkonu trestu.
- (3) Mladistvému, který nedovršil 18. rok věku, není v souladu s příslušnou právní úpravou po dobu výkonu trestního opatření, povoleno nakupovat tabákové výrobky.

Čl. 16 Příjetí balíčku

- (1) Za rozhodné období pro právo odsouzeného na přijetí balíčku se považuje období jednoho roku, které počíná běžet dnem nástupu odsouzeného do výkonu trestu odnětí svobody nebo jeho převedením z výkonu vazby.
- (2) Balíček se z pošty nepřevezme v případě, že odsouzený byl propuštěn, vyhoštěn, vydán nebo předán do ciziny a nebo zemřel, u balíčku zaslaného z ciziny, pokud nesplňuje příslušné celní předpisy, odsouzený nesplní požadavky celního úřadu při celním řízení, nezaplatí clo vyměřené celním úřadem, odmítnou doplatit částku vyměřenou poštovním úřadem za doručení nebo nemají příslušnou finanční částku na zaplacení, balíček je poškozený nebo je zřejmé, že během přepravy došlo k úbytku na váze a odsouzený nesouhlasí s jeho převzetím.
- (3) V případě, že balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby přesahuje povolenou hmotnost, předají se odsouzenému věci pouze do hmotnosti 5 kg.
- (4) Balíčkem v rámci vnitrostátního poštovního styku nebo předáváním při návštěvě lze zasílat tabákové výrobky označené českou tabákovou nálepkou. Tabákové výrobky označené jinou než českou tabákovou nálepkou nebo tabákové výrobky nálepkou neoznačené se v případě podezření, že byl spáchán přestupek nebo jiný správní delikt odsouzenému nepředají, přičemž budou převzaty do úschovy a neprodleně se informuje místně příslušný celní úřad, který postupuje způsobem stanoveným právním předpisem (zákon č. 353/2003 Sb. o spotřebních daních, ve znění pozdějších předpisů).
- (5) Mladistvému nebudou z balíčku vydány tabákové výrobky a tiskoviny s pornografickým obsahem.

Čl. 17

Příjem peněz a nakládání s nimi

- (1) Ve věznici je zaveden bezhotovostní styk, kterým se provádějí veškeré platby odsouzeného. Peníze lze odsouzenému zaslat do věznice poštovní poukázkou s uvedením adresy věznice, jména, příjmení a data narození odsouzeného nebo bankovním převodem, kdy číslo účtu a variabilní symbol sdělí pracovníce ekonomického oddělení odsouzenému nebo odesílateli peněz.

Čl. 18

Podíl odsouzených na organizaci života ve věznici

- (1) Odsouzení se mohou podílet na řešení otázek souvisejících s jejich životem ve věznici prostřednictvím účasti na společných setkáních odsouzených se zaměstnanci věznice nebo prostřednictvím zástupců z řad odsouzených při aktivech s ředitelem věznice.
- (2) Ve vybraných odděleních může být zřízena funkce koordinátora, který je nápomocen personálu při zprostředkování informací spoluodsouzeným. Vybraný odsouzený lektor může být rovněž nápomocen personálu věznice při realizování aktivit programu zacházení.

Čl. 19

Zásady hygieny, bezpečnosti, ochrany zdraví a požární ochrany

- (1) Skříňku a lůžko udržuje odsouzený v náležité čistotě při dodržování základních hygienických pravidel.
- (2) Odsouzený dodržuje zásady bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a všechna protipožární opatření tak, aby nemohlo dojít ke vzniku úrazu nebo požáru. Úklidovými pracemi, udržováním pořádku apod., zabráňuje možnosti vzniku nebezpečných kluzkých míst na chodbách, ložnicích nebo v jiných prostorech věznice (koupelny, jídelny, pracoviště atp.). Tříděním komunálního odpadu předchází vzniku ekologických škod.
- (3) Odsouzenému je zakázáno jakýmkoli způsobem zasahovat do elektroinstalace, anténních rozvodů, televizních přijímačů, pečetí, kterými jsou opatřeny povolené elektrospotřebiče, rozvodů vody a tepla a vyrábět, používat a přechovávat vlastní antény k radiopřijímačům, případné závady a poruchy hlásí neprodleně zaměstnanci věznice.
- (4) Kontrolní pečeti Vězeňské služby, kterými je označena povolená elektronika, odsouzený nesnímá, neporušuje nebo nepoškozuje.
- (5) Každý úraz nahlásí neprodleně zaměstnanci věznice, na pracovištích vedoucímu pracoviště. Nepoužívají zdraví škodlivých látek a hořlavin k úklidu, poškozené nebo vadné elektrospotřebiče, včetně přírodních šňůr, poruchy ihned nahlásí k opravě. Elektrická zařízení, zejména tepelná, nenechává bez dozoru, vařiče musí mít nehořlavou tepelně izolační podložku a nelze je přemísťovat bez povolení zaměstnance věznice. Chrání elektrické spotřebiče před mokrem, stykem s vodou a ukládáním do vlhka. Ve vlhkém prostředí smějí být používány elektrospotřebiče s bezpečným napětím, tj. nejvýše do 24 voltů.
- (6) V prostorech, kde není povoleno kouření, odsouzený nepoužívá otevřený oheň. V prostorech, kde je povoleno kouřit odsouzený používá pouze popelníky z nehořlavých materiálů, tyto nevysypává do hořlavých nádob, dbá na to, aby se do odpadu nedostaly doutnající nebo žhavé materiály (nedopalky cigaret). Odpadové hořlavé materiály ukládá jen do míst k tomu určených.
- (7) V případě vzniku požáru je podle zákona o požární ochraně každý povinen podle svých možností požár uhasit. V případě, že není schopen sám tento požár uhasit, nahlásí tuto skutečnost zaměstnanci věznice. Odsouzený uposlechne příkazu zaměstnanců věznice k zajištění evakuace v případě ohrožení osob. Vodou a vodními ručními hasicími přístroji nelze hasit elektrická zařízení pod napětím, odsouzený nezneužívá a nepoškozuje protipožární techniku.

- (8) Používání náhradních zdrojů a přídavných baterií umístěných vně přístroje povolené elektroniky není dovoleno. Provoz těchto přístrojů se umožní pouze s vloženými typizovanými bateriemi. Použité baterie všeho druhu jsou ukládány výhradně do plastických schránek pro tyto účely instalovaných v dostupných místech.
- (9) Nádoby znečištěné barvami, ředidly, ropnými látkami (používané odsouzenými zaměstnanými v pracovišti vnitřního provozu věznice a odsouzenými při programech zacházení) a vyřazené zářivkové trubice se ukládají ve vyhrazených prostorech věznice odděleně od ostatního odpadu.

Čl. 20

Kouření

- (1) Odsouzený může ve věznici kouřit jen ve vyhrazených a označených místech „KOUŘENÍ POVOLENO“. V ostatních prostorech a objektech je kouření zakázáno ve smyslu zákona č. 379/2005 Sb. o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- (2) Odsouzený dále nekouří zejména při všech organizovaných nástupech a při chůzi odsouzených ve tvaru.
- (3) V prostorách a objektech věznice, které jsou vyčleněny pro mladistvé nebo kde se mladiství aktuálně pohybují (např. vycházky) je kouření zakázáno.

Čl. 21

Seznam státních orgánů České republiky a mezinárodních orgánů a organizací ve smyslu § 17 odst. 3 zákona o výkonu trestu odnětí svobody

(1) Stížnosti a žádosti k uplatnění svých práv a oprávněných zájmů může odsouzený adresovat kromě institucí vyjmenovaných v § 34 vyhlášky navíc:

- a) Evropské komisi pro lidská práva, Štrasburk
- b) Radě Evropy, Štrasburk.

(2) Odsouzený si může vyžádat přesnou adresu na tyto instituce u příslušného vychovatele.

Čl. 22

Rozúčtování pracovní odměny a další finanční náležitosti

- (1) Účet peněz odsouzeného vede věznice, ve které odsouzený vykonává trest a ve které má uložen finanční spis. Peníze odsouzených vede věznice na oddělených účtech:
 - a) účet kapesného s označením „K“,
 - b) účet sociálního kapesného s označením „S“,
 - c) účet úložného s označením „U“,
 - d) účet peněz v úschově (s označením „O“, „R“, „E“, „C“, „Z“),
 - e) účet peněz pro dítě s označením „D“.
- (2) Při krátkodobé eskortě (soudu) nebo umístění ve zdravotnickém zařízení vede účet odsouzeného věznice, ve které je odsouzený v kmenovém stavu. V případě, že je odsouzený dočasně přemístěn na dobu delší než pět pracovních dnů, kmenová věznice převede na základě písemné žádosti odsouzeného část jeho účtu s označením „K“, „S“, „O“, „U“ a „Z“ do věznice kam byl dočasně přemístěn.
- (3) Čerpání peněz z úložného se provádí na základě žádanky odsouzeného, doporučené vedoucím oddělení výkonu trestu (vazby a trestu) a schválené vedoucím ekonomického oddělení.

- (4) Peníze v úschově jsou peníze, které si odsouzený do věznice přinesl a peníze které mu byly do věznice zaslány a které odsouzený přijal. Do této kategorie patří peníze, které odsouzený obdržel v korespondenci, balíku, nebo při návštěvě a není pochyb o tom, že se nejedná o nekalý úmysl, naloží věznice s těmito penězi jako s penězi, které byly doručeny do věznice na účet odsouzeného. Z účtu peněz v úschově odvede věznice část peněz na účet cestovné (500 Kč jako nutné minimum). Peníze na účtu cestovného nemůže odsouzený během výkonu trestu používat. Vydají se mu po propuštění z výkonu trestu nebo na dlouhodobé přerušení výkonu trestu.
- (5) Pokud odsouzený obdržel na účet peníze, které odesílatel určil k úhradě zdravotní péče, tyto peníze se uloží na zvláštní účet „Z“. Odsouzený z těchto peněz může hradit výlučně regulační poplatky u lékaře, nákup léčiv, zdravotnické služby a nákup doplňků stravy, pokud jejich užití bylo schváleno lékařem.
- (6) Účet sociální kapesné „S“ - nárok na přiznání sociálního kapesného má odsouzený, který není zařazen do práce, neodmítl bez závažného důvodu práci a neměl v období jednoho kalendářního měsíce jiný příjem nebo jinou hotovost ve výši alespoň 100,- Kč. Ze sociálního kapesného si odsouzený zajišťuje především základní hygienické potřeby.
- (7) Účet kapesné „K“ jsou peníze z pracovní odměny, které odsouzený čerpá podle vlastního rozhodnutí v souladu s vnitřními předpisy věznice. Z účtu kapesného se neprovádí žádné srážky bez souhlasu odsouzeného.
- (8) Pracovní odměna se rozúčtuje k 14. kalendářnímu dni za měsíc, vždy zpětně. V případě, že tento den připadne na den pracovního klidu či svátku rozúčtuje se odměna poslední pracovní den před tímto dnem.
- (9) Z vypočtené hrubé pracovní odměny odvede věznice dle platných zákonů pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, pojistné na veřejné zdravotní pojištění a zálohu na daň z příjmů fyzických osob. Srážky se provádějí výlučně z pracovní odměny, která zůstane po provedení srážek jako čistá odměna.

Čl. 23

Knihovní řád

- (1) V každé ubytovně je vychovatelem určen odsouzený (dále jen „distributor knih“), který má k dispozici nabídkový seznam knih a zajišťuje kontakt mezi knihovníkem a odsouzenými z jednotlivých ubytoven (dále jen čtenář).

Výpůjční doba vězeňské knihovny:

pátek 10.00 – 14.00 hodin (pro pracovní nezařazené odsouzené)

15.00 – 16.00 hodin (pro pracovní zařazené odsouzené)

- (2) Čtenář, evidovaný v knihovně pro odsouzené, si může prostřednictvím distributora knih vypůjčit jednorázově knihy nejdéle na dobu čtrnácti dnů. Knihy, o které má čtenář zájem, si objedná z nabídkového seznamu u distributora knih ve své ubytovně. Objednané knihy distributor knih vyzvedne osobně v knihovně ve výše stanoveném termínu. Čtenář se svěřenými knihami zachází šetrně, nepůjčuje je dalším odsouzeným a ve stanoveném termínu je vrací distributorovi knih. Čtenář, který knihu nevrátí nebo zničí, je povinen vzniklou škodu uhradit nebo knihu nahradit.

Čl. 24

Podmínky pro užívání radiopřijímačů, televizních přijímačů a dalších věcí

Elektrospotřebiče věznice

- (1) K přípravě kávy, čaje nebo jednoduchých jídel (např. instantní polévka) je určen elektrický varič umístěný ve vymezeném prostoru ubytovny. Jeho přenášení do jiných ubytovacích prostor ubytovny je přísně zakázáno. Doba užívání varičů je stanovena vedoucím oddělení výkonu trestu. Případné ladění stanic u televizorů, které jsou v majetku věznice, provádí odsouzený

pouze za bezprostřední přítomnosti vychovatele, televizní ovladač je uschován v kanceláři vychovatele.

- (2) Pokud mají odsouzení k provádění sebeobslužných aktivit k dispozici pračku, je doba jejího užívání stanovena vedoucím oddělení výkonu trestu.

Vlastní elektrospotřebiče

- (1) V souladu s dohodou o stanovených podmínkách pro užívání vlastního elektrospotřebiče a stanovení paušální náhrady může odsouzený užívat varnou konvici do 1000 W. Vedoucí oddělení výkonu trestu může odsouzenému povolit vlastní televizor se zabudovaným digitálním tunerem s úhlopříčkou maximálně 22 palců. Ovladač má odsouzený uschován ve skladu, v případě potřeby mu bude za bezprostřední přítomnosti vychovatele umožněno naladění stanic prostřednictvím ovladače.
- (2) Povolené elektrospotřebiče mohou být odsouzenému předány pouze ve stanovených termínech k tomu určených návštěv, nebo po předchozí objednávce zakoupením v ústavní kantýně, po provedené kontrole zaměstnancem odborné firmy. Poplatek za kontrolu hradí odsouzený. Stejným způsobem je postupováno v případě výjimečného povolení přenosného MC nebo CD přehrávače v rámci programu zacházení.
- (3) Odsouzený se o své věci řádně stará, pravidelně kontroluje vlastní elektrospotřebiče a okamžitě nahlásí vychovateli případnou závadu.

Vymezení rozhlasových pásem užívaných odsouzenými ve věznicích

- (1) Ve věznici může odsouzený používat pouze rozhlasové přijímače, které umožňují příjem v následujících rozhlasových pásmech:

Rozhlasové pásmo		Poznámka
název	označení	frekvenční rozsah
Velmi krátké vlny	VKV II (FM)	87,5 - 108 MHz
Velmi krátké vlny	VKV I (FM)	66 - 73 MHz (je-li součástí zařízení)
Střední vlny	SV	0,5265 - 1,6065 MHz (526,5 - 1606,5 kHz)
Dlouhé vlny	DV	0,1485 - 0,2835 MHz (148,5 - 283,5 kHz)

- (2) Odsouzenému nebude umožněno používání rozhlasových přijímačů,
 - a) které umožňují detekci, případně automatické vyhledávání (skenování) signálu mimo výše uvedená rozhlasová pásma,
 - b) které umožňují nahrávání nebo ukládání záznamu nebo
 - c) jejichž součástí je paměťové médium pro záznam nebo přehrávání dat nebo hlasové komunikace.
- (3) Podmínky stanovené v předchozích odstavcích se vztahují rovněž na zařízení, jejichž užívání již bylo povoleno.
- (4) V případě zjištění nedovolených parametrů u zařízení, jehož užívání již bylo povoleno, odsouzený zařízení odevzdá do úschovy věznice ke svým osobním věcem na základě podmínek stanovených v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody (ustanovení § 28 odst. 2 písm. j).

Čl. 25

Organizovaná činnost odsouzených

- (1) Činnost odsouzeného od budíčku do večerky je ve věznici organizována a řídí se ČRD.
- (2) Prověрка početního stavu probíhá dvakrát denně v době stanovené ČRD. Prověрка početního stavu se provádí na příslušných ubytovnách.

Čl. 26

Program zacházení, nabídka aktivit programu zacházení

- (1) Garantem sestavení programů zacházení je speciální pedagog v nástupním oddělení. Odsouzenému jsou nabídnuty nebo povinně stanoveny aktivity. V průběhu výkonu trestu se aktivity a cíle programu zacházení podle potřeby a ve spolupráci s odsouzeným aktualizují.
- (2) Pro odsouzeného indikovaného pro standardizovaný program je tento program povinnou aktivitou v rámci programu zacházení a odsouzenému k ní není umožněn alternativní výběr. Program zacházení není vyhodnocen jako neplněný v případě, nemůže-li do něj být odsouzený zařazen z kapacitních důvodů nebo jiných závažných překážek na straně Vězeňské služby.
- (3) Průběžné hodnocení programu zacházení je celkové zhodnocení všech jeho oblastí, včetně plnění jeho cíle v příslušných intervalech pro daný typ věznice a kategorii odsouzených.
- (4) Minimální program pro odsouzeného, který odmítne všechny nabízené či povinné aktivity, se skládá z povinnosti dodržovat pořádek, kázeň, běžné společenské normy a práce k zajištění každodenního provozu věznice.
- (5) Aktivitami programu zacházení jsou:

Pracovní aktivity:

Práce k zajištění každodenního provozu věznice, pracovní zařazení na vlastních pracovištích věznice, včetně zařazení na pracovištích soukromých subjektů.

Vzdělávací aktivity:

Jazykové, ekonomické a počítačové kurzy, vzdělávací aktivity zaměřené na zdokonalení čtení a psaní, záúční kurzy v rámci školského vzdělávacího střediska.

Speciálně výchovné aktivity:

Skupinová, sociálně právní a psychologická poradenství, sociálně psychologické výcviky, aktivity pro odsouzené vedené v seznamu TOXI, biofeedback, terapeutické aktivity, záúční kurzy, relaxační techniky.

Zájmové aktivity:

Sportovní a míčové kroužky, rukodělné kroužky, jóga, vzdělávací kvízy, společenské stolní hry, kroužky společenskovedních oborů.

Oblast utváření vnějších vztahů:

Aktivity zaměřené na posílení a udržení extramurálního zázemí, nestandardní návštěvy.

Povinné aktivity:

Standardizovaný program GREPP I, pracovní zařazení na pracovištích věznice, aktivity v rámci kategorie mladých dospělých, obligatorní aktivity v souladu s projektem bezdrogové zóny se standardním zacházením, aktivity výstupního oddělení a terapie ve specializovaných odděleních.

Čl. 27

Vnitřní diferenciac

- (1) Vnitřní diferenciac je motivační systém zařazování odsouzeného do tří prostupných skupin vnitřní diferenciac (dále jen PSVD) podle jeho přístupu k naplňování stanoveného cíle programu zacházení, chování, jednání, postoje ke spáchanému trestnému činu a přístupu k plnění povinností v průběhu výkonu trestu.

- (2) Vnitřní diferenciace se zpravidla neuplatňuje v oddělení nástupním, výstupním a krizovém. Ve specializovaném oddělení a oddělení bezdrogové zóny se uplatňuje, pokud kapacita oddělení přesáhne 30 odsouzených.
- (3) O zařazení do příslušné PSVD rozhoduje na návrh odborné komise ředitel věznice.
- (4) Odsouzený se po ukončení pobytu v nástupním oddělení zařadí na návrh odborné komise rozhodnutím ředitele věznice do II. PSVD, ve zvlášť odůvodněných případech lze odsouzeného zařadit do I. PSVD, např. při přemístění z jiné věznice stejného typu s přihlédnutím k dosavadnímu hodnocení odsouzeného.
- (5) Do I. PSVD se přeřadí odsouzený, přičemž:
 - a) lhůta pro přeřazení ze II. do I. PSVD je zpravidla nejdříve po dvou hodnotících obdobích, pokud vzorně plní všechny stanovené povinnosti.
- (6) Do II. nebo III. PSVD se přeřadí odsouzený:
 - a) z I. do II. PSVD při uložení kázeňského trestu a dále odsouzený, který nevyhovuje kritériím pro zařazení do I. PSVD,
 - b) z I. do III. PSVD při uložení kázeňského trestu umístění do celodenního uzavřeného oddělení nebo samovazby anebo při důvodném podezření ze spáchání trestného činu,
 - c) z II. do III. PSVD, který po uplynutí zpravidla jednoho hodnotícího období neplní program zacházení nebo jej odmítá, soustavně neplní své základní povinnosti, nebo byl za závažný přestupek kázeňsky trestán celodenním umístěním do uzavřeného oddělení nebo umístěním samovazby.
- (7) Motivačními činiteli uplatňovanými v I. PSVD se rozumí možnost:
 - a) podání návrhu ředitele věznice na přeřazení odsouzeného do věznice s mírnějším režimem,
 - b) podání návrhu ředitele věznice k podmíněnému propuštění nebo připojení se k takovému návrhu,
 - c) udělení odměny podle § 45 odst. 2, písm. h) ZVTOS,
 - d) udělení odměny podle § 45 odst. 2, písm. g) ZVTOS,
 - e) předložení návrhu k realizaci opuštění věznice v souvislosti s návštěvou podle § 19 odst. 7 ZVTOS, pro odsouzeného zařazeného do věznice s dozorem,
 - f) předložení návrhu k realizaci opuštění věznice v souvislosti s návštěvou podle § 19 odst. 7 ZVTOS pro odsouzené podle § 53 odst. 7 ŘVTOS, pro odsouzeného zařazeného do věznice s ostrahou,
 - g) udělení volného pohybu k návštěvě akcí realizovaných mimo věznici nebo za účelem plnění programu zacházení anebo k docházce do školy, při plnění pracovních úkolů a to podle příslušných ustanovení ŘVTOS pro odsouzené zařazených do věznice s dozorem,
 - h) účast na akcích realizovaných mimo věznici nebo za účelem plnění programu zacházení, a to pro odsouzeného podle § 53 odst. 6 ŘVTOS, zařazeného do věznice s ostrahou,
 - i) realizace vycházek podle možností věznice v rozsahu až 2 hodin, pro odsouzeného zařazeného do věznice s dozorem,
 - j) realizace vycházek podle možností věznice v rozsahu až 1,5 hodin, pro odsouzeného zařazeného do věznice s ostrahou,
 - k) podle podmínek věznice povolení návštěv bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců věznice podle § 19 odst. 5 ZVTOS,
 - l) přednostního zařazení do práce,
 - m) jednorázového nákupu do výše 800,- Kč,
 - n) účasti na pořádaných kulturních akcích ve věznici,
 - o) využívání místnosti pro kondiční cvičení,
 - p) sledování televizních programů do 24 hodin,
 - q) používání dalších věcí pro aktivity programu zacházení.
- (8) Motivační činitelé uvedené v předcházejícím odstavci se ve II. PSVD uplatňují ve výjimečných případech s tím, že:
 - a) jednorázový nákup je umožněn do výše 600,- Kč,

- b) rozsah sledování televizních programů je omezen do 23 hodin.
- (9) Motivační činitelé uvedené v odstavci pro I. PSVD se ve III. PSVD neuplatňují s tím, že
- a) jednorázový nákup je umožněn do výše 400,- Kč,
 - b) rozsah sledování televizních programů je omezen do 22 hodin.

Vnitřní diferenciacce - mladiství

- (10) O zařazení mladistvého do příslušné PSVD rozhoduje na návrh odborné komise vedoucí oddělení výkonu trestu.
- (11) Mladistvý se po ukončení pobytu v nástupním oddělení zařadí na návrh odborné komise rozhodnutím vedoucího oddělení výkonu trestu, do II. PSVD, ve zvlášť odůvodněných případech lze mladistvého zařadit do I. nebo III. PSVD, např. při přemístění z jiné věznice s přihlédnutím k dosavadnímu hodnocení mladistvého.
- (12) Do I. nebo II. PSVD se přeřadí mladistvý vždy o jeden stupeň, přičemž:
- a) lhůta pro přeřazení z III. do II. PSVD je zpravidla po uplynutí dvou hodnotících období, pokud mladistvý vzorně plnil všechny stanovené povinnosti,
 - b) lhůta pro přeřazení ze II. do I. PSVD je zpravidla nejdříve po dvou hodnotících obdobích, pokud mladistvý vzorně plní všechny stanovené povinnosti.
- (13) Do II. nebo III. PSVD se přeřadí mladistvý:
- a) z I. do II. PSVD při uložení kázeňského trestu a dále mladistvý, který nevyhovuje kritériím pro zařazení do I. PSVD,
 - b) z I. do III. PSVD při uložení kázeňského trestu umístění do celodenního uzavřeného oddělení nebo samovazby anebo při důvodném podezření ze spáchání trestného činu,
 - c) z II. do III. PSVD, který po uplynutí zpravidla jednoho hodnotícího období neplní program zacházení nebo jej odmítá, soustavně neplní své základní povinnosti, nebo byl za závažný přestupek kázeňsky trestán celodenním umístěním do uzavřeného oddělení nebo umístěním samovazby.
- (14) Motivačními činiteli uplatňovanými v I. PSVD se rozumí možnost:
- a) podání návrhu ředitele věznice k podmíněnému propuštění nebo připojení se k návrhu mladistvého,
 - b) udělení odměny mladistvému podle § 63 písm. h, i) ZVTOS
 - c) účast na akcích realizovaných mimo věznici podle § 55 odst. 5 ŘVTOS,
 - d) přednostního zařazení do práce,
 - e) povolení jednorázového nákupu do výše 800,- Kč,
 - f) účast na pořádaných kulturních akcích ve věznici,
 - g) využívání místnosti pro kondiční cvičení,
 - h) sledování televizních programů do 23 hodin,
 - i) používání dalších věcí pro aktivity programu zacházení.
- (15) Motivační činitelé uvedené v předcházejícím odstavci se ve II. PSVD uplatňují ve výjimečných případech s tím, že:
- a) jednorázový nákup je umožněn do výše 600,- Kč,
 - b) rozsah sledování televizních programů je omezen do 22 hodin
- (16) Motivační činitelé uvedené v odstavci pro I. PSVD se ve III. PSVD neuplatňují s tím, že:
- a) jednorázový nákup je umožněn do výše 400,- Kč,
 - b) rozsah sledování televizních programů je omezen do 21 hodin.

Část druhá

ODDĚLENÍ

Čl. 28

Nástupní oddělení, řád nástupního oddělení

- (1) Odsouzený je po přijetí do věznice umístěn do nástupního oddělení. Činnost oddělení je realizována v souladu s ČRD. Nástupní oddělení je umístěno v prvním patře budovy B, je tvořeno 7 ložnicemi a kulturní místností. Mimo zákonné normy a vnitřního řádu se odsouzený seznamuje se základními bezpečnostními předpisy k provádění běžných prací k zajištění každodenního chodu věznice. V případě výkonu trestního opatření odnětí svobody mladistvých je nástupní oddělení zřízeno v budově OVKT.
- (2) Vnitřní diferenciací se v tomto oddělení neuplatňuje, odsouzený zařazený do věznice s dozorem je umístěn od odsouzeného zařazeného do věznice s ostrahou odděleně v rámci jednotlivých ložnic.
- (3) Na návrh odborné komise a rozhodnutím ředitele věznice je odsouzený zařazen do příslušných PSVD a ubytován v příslušném oddílu nebo oddělení.

ČASOVÝ ROZVRH DNE PRO NÁSTUPNÍ ODDĚLENÍ

Pracovní dny

05.30	budíček,
05.30 – 06.15	osobní hygiena
06.15 – 07.15	výdej snídaně a úklid ubytovny
07.15 – 08.00	ranní prověrka početního stavu
08.00 – 11.30	příjmová komise, pohovory v rámci KZ, výměna prádla, samostudium VŘV,
11.30 – 12.30	osobní volno
12.30 – 14.00	výdej oběda
14.00 – 15.00	vycházky
15.00 – 16.00	osobní volno, zájmová činnost, volnočasové aktivity, sledování televize
16.00 – 17.00	úklid ubytovny a výslechových místností
17.00 – 18.00	osobní volno, zájmová činnost
18.00 – 19.00	výdej večeře, úklid ubytovny
19.00 – 19.45	večerní prověrka početního stavu
19.45 – 23.00	sledování televize
19.45 – 20.30	osobní hygiena
20.30	večerka
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

Dny pracovního klidu

05.30	budíček
05.30 – 06.15	osobní hygiena
06.15 – 07.15	výdej snídaně
07.15 – 08.00	ranní prověrka početního stavu
08.00 – 09.00	úklid ubytovny
09.00 – 12.30	osobní volno, zájmová činnost, sledování televize
12.30 – 14.30	výdej oběda
14.30 – 15.00	úklid ubytovny
15.00 – 18.00	osobní volno, zájmová činnost, sledování televize
18.00 – 19.00	výdej večeře, úklid ubytovny
19.00 – 19.45	večerní prověrka početního stavu
19.45 – 23.00	sledování televize
19.45 – 20.30	osobní hygiena
20.30	večerka
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

Pozn.: dobu vycházek určuje IDS, zejména s přihlédnutím k organizačním činnostem v průběhu dne.

ČASOVÝ ROZVRH DNE PRO ODDĚLENÍ I. PSVD, II. PSVD - OSTRAHA A UBYTOVNY B6,B5 (I. a II. PSVD) - DOZOR

(pracovní dny)

04.30	budíček pro zaměstnané odsouzené
04.30 – 04.45	osobní hygiena, úklid
04.45 – 05.15	výdej snídaně pro zaměstnané odsouzené
05.15	nástup do zaměstnání pro zaměstnané odsouzené ve výrobní zóně věznice a nestřežených pracovištích
05.30	budíček pro nezaměstnané odsouzené, fyzické převzetí odsouzených
05.30 – 06.15	osobní hygiena
06.15 – 07.15	výdej snídaně pro nezaměstnané odsouzené, úklid ubytoven a ostatních prostorů věznice
07.15 – 08.00	ranní prověrka početního stavu
08.00 – 09.00	výměna prádla pro nezaměstnané odsouzené (úterý - budova A, středa - budova A, B, čtvrtek budova B, SpO)
09.00 – 12.30	osobní volno, zájmová činnost, vzdělávací aktivity, přednášky, besedy, jazykové kurzy a další činnosti dle plánu aktivit programů zacházení, duchovenská činnost, sledování televize
09.00 – 10.00	vycházky pro odsouzené - A3, B6, VO-B, VO-C
10.00 – 11.00	vycházky pro odsouzené - A4, A5, A1, B7, VO-C
11.00 – 12.00	vycházky pro odsouzené - A6, A7, A8

10.00 – 12.00	pátek - půjčování knih prostřednictvím distributorů
12.30 – 13.45	výdej oběda pro nezaměstnané
14.00 – 15.00	vycházky pro odsouzené - SpO (B1, A2), B2
14.00 – 18.00	nezaměstnaní - osobní volno, zájmová činnost, přednášky, besedy, řádné návštěvy určených ubytoven, pátek - půjčování knih, sledování televize, 1 x měsíčně klepání dek - všichni odsouzení
14.00 – 14.15	příchod odsouzených ze zaměstnání
14.30 – 15.00	výdej oběda pro zaměstnané odsouzené
15.15 – 16.15	vycházky pro odsouzené - B3, B4, B5, pracující a odsouzení zařazení do I. PSVD z dozoru, VO-B a pracující VO-C a B7. vycházky pro zaměstnané odsouzené z A1 až A8 (zimní čas)
16.15 – 17.15	vycházky pro zaměstnané odsouzené z A1 až A8 (letní čas)
16.00 – 17.45	duchovenská činnost, výměna prádla pro zaměstnané odsouzené (úterý - budova A, středa - budova A, B, čtvrtek - budova B)
18.00 – 19.00	výdej večeře, úklid ubytovny
19.00 – 19.45	večerní prověrka početního stavu
19.45 – 20.30	osobní hygiena
od 19.45	sledování televize: I. PSVD do 24.00 hodin II. PSVD do 23.00 hodin
20.30	večerka
20.30 – 04.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid (pracující odsouzení)
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

Dny pracovního klidu

05.30	budíček
05.30 – 06.15	osobní hygiena
06.15 – 07.15	výdej snídaně
07.15 – 08.00	raní prověrka početního stavu
08.00 – 12.00	osobní volno, zájmová činnost, úklid ubytoven a přilehlých prostorů, vycházky, sledování televize
12.00 – 13.30	výdej oběda
13.30 – 14.00	úklid ubytovny a přilehlých prostorů
14.00 – 18.00	osobní volno, zájmová činnost, vycházky, sledování televize
18.00 – 19.00	výdej večeře, úklid ubytovny
19.00 – 19.45	večerní prověrka početního stavu
od 19.45	sledování televize: I. PSVD do 24.00 hodin II. PSVD do 23.00 hodin
19.45 – 20.30	osobní hygiena
20.30	večerka

20.30 – 04.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid (pracující odsouzení) - neděle
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

Pro ubytovny, u nichž proběhne v den pracovního klidu řádná návštěva, bude ČRD upřesněn nařízením ředitele věznice.

ČASOVÝ ROZVRH DNE PRO ODDĚLENÍ III. PSVD – OSTRAHA a DOZOR

Pracovní dny

05.30	budíček
05.30 – 06.15	osobní hygiena
05.30 – 09.00	uzamčení cel
06.15 – 07.15	výdej snídaně, úklid cel
07.15 – 08.00	ranní prověrka početního stavu
08.00 – 12.00	terapie, pohovory, vycházka, pracovní činnost pro potřeby věznice, tělovýchovná činnost dle týdenního plánu aktivit, duchovenská činnost, 1x měsíčně klepání dek, pondělí a středa – nákupy, čtvrtek - výměna prádla, pátek – půjčování knih
12.00 – 12.45	výdej oběda
12.00 – 14.00	uzamčení cel
12.45 – 15.00	úklid veškerých prostorů budovy OVKT, vč. venkovních rajonů, úterý-korektivní komunita středa-koupání, střihání a terapeutická skupina
15.00 – 17.30	osobní volno, zájmová činnost (kulturní místnost), duchovenská činnost
17.00 – 21.30	uzamčení cel
17.30 – 18.00	výdej večeře
18.00 – 19.00	úklid cel, osobní hygiena
19.00 – 19.45	večerní prověrka početního stavu
20.30	večerka
19.45 – 22.00	sledování televize
21.30 - 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

Dny pracovního klidu

05.30	budíček
05.30 – 06.15	osobní hygiena
05.30 – 09.00	uzamčení cel
06.15 – 07.15	výdej snídaně
07.15 – 08.00	ranní prověrka početního stavu
08.00 – 10.00	úklid cel, kulturní místnosti a dalších prostorů OVKT
10.00 – 12.00	osobní volno, zájmová činnost (kulturní místnost), vycházky
12.00 – 13.00	výdej oběda

12.00 – 14.00	uzamčení cel
13.00 – 14.00	úklid všech prostorů budovy OVKT (vč. venkovních rajónů)
14.00 – 17.30	osobní volno, zájmová činnost (kulturní místnost)
	sobota - koupání
17.00 – 21.30	uzamčení cel
17.30 – 18.00	výdej večeře
18.00 – 19.00	úklid cel, osobní hygiena
19.00 – 19.45	večerní prověrka početního stavu
19.45 – 22.00	sledování televize
20.30	večerka
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

ČASOVÝ ROZVRH DNE PRO KRIZOVÉ ODDĚLENÍ

Pracovní dny

05.30	budíček
05.30 – 06.15	osobní hygiena
05.30 – 21.30	uzamčení cel
06.15 – 07.15	výdej snídaně, úklid cel
07.15 – 08.00	raní prověrka početního stavu
08.00 – 12.00 prádla	osobní volno, terapie, pohovory, vycházky, středa – nákupy, čtvrtek - výměna
12.00 – 12.45	výdej oběda
12.45 – 15.00	úklid cel, koupání
15.00 – 17.30	osobní volno, terapie, pohovory, zájmová činnost
17.30 – 18.00	výdej večeře
18.00 – 19.00	osobní volno, úklid cel
19.00 – 19.45	večerní prověrka početního stavu
19.45 – 20.30	osobní hygiena, osobní volno
20.30	večerka
21.30 - 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

ČASOVÝ ROZVRH DNE PRO KRIZOVÉ ODDĚLENÍ

Dny pracovního klidu

05.30	budíček
05.30 – 06.15	osobní hygiena
05.30 – 21.30	uzamčení cel
06.15 – 07.15	výdej snídaně

18.00 – 19.00	výdej večeře, úklid ložnic a ubytovny
19.00 – 19.45	večerní prověrka početního stavu
19.45 – 20.30	osobní hygiena
20.30	večerka
od 20.30	sledování televize
20.30 – 04.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid (pracující odsouzení)
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

ČASOVÝ ROZVRH DNE PRO ODD. SPECIALIZOVANÉ – B1/MR, A2/OLP
Dny pracovního klidu

05.30	budíček
05.30 – 06.15	osobní hygiena
06.15 – 07.15	výdej snídaně
07.15 – 08.00	ranní prověrka početního stavu
08.00 – 09.00	úklid ložnic a společných prostor ubytovny
09.00 – 12.00	osobní volno, vycházky, zájmová činnost, plánované aktivity
12.00 – 13.30	výdej oběda
13.30 – 14.00	úklid společných prostor ubytovny
14.00 – 15.00	tělovýchova OLP (pracující odsouzení) - neděle
14.00 – 18.00	osobní volno, zájmová činnost
18.00 – 19.00	výdej večeře, úklid ubytovny
19.00 – 19.45	večerní prověrka početního stavu
od 20.30	sledování televize
19.45 – 20.30	osobní hygiena
20.30	večerka
20.30 – 04.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid (pracující odsouzení) - neděle
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

ČASOVÝ ROZVRH DNE PRO
CELY v budově OVKT (Specializované oddělení)
Pracovní dny

05.30	budíček
05.30 – 21.30	uzamčení cel
06.00 – 06.15	osobní hygiena
06.30 – 07.20	úklid cel
07.15 – 07.30	ranní prověrka početního stavu
07.30 – 08.00	výdej snídaně
08.30 – 08.30	prohlídka cel
08.30 – 09.00	řízené pohovory
10.00 – 12.30	povinné aktivity v rámci programu zacházení, úterý, čtvrtek-

	nákup v kantýně, čtvrtek výměna prádla, pátek - půjčování knih,
	úterý, pátek – koupání
12.30 – 13.00	výdej oběda
13.00 – 14.00	úklid cel
14.00 – 15.00	vycházky
15.00 – 17.30	osobní volno, zájmové aktivity programu zacházení: kroužky, ergoterapeutická dílna, duchovenská činnost
17.30 – 18.00	výdej večeře
18.00 – 19.15	úklid cel
19.15 – 19.30	večerní prověrka početního stavu
19.30 – 20.00	osobní hygiena
20.00	večerka
20.00 – 22.00	osobní volno, sledování televize do 23.00 hodin
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

Dny pracovního klidu

05.30	budíček
05.30 – 21.30	uzamčení cel
06.00 – 06.15	osobní hygiena
06.15 – 06.45	ranní prověrka početního stavu
06.45 – 07.15	úklid cel
07.15 – 08.00	výdej snídaně
08.00 – 10.00	úklid určených prostorů OVKT
10.00 – 12.00	osobní volno, vycházky, plánované aktivity
12.00 – 13.00	výdej oběda
13.00 – 17.00	osobní volno, zájmová činnost
17.00 – 17.30	výdej večeře
17.30 – 19.00	osobní volno, dle potřeby úklid cel
19.00 – 19.15	večerní prověrka početního stavu
19.15 – 20.00	osobní hygiena, osobní volno
20.00	večerka
20.00 – 23.00	osobní volno, sledování televize do 23.00 hodin
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

ČASOVÝ ROZVRH DNE PRO VÝSTUPNÍ ODDĚLENÍ

Pracovní dny

04.30	budíček pro zaměstnané odsouzené
04.30 – 04.45	osobní hygiena, úklid.
04.45 – 05.30	výdej snídaně pro zaměstnané odsouzené
05.30	nástup do zaměstnání pro zaměstnané odsouzené
05.30	budíček pro nezaměstnané odsouzené
06.00 – 06.15	osobní hygiena
06.15 – 07.15	výdej snídaně pro nezaměstnané odsouzené, úklid ubytoven a ostatních prostorů věznice
07.15 – 08.00	ranní prověrka početního stavu

08.00 – 09.00	výměna prádla pro nezaměstnané odsouzené (úterý, středa)
09.00 – 12.30	osobní volno, zájmová činnost, vzdělávací aktivity, přednášky, besedy, jazykové kurzy a další činnosti dle plánu aktivit programů zacházení, duchovenská činnost, sledování televize, vycházky, 1x měsíčně klepání dek
10.00 – 12.00	pátek - půjčování knih
12.30 – 13.00	výdej oběda pro zaměstnané na pracovištích režie - úklid, údržba a sklad
13.00 – 14.00	výdej oběda pro nezaměstnané odsouzené
14.00 – 14.15	výdej oběda pro pracoviště v areálu věznice
14.15 – 15.00	výdej oběda pro odsouzené zaměstnané ve výrobní zóně věznice + nestřežené pracoviště
15.00 – 18.00	vycházky, osobní volno, zájmová činnost, přednášky, besedy, řádné návštěvy, sledování televize
16.00 – 17.45	duchovenská činnost, pátek půjčování knih a úterý, středa výměna prádla pro zaměstnané odsouzené
18.00 – 18.45	výdej večeře
18.45 – 19.15	úklid ubytoven a přilehlých prostorů
19.15 – 19.45	večerní prověrka početního stavu
19.45 – 20.30	osobní hygiena
19.45 – 24.00	sledování televize
20.30	večerka
20.30 – 04.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid (pracující odsouzení)
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

Dny pracovního klidu

05.30	budíček
06.00 – 06.15	osobní hygiena
06.15 – 07.15	výdej snídaně
07.00 – 08.00	ranní prověrka početního stavu
08.00 – 12.00	osobní volno, zájmová činnost, úklid ubytoven a přilehlých prostorů, vycházky (pořadí ubytoven určuje inspektor dozorní služby), sledování televize, návštěvy
12.00 – 12.30	příprava na výdej oběda
12.30 – 13.30	výdej oběda
13.30 – 14.00	úklid ubytoven a přilehlých prostorů
14.00 – 18.00	osobní volno, zájmová činnost, sledování televize,
18.00 – 19.00	výdej večeře
19.00 – 19.30	večerní prověrka početního stavu
19.00 – 24.00	sledování televize
19.30 – 20.00	úklid ubytoven a přilehlých prostorů
20.00 – 20.30	osobní hygiena

20.30 – 04.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid (pracující odsouzení) - neděle
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

ČASOVÝ ROZVRH DNE PRO MLADISTVÉ I. a II. PSVD

(pracovní dny)

04.30	budíček pro zaměstnané
04.30 – 04.45	osobní hygiena, úklid
04.45 – 05.15	výdej snídaně pro zaměstnané mladistvé
05.15	nástup do zaměstnání ve výrobní zóně věznice a nestřežených pracovištích
05.30	budíček pro nezaměstnané, fyzické převzetí mladistvých
05.30 – 06.15	osobní hygiena
06.15 – 07.15	výdej snídaně pro nezaměstnané, úklid ubytovny
07.15 – 08.00	ramí prověrka početního stavu
08.00 – 09.00	výměna prádla pro nezaměstnané
	(středa, čtvrtek)
09.00 – 12.30	osobní volno, zájmová činnost, vzdělávací aktivity, přednášky, besedy, jazykové kurzy a další činnosti dle plánu aktivit programů zacházení, duchovenská činnost, sledování televize
10.00 – 12.00	pátek - půjčování knih prostřednictvím distributora
12.30 – 13.45	výdej oběda pro nezaměstnané
14.00 – 15.00	vycházky pro nezaměstnané
14.00 – 18.00	nezaměstnaní - osobní volno, zájmová činnost, přednášky, besedy, řádné návštěvy, pátek - půjčování knih, sledování televize, 1 x měsíčně klepání dek - všichni mladiství, aktivity programu zacházení
14.00 – 14.30	příchod ze zaměstnání
14.30 – 15.00	výdej oběda pro zaměstnané
15.15 – 16.15	vycházky pro zaměstnané
16.15 – 17.45	duchovenská činnost, výměna prádla pro zaměstnané odsouzené
18.00 – 19.00	výdej večeře, úklid ubytovny
19.00 – 19.45	večerní prověrka početního stavu
19.45 – 20.30	osobní hygiena
od 19.45	sledování televize: I. PSVD do 24.00 hodin II. PSVD do 23.00 hodin
20.30	večerka
20.30 – 04.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid (pracující)
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

Dny pracovního klidu

05.30	budíček
05.30 – 06.15	osobní hygiena
06.15 – 07.15	výdej snídaně
07.15 – 08.00	raní kontrola početního stavu
08.00 – 12.00	osobní volno, zájmová činnost, úklid ubytoven a přílehlých prostorů, vycházky, sledování televize
12.00 – 13.30	výdej oběda
13.30 – 14.00	úklid ubytovny a přílehlých prostorů
14.00 – 18.00	osobní volno, zájmová činnost, vycházky, sledování televize
18.00 – 19.00	výdej večeře, úklid ubytovny
19.00 – 19.45	večerní kontrola početního stavu
od 19.45	sledování televize:
	I. PSVD do 24.00 hodin
	II. PSVD do 23.00 hodin
	III. PSVD do 22.00 hodin
19.45 – 20.30	osobní hygiena
20.30	večerka
20.30 – 04.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid (pracující odsouzení) - neděle
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

V případě realizování řádných návštěv v den pracovního klidu, bude ČRD upřesněn nařízením ředitele věznice.

ČASOVÝ ROZVRH DNE PRO ODDĚLENÍ III. PSVD BUDOVA OVKT – MLADISTVÍ

Pracovní dny

05.30	budíček
05.30 – 06.15	osobní hygiena
05.30 – 09.00	uzamčení cel
06.15 – 07.15	výdej snídaně, úklid cel
07.15 – 08.00	raní kontrola početního stavu
08.00 – 12.00	terapie, pohovory, vycházka, pracovní činnost pro potřeby věznice, tělovýchovná činnost dle týdenního plánu aktivit, duchovenská činnost, 1x měsíčně klepání dek, nákupy, čtvrtek - výměna prádla, pátek – půjčování knih
12.00 – 12.45	výdej oběda
12.00 – 14.00	uzamčení cel
12.45 – 15.00	úklid veškerých prostorů budovy OVKT, korektivní komunita středa-koupání, stříhání a terapeutická skupina
15.00 – 17.30	osobní volno, zájmová činnost (kulturní místnost), duchovenská činnost

17.00 – 21.30	uzamčení cel
17.30 – 18.00	výdej večeře
18.00 – 19.00	úklid cel, osobní hygiena
19.00 – 19.45	večerní prověrka početního stavu
20.30	večerka
19.45 – 22.00	sledování televize
21.30 - 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

V případě pracovního zařazení je ČRD realizován v souladu s ČRD pro I. a II. PSVD.

Dny pracovního klidu

05.30	budíček
05.30 – 06.15	osobní hygiena
05.30 – 09.00	uzamčení cel
06.15 – 07.15	výdej snídaně
07.15 – 08.00	ranní prověrka početního stavu
08.00 – 10.00	úklid cel, kulturní místnosti a dalších prostorů OVKT
10.00 – 12.00	osobní volno, zájmová činnost (kulturní místnost), vycházky
12.00 – 13.00	výdej oběda
12.00 – 14.00	uzamčení cel
13.00 – 14.00	úklid všech prostorů budovy OVKT
14.00 – 17.30	osobní volno, zájmová činnost (kulturní místnost)
	sobota - koupání
17.00 – 21.30	uzamčení cel
17.30 – 18.00	výdej večeře
18.00 – 19.00	úklid cel, osobní hygiena
19.00 – 19.45	večerní prověrka početního stavu
19.45 – 22.00	sledování televize
20.30	večerka
21.30 – 05.30	nepřetržitá doba spánku - noční klid

Příloha 3: Odměny a kázeňské tresty ve výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

HLAVA III – ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI

§ 45 Odměny

(1) Jestliže odsouzený svým chováním a jednáním nebo příkladným činem projevuje odpovědný přístup k plnění stanovených povinností a spolupracuje při naplňování účelu výkonu trestu, lze mu udělit odměnu.

(2) Odměnami jsou:

- a) pochvala,
- b) mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin,
- c) povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět,
- d) zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- e) věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1 000 Kč,
- f) rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce,
- g) povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení,
- h) přerušení výkonu trestu.

§ 46 Kázeňské tresty

(1) Kázeňským přestupkem je zaviněné porušení zákonem stanovené nebo na jeho základě uložené povinnosti, pořádku nebo kázně během výkonu trestu.

(2) Za kázeňský přestupek lze odsouzenému uložit kázeňský trest. Kázeňský trest se neuloží, jestliže samotným projednáním kázeňského přestupku s odsouzeným lze dosáhnout sledovaného účelu.

(3) Kázeňskými tresty jsou:

- a) důtka,
- b) snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- c) zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,
- d) pokuta až do výše 1 000 Kč,
- e) propadnutí věci,
- f) umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení,
- g) celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů,
- h) umístění do samovazby až na 20 dnů,
- i) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.

(4) Výkon kázeňských trestů uvedených v odstavci 3 písm. f) a g) lze uložit též podmíněně se zkušební dobou až na 6 měsíců. ...

Příloha 4: Náplň práce některých vězeňských odborníků (specialistů)

Speciální pedagog

Ohledně otázek pedagogického působení vězení na odsouzení je tu speciální pedagog jako poradce vedení věznice. Jednou z hlavních činností je řízení pedagogického a výchovného personálu a také zpracovávání zpráv ohledně vstupních a výstupních pohovorů s odsouzenými. Vypracovává jistý posudek a diagnostiku vězně z hlediska pedagogického, který je zahrnut do programu zacházení a také ho ovlivňuje. Následně sleduje naplňování programu zacházení a poté ho průběžně vyhodnocuje, zda je účelný. Speciální pedagog může sám vést některé aktivity ve vězení a také se podílet na ukázkování a udržování pořádku ve vězení. (Hála, 2006)

Pedagog vychovatel

Pedagogický pracovník zastává funkci vychovatele, který pro svou práci využívá speciální výchovné a terapeutické aktivity určené vězněným osobám. Jeho cílem je naučit vězně určitým sociálním dovednostem, které mohou po propuštění využít při opětovném začleňování do společnosti, a tak zmírnit vliv izolace, které přináší trest odnětí svobody. Předávání návyků a dovedností vznikají u vězňů jisté předpoklady pro smysluplné trávení volného času ve vězení a také vytváří schopnost zaplnit volný čas po propuštění, aby z nudy neinklinovaly k recidivě. Činnost vychovatele je výchovná, vzdělávací, preventivní a komplexně zaměřená na proces resocializace. Pedagogický vychovatel úzce spolupracuje se s psychologem a sociálním pracovníkem na cíli, aby vězni změnili svůj dosavadní život a mohli se začlenit zpět do společnosti. Pedagog vychovatel sleduje, zda jsou naplňovány zásady a účel trestu odnětí svobody, podílí se na zařazování vězňů do práce, na přecházení vězňů do jiného typu věznice, vede ke kázi a pořádku (má určitou kázeňskou pravomoc podle nařízení Generálního ředitelství věznice), nebo také zajišťuje vězňům vycházky. (Hála, 2006; Sochůrek, 2007)

Vychovatel terapeut

Práce vychovatele terapeuta je řízena psychologem. Jeho hlavním úkolem je vést skupinové nebo individuální terapie v k tomu určeném specializovaném prostoru (oddělení) věznice. Takovým prostorem může být například oddělení protialkoholní léčby. Vychovatel terapeut zde volí vhodné metody a techniky své práce s odsouzenými a sleduje změny v jejich chování, jednání i myšlení. Vytváří hodnocení odsouzených určená jiným institucím nebo se také

podíly na zkoumání příčin určitých jevů, které mohou ve vězení vznikat (šikana, sebevražedné tendence a jiné).

Psycholog

Psycholog ve vězení se zasazuje o významnou část realizace programů zacházení a vede psychologickou činnost odborníků ve vězení. Na základě vstupních pohovorů a diagnóz posuzuje odsouzené z hlediska jejich chování, kam budou zařazeni a jaká je u nich pravděpodobnost že by se mohli stát možnou obětí násilí ostatních vězňů. Též se zapojuje do speciálně výchovných aktivit a sleduje vývoj chování vězňů v průběhu celého výkonu trestu. Psycholog vede též terapeutické pohovy, a to buď individuální, nebo skupinové, podle situace a vhodnosti. Zabývá se psychologickým vlivem, které způsobuje vězení a izolace, na osobnost odsouzeného. Může navrhnout opatření pro udržení pořádku ve vězení a rozhoduje například ohledně propuštění z výkonu trestu. (Mařádek, 2005)

Duchovní církvi

Ve věznicích je možno konat duchovní činnost, kterou zajišťují duchovní jednotlivých církví, které jsou státem uznány a jsou registrovány. Duchovní zajišťují společné náboženské obřady, kterých se vězni mohou účastnit dobrovolně, ale také poskytují individuální a pastorační rozhovory. V rámci své činnosti poskytují i vzdělávání a pořádají besedy s etickou tematikou. Součástí náplně práce může být i pořádání koncertů v rámci volnočasových aktivit a studijních hodin náboženských textů. Duchovní vedou úzkou spolupráci s pedagogy a jinými odborníky, čímž participují na aktivitách, které vedou vězně k přípravě na propuštění z věznice a návratu do běžného světa. (Edice ÚZ: Trestní předpisy – Výkon trestu odnětí svobody, 2014)

Sociální pracovník

Hlavním úkolem sociálního pracovníka je zabezpečit hladký průchod skrze vězení a opětovný návrat do běžného sociálního světa. Stará se o doklady a úřední věci vězňů při nástupu i výstupu z vězení a spolupracuje s dalšími odborníky. Více v kapitole 4 Propojení sociální práce a vězeňství. (Vězeňská služba České republiky, Věznice Znojmo: *Sociální práce ve věznici*. [online]. [2016-02-17].)

Příloha 5: Duševní poruchy podle 10. revize Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, aktualizovaná verze k 1. 4. 2014

Duševní porucha je charakterizována jako odchylka člověka od normy v určitých psychických procesech. Změny nastávají v myšlení, chování a prožívání člověka a svou kvalitou mohou znesnadňovat fungování ve společnosti. Duševní poruchy se objevují pozvolna nebo se projeví náhle například po nějakém vychýlení psychické stability (traumatická událost). Člověk s duševní poruchou má z počátku pocit, že něco není v pořádku, ale sám nedokáže definovat, o co se přesně jedná. Tyto poruchy mají různý charakter, několik druhů a v lecčem si jsou podobné. Jednoduše řečeno se jedná o onemocnění identity. Duševní poruchy mají mnoho příčin – vnějších i vnitřních – a nelze jednoznačně říci, která je nehlavnější. Spouštěčem bývá stres z období krizí, dospívání a dětství. (Vágnerová, 2004)

Psychické poruchy lze rozdělit do dvou skupin. Jedná se o neurózy, při kterých člověk nereaguje odpovídajícím způsobem k aktuální situaci, i když ji dokáže racionálně vnímat. Druhou skupinou jsou psychózy, u kterých je vnímání reality pozměněno. Jsou přítomny bludy nebo halucinace, ze kterých člověk nemusí mít přímo strach. (Vágnerová, 2004)

Tabulka 3: *Poruchy duševní a poruchy chování (F00 – F99)*

KATEGORIE	PODSKUPINY	CHARAKTERISTIKA
F00-F09 Organické duševní poruchy včetně symptomatických	F00 Demence u Alzheimerovy nemoci	Jedná se o degenerativní onemocnění mozku. Většinou nemoc začíná nenápadně pomalu s trvalou progresí během krátké doby.
	F01 Vaskulární demence	Následek mozkových infarktů. Demence se objevuje v pozdním věku.
	F02 Demence u jiných nemocí zařazených jinde	Má jiné příčiny než Alzheimerova a cerebrovaskulárního onemocnění. Výskyt není nijak vázán na věk.
	F03 Neurčená demence	Vznikají následkem degenerací mozku, která může být zapříčiněna věkem.
	F04 Organický amnestický syndrom, který nebyl vyvolán alkoholem nebo jinými psychoaktivními látkami	Narušení dlouhodobé paměti, snížena schopnost učení a časová dezorientace. Intelekt a poznávací funkce bývají nenarušeny.

	F05 Delirium, které není vyvolané alkoholem nebo jinými psychoaktivními látkami	Objevují se současně poruchy vědomí, pozornosti, vnímání, myšlení, paměti, psychomotorického chování, emocí a spánku.
	F06 Jiné duševní poruchy, způsobené poškozením mozku, jeho dysfunkcí a somatickou nemocí	Různorodé stavy jako následek mozkové poruchy kvůli onemocnění, toxickým látkám a hormonům, poruchám štítné žlázy.
	F07 Poruchy osobnosti a chování způsobené onemocněním, poškozením a dysfunkcí mozku	Jedná se o změnu osobnosti jako následek něčeho nebo vzniká současně s nějakým onemocněním nebo poruchami mozku.
	F09 Neurčená organická nebo symptomatická duševní porucha	
F10-F19 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním psychoaktivních látek	F10 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním alkoholu	F10-F19 mají společnou charakteristiku díky tomu, že vznikají následky užívání psychoaktivních látek, které mohou měnit vnímání, prožívání a chování, způsobují změny v organismu i na fyziologické bázi (vliv na mozkové buňky).
	F11 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním opioidů	
	F12 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním kanabinoidů	
	F13 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním sedativ nebo hypnotik	
	F14 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním kokainu	
	F15 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním jiných stimulantů, včetně kofeinu	
	F16 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním halucinogenů	
	F17 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním tabáku	

	F18 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním prchavých rozpustidel	
	F19 Poruchy duševní a poruchy chování způsobené užíváním více drog a jiných psychoaktivních látek	
F20-F29 Schizofrenie, poruchy schizotypální a poruchy s bludy	F20 Schizofrenie	Výrazná deformace myšlení a vnímání. Projevy jsou buď nepřiměřené, nebo apatické. Často se objevují bludy nebo halucinace. Průběh bývá trvalý nebo epizodický s prohlubujícími se následky.
	F21 Schizotypální porucha	Charakteristické výstřední chování s poruchami myšlení a afektu. Tendenci izolovanosti, bizarní nápady, podivínskost, bludy, iluze a jiné.
	F22 Poruchy s trvalými bludy	Onemocnění, kde nejvýraznější z celé řady symptomů jsou bludy.
	F23 Akutní a přechodné psychotické poruchy	Významným znakem je náhlý výskyt bludů, halucinací nebo poruch vnímání s prudkými změnami v běžném chování.
	F24 Indukovaná porucha s bludy	Přenos pravých bludů jedné osoby na druhou osobu, se kterou je nemocná osoba v blízkém emočním vztahu. Při jejich oddálení bludy u druhé osoby čase vymizí.
	F25 Schizoafektivní poruchy	Poruchy epizodického rázu se schizofrenními symptomy a poruchy afektu. Jedná se o navazování nebo prolínání symptomů
	F28 Jiné neorganické psychotické poruchy	Jedná se o poruchy s halucinacemi a bludy, která nespádají do diagnózy jiné schizofrenie.
	F29 Neurčené neorganické psychózy	
F30-F39 Afektivní poruchy (poruchy nálady)	F30 Manická fáze	Jedná se o jedinou epizodu u osob, které už v minulosti měli jednu nebo více afektivních fází různého nebo stejného typu. Jedná se o veselost a velkou dávku energie.

	F31 Bipolární afektivní poruchy	Osoba trpí narušením nálady a úrovně aktivity. Jedná se o kolísání druhů nálad.
	F32 Depresivní fáze	Jedná se o jedinou epizodu u osob, které už v minulosti měli jednu nebo více afektivních fází stejného nebo různého typu. Jedná o zhoršení nálady a snížení energie.
	F33 Periodická depresivní porucha	Charakteristické jsou opakované fáze deprese bez fází manických. Mohou se zřídka objevit lehké zlepšení nálady a zvýšení dávky energie.
	F34 Perzistentní afektivní poruchy (poruchy nálady)	Zde jsou přítomny změny a kolísání nálady, které se opakují po celý život pacienta. Nejsou tak intenzivní, aby mohly být zařazeny mezi manické nebo depresivní fáze.
	F38 Jiné afektivní poruchy (poruchy nálady)	Různé poruchy nálady, které nejsou dostatečně tíživé nebo déletrvajícího charakteru.
	F39 Neurčená afektivní porucha (porucha nálady)	
F40-F48 Neurotické, stresové a somatoformní poruchy	F40 Fobické úzkostné poruchy	Strach je vyvoláván ze situací, které se dají dobře definovat a nejsou za normálních okolností nijak nebezpečné.
	F41 Jiné anxiózní poruchy	Hlavním symptomem je náhlá úzkost, která se nevztahuje k určité situaci.
	F42 Obsedantně-nutkavá porucha	Přítomny jsou vtíravé myšlenky, které mají opakovací charakter. Jedná se o představy, nápady nebo popuzování k nějaké činnosti.
	F43 Reakce na těžký stres a poruchy přizpůsobení	Reakce na stres ze zatěžujících situací nebo významných životních změn. Jedná se o nepřizpůsobivé reakce na zátěžové situace.
	F44 Disociativní (konverzní) poruchy	Ztráta integrity identity, vzpomínek, pocitů, kontroly nad pohyby. Opakuje se po týdnech nebo měsících, výskyt může být spojen s traumatizujícími událostmi.

	F45 Somatoformní poruchy	Opakují se stížnosti na tělesné potíže a neustálá vyšetření. Negativní nálezy a ujišťování lékaře o zdraví nemocného jsou k ničemu.
	F48 Jiné neurotické poruchy	
F50-F59 Syndromy poruch chování spojené s fyziologickými poruchami a somatickými faktory	F50 Poruchy příjmu potravy	Jedná se o narušení vztahu k přijímání potravy. Výsledkem bývá rapidní snížení, kolísání nebo zvýšení váhy.
	F51 Neorganické poruchy spánku	Narušení spánku díky emočním příčinám. Poruchy spánku mohou být symptomem jiné poruchy, ale také mohou stát samostatně.
	F52 Sexuální poruchy, které nejsou způsobeny organickou poruchou nebo nemocí	Různé problémy, díky nimž není člověk schopen účastnit se sexuální vztahu jak, jak by si představoval.
	F53 Duševní poruchy a poruchy chování související se šestineděním, nezařazené jinde	Různé poruchy vznikající do šesti týdnů od porodu.
	F54 Psychologické a behaviorální faktory, spojené s chorobami nebo poruchami zařazenými jinde	Poruchy jsou lehké, ale dlouhotrvající a mohou hrát roli ve vzniku somatických nemocí.
	F55 Abúzus – zneužívání – látek nezpůsobujících závislost	Léky a lidové prostředky, které za běžných okolností nevyvolávají závislost, ale jejich dlouhodobé, leč nepotřebné, užívání narušuje organismus.
	F59 Neurčené poruchy chování v souvislosti s fyziologickými poruchami a somatickými faktory	
F60-F69 Poruchy osobnosti a chování u dospělých	F60 Specifické poruchy osobnosti	Jedná se o narušení charakteru a chování. Rozvíjejí se v dětství a dospívání a gradují v dospělosti.
	F61 Smíšené a jiné poruchy osobnosti	Obtížné narušení charakteru s nespecifickými projevy charakteristických u mnoha poruch.
	F62 Přetrvávající změny osobnosti, které nelze přisoudit poškození nebo nemoci mozku	Poruchy se rozvinuli jako následek velkého stresu bez předchozích symptomů těchto poruch.

	F63 Nutkavé a impulzivní poruchy	Opakované činy bez racionální motivace. Důvodem jsou impulzy, které lidé vnímají a nejsou zde přidružené jiné symptomy, které by je vysvětlovali.
	F64 Poruchy pohlavní identity	Nespokojenost s vlastním biologickým vzhledem. Náznaky se již mohli objevovat v dětství.
	F65 Poruchy sexuální preference	Vzrušivost vychází z jiných oblastí než je běžný sexuální vztah mezi mužem a ženou. Sexualita může být zaměřena i na neživé věci.
	F66 Poruchy psychické a chování související se sexuálním vývojem orientace	Výsledná orientace není žádnou poruchou. Zde se jedná o vnímání své orientace a její integraci, které nejsou v souladu.
	F68 Jiné poruchy osobnosti a chování u dospělých	
	F69 Neurčená porucha osobnosti a chování u dospělých	
F70-F79 Mentální retardace	F70 Lehká mentální retardace	F70-F79 mají společnou charakteristiku v tom, že se zastavuje vývoj osobnosti a je tak narušen intelekt jedince – řečové, poznávací, motorické a sociální schopnosti. Vyskytuje se s nebo bez jiných poruch.
	F71 Střední mentální retardace	
	F72 Těžká mentální retardace	
	F73 Hluboká mentální retardace	
	F78 Jiná mentální retardace	
	F79 Neurčená mentální retardace	
F80-F89 Poruchy psychického vývoje	F80 Specifické vývojové poruchy řeči a jazyka	Jazyk a řeč jsou narušeny už od raného dětství, které nemají za příčinu smyslové poškození, mentální retardaci, neurologické nebo řečové poškození.
	F81 Specifické vývojové poruchy školních dovedností	Je narušena schopnost získávat dovednosti od raného dětství, kdy není příčinou mentální retardace nebo poranění mozku.
	F82 Specifická vývojová porucha motorických funkcí	Jedná se o narušení koordinace pohybů, když není příčinou mentální retardace nebo jiné mechanické nebo neurologické poškození.

	F83 Smíšené specifické vývojové poruchy	Je zde přítomna určitá směs vývojových poruch.
	F84 Pervazivní vývojové poruchy	Charakteristikou je narušení sociálních interakcí na úrovni komunikování a je omezen zájem a činností na stereotypní úrovni.
	F88 Jiné poruchy psychického vývoje	
	F89 Neurčitá porucha psychického vývoje	
F90-F98 Poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a v dospívání	F90 Hyperkinetické poruchy	Problémem je vytrvalost. Jedinec přebíhá od jednoho k druhému, aniž by jednu věc byl schopen dokončit.
	F91 Poruchy chování	Jedná se o opakované a přetrvávající asociální, vzdorovité nebo agresivní chování. Chování neodpovídá věku osoby.
	F92 Smíšené poruchy chování a emocí	Neadekvátní chování je kombinované s nepřiměřeným emočním prožíváním.
	F93 Emoční poruchy se začátkem specifických pro dětství	Nejde úplně o poruchy jako například neurotické, ale spíše o zveličování prožívání nepřiměřeně k věku.
	F94 Poruchy sociálních funkcí se začátkem v dětství a dospívání	Nejsou zde primární vnitřní vlivy, spíše se jedná o poruchy ve vnějším prostředí, které narušují sociální vývoj dítěte.
	F95 Tiky	Jedná se o mimovolní, rychlé, opakující se a nerytmické pohyby nebo zvuky, které nemají smysl. Hodně se objevují při stresu.
	F98 Jiné poruchy chování a menší se začátkem obvykle v dětství a dospívání	Mnoho poruch, které spojuje to, že začínají v dětství. Některé syndromy jsou dobře definovatelné, ale jiné mají nezřetelné symptomy.
F99 Neurčená duševní poruchy	F99 Duševní porucha, jinak neurčená	

Zdroj tabulky: MKN-10 Tabelární část (aktualizovaná druhá verze k 1. 4. 2014) – Aktuální. [online]. [2016-04-03]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/katalog/klasifikace/mkn-mezinarodni-statisticka-klasifikace-nemoci-pridruzenych-zdravotnich-problemu>

Příloha 6: Výzkumný arch k části A

Výzkumný arch A

ŠETŘENÍ K DIPLOMOVÉ PRÁCI

s názvem:

Rizika (ne)sociální práce ve vězeních

Hlavní výzkumná otázka:

JAK SOCIÁLNÍ PRÁCE DETERMINUJE VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY A V ČEM SPOČÍVAJÍ RIZIKA PŘI JEJÍ REALIZACI Z POHLEDU SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ A ODSOUZENÝCH K VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY?

Cíl šetření: Zmapovat vliv sociální práce na výkon trestu odnětí svobody a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků a odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody.

Výzkumná část A: Zmapovat vliv sociální práce na výkon trestu odnětí svobody a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků.

ZÍSKANÁ DATA BUDOU ZCELA ANONYMNÍ (neuvádějte Vaše jméno ani jméno věznice). DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ MÁ KVALITATIVNÍ CHARAKTER A DATA BUDOU POUŽITA JEN PRO ÚČELY DIPLOMOVÉ PRÁCE.

Vyplněný dotazník lze zaslat na e-mail: **iva.paulusova1@seznam.cz**;

nebo poštou na adresu: **Iva Paulusová, Dvořákova 391, Bakov nad Jizerou, 294 01.**

Děkuji za vyplnění dotazníku a za pomoc s realizací mé diplomové práce.

Bc. Iva Paulusová

- 1. Jaký úkol má podle Vás sociální práce ve vězení?**
- 2. Daří se podle Vás cíl sociální práce ve vězení naplnit?**
- 3. Co Vás přivedlo k práci s vězni?**
- 4. Jaká jste měla očekávání od práce s vězni?**
- 5. Která Vaše očekávání se naplnila?**
- 6. Která Vaše očekávání se nenaplnila?**
- 7. V jakém případě se s klientem setkáváte poprvé?**
- 8. V jakém případě se setkáváte s klientem naposledy?**
- 9. Jak si s Vámi klienti domlouvají schůzky?**
- 10. Co nejčastěji pomáhá při navázání vztahu s klientem? Je nějaký univerzální klíč?**
- 11. Jaké překážky jste registrovala při výkonu sociální práce z Vaší strany?**

- 12. Jaké překážky jste registrovala při výkonu sociální práce ze strany Vašeho klienta?**
- 13. Jaké překážky jste registrovala při výkonu sociální práce ze strany vězeňského prostředí, ostatních vězňů nebo personálu věznice a jiných odborníků?**
- 14. Která z výše uvedených překážek se Vám jevila nejrizikovější pro výkon sociální práce?**
- 15. Jaké stereotypy nebo předsudky jste musela při práci s vězni překonávat?**
- 16. Který stereotyp nebo předsudek pro Vás byl nejobtížnější překonat nebo s ním stále bojujete?**
- 17. Jaké překážky se při Vaší práci objevovaly z hlediska genderu?**
- 18. Jaké překážky se dle Vás mohou objevovat z hlediska genderu?**
- 19. Jak se Vám pracuje ve vězeňském prostředí?**
- 20. Jak se daří spolupracovat s rodinami vězňů?**
- 21. Jak přistupují vězni k výstupnímu oddělení?**
- 22. Se kterými odborníky ve vězeňském prostředí jste nejčastěji spolupracovala a jaká s nimi byla spolupráce?**

23. Jaká byla spolupráce s dozorci ve vězení?

24. Připravila Váš vysoká škola, kterou jste studovala, dostatečně na práci s vězni jako s cílovou skupinou?

25. Co by měl podle Vás sociální pracovník splňovat z hlediska osobnostních předpokladů, aby mohl pracovat s vězni?

26. Co by měl podle Vás sociální pracovník splňovat z hlediska odborných znalostí, aby mohl pracovat s vězni?

27. Kde vidíte přínosy sociální práce ve vězení, a které jsou podle Vás nejpodstatnější?

28. Kde vidíte nedostatky v sociální práci ve vězení, a které jsou podle Vás nejpodstatnější?

29. Pro koho má podle Vás sociální práce ve vězení největší význam?

30. Jaký je podle Vás smysl sociální práce ve vězení?

31. Pokud jste zvažovala změnu cílové skupiny, co Vás k tomu vede?

32. Co by muselo nastat, abyste ihned změnila cílovou skupinu?

Příloha 7: Výzkumný arch k části B

Výzkumný arch B

ŠETŘENÍ K DIPLOMOVÉ PRÁCI

s názvem:

Rizika (ne)sociální práce ve vězeních

Hlavní výzkumná otázka:

JAK SOCIÁLNÍ PRÁCE DETERMINUJE VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY A V ČEM SPOČÍVAJÍ RIZIKA PŘI JEJÍ REALIZACI Z POHLEDU SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ A ODSOUZENÝCH K VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY?

Cíl šetření: Zmapovat vliv sociální práce na výkon trestu odnětí svobody a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu sociálních pracovníků a odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody.

Výzkumná část B: Zmapovat vliv sociální práce na výkon trestu odnětí svobody, a kde jsou rizika při její realizaci z pohledu odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody.

ZÍSKANÁ DATA BUDOU ZCELA ANONYMNÍ (nikde neuvádějte Vaše jméno). DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ MÁ KVALITATIVNÍ CHARAKTER A DATA BUDOU POUŽITA JEN PRO ÚČELY DIPLOMOVÉ PRÁCE.

Vyplněný dotazník lze zaslat na e-mail: iva.paulusova1@seznam.cz;

nebo poštou na adresu: **Iva Paulusová, Dvořákova 391, Bakov nad Jizerou, 294 01.**

Děkuji za vyplnění dotazníku a za pomoc s realizací mé diplomové práce.

Bc. Iva Paulusová

- 1. Měl jste se sociální práci nějaké zkušenosti před nástupem do výkonu trestu?**
- 2. Jaké tyto zkušenosti pro Vás byly?**
- 3. V jaké situaci jste se ve vězení dostal do kontaktu se sociálním pracovníkem poprvé?**
- 4. Jak jste se domlouval se sociálním pracovníkem na dalších schůzkách?**
- 5. Jaká očekávání jste měl vůči sociálnímu pracovníkovi ve vězení?**
- 6. Která z Vašich očekávání sociální pracovník naplnil?**
- 7. Která z Vašich očekávání sociální pracovník nenaplnil?**
- 8. Co by se podle Vás dělo, kdyby nebyl žádný sociální pracovník ve věznici po celou dobu výkonu Vašeho trestu odnětí svobody?**
- 9. Jaké překážky, které omezovaly nebo stěžovaly kontakt se sociálním pracovníkem, jste registroval ze strany sociálního pracovníka?**

10. Jaké překážky, které omezovaly nebo stěžovaly kontakt se sociálním pracovníkem, jste registroval ze strany vězeňského prostředí, ostatních vězňů nebo personálu věznice a jiných odborníků?

11. Jaké překážky, které omezovaly nebo stěžovaly kontakt se sociálním pracovníkem, jste registroval z Vaší strany?

12. Jak se Vám se sociálním pracovníkem spolupracovalo?

13. Jak se Vám spolupracovalo se sociálním pracovníkem jako se ženou – mužem? (škrtněte pohlaví, se kterým jste nespolupracoval)

14. Jak si myslíte, že by se Vám spolupracovalo se sociálním pracovníkem jako se ženou – mužem? (škrtněte pohlaví, se kterým jste spolupracoval)

15. Které pohlaví sociálního pracovníka preferujete?

16. V jakých věcech Vám byl sociální pracovník nápomocen?

17. V jaké situaci pro Vás byl sociální pracovník nejdůležitější?

18. V jaké situaci pro Vás byl kontakt se sociálním pracovníkem nepříjemný?

19. Jaké vlastnosti, schopnosti nebo dovednosti sociálního pracovníka jste ocenil?

20. Jaké vlastnosti, schopnosti nebo dovednosti sociálního pracovníka jste neocenil?

21. Co Vám na pracovníkovi chybělo? Co jste při jeho práci postrádal?

22. Pokud máte představu o ideálních vlastnostech pracovníka, jaké by měl podle Vás mít?

23. Měla práce sociálního pracovníka pro Vás smysl?

24. Co pro Vás sociální práce ve vězení znamenala?

25. Při zpětném pohledu, využil byste přítomnost sociálního pracovníka více nebo Vám byl kontakt s ním dostačující?